

Драгица Најческа

ИЗБРАНИ ДЕЛА

ОМРАЗА – ДЛАБОКО

Едиција
ИЗБРАНИ ДЕЛА

Уредник
Веле Смилевски

Дизајн на корицата
и компјутерска обработка
Владимир Сидоровски

© ДИЈАЛОГ

ДРАГИЦА НАЈЧЕСКА

ОМРАЗА – ДЛАБОКО

РОМАН ШТО СЕ ЧИТА „НА ЕДЕН ЗДИВ“

Драгица Најческа е потврден автор во македонската литература. Пишува за возрасни и за деца. Своевремено, во својата антологија на македонскиот расказ д-р Харалампие Поленаковиќ ја застапи со еден нејзин текст, што беше знак дека таа уште во младоста покажала заложби и резултати кои не останале вон од фокусот на вниманието на антологичарот. Оттогаш наваму објавила десетина книги во посочените две сфери на нашата книжевност.

Најновото дело на Драгица Најческа навлегува во социо-психолошката страна на еден проблем што се врзува за личната трагедија на поединецот, во конкретниов случај, на Марија, Македонка, во почетокот среќно омажена за туѓинец, потоа мајка – сè додека не дојде во ситуација да живее во Германија под ист покрив со родителите на својот сопруг. Оттука сè тргнува наопаку за неа, по еден краток период на заедничко живеење во многу студена (иако на око бесконфликтна) атмосфера. Всушност, тоа студенило, истиот поглед во очите на сопругот и свекрвата и вистинската причина за таквиот однос на *les beaux parents*, а без ниту еден директно изречен збор лице в лице во тек на подолго време, ќе ја натера Марија на бегство од Германија, се разбира, заедно со својот син Карл. За надворешниот свет тој нејзин потег е неоправдан: тешка (беспричинска) повреда – брачна, и етичка – во сопружничките односи. Токму затоа и „правдата“ е на страната на нејзиниот сопруг кој, со бракоразводот ќе издејствува – поради развишаното здравје и неповолниот социјален статус на Марија во нејзината татковина – право на одземање на детето од мајката. Со тоа младата мајка ќе биде психички скршена, што – во склопот на околностите останувајќи и

без детето – ја води во долгогодишна изолација во душевна болница, каде што случајно и ја наоѓа една нејзина соученичка, Елена, која потоа ја презема иницијативата за чести контакти со болната на која ќе ѝ ја даде и својата морална поткрепа. Токму таа, Елена, и ќе открие дека оној студен однос на старата германска брачна двојка спрема својата снаа произлегува, пред сè, и најмногу од сè, поради погибијата на мошне близок роднина на свекрвата во земјата на Марија, каде што тој бил во улога на окупаторски офицер. Кон тоа, секако, не помалку придонела и „гордоста“ поради нивното чувство за „чистата“ германска раса, кое – и толку години по сломот на Хитлерова Германија – живее во постарата генерација, индоктринирана од неофашизмот и неговата идеја за „надрасата“. Затоа – според сето ова – на Марија и не ќе ѝ биде местото во нивниот дом и во животот на сопругот Хелвиг. Хелвиг кој, инаку, не ги споделува сфаќањата со своите родители, сепак премолчано се предава на родителските желби, така – со двојството во себе – и самиот станувајќи жртва на семејната традиција. Меѓутоа, дури и со нехуманата постапка спрема мајката на своето дете, тој е, без сомневање, човек: ни подобар ни полош од мнозинството на планетава, со свои недостатоци (недораснатост за брачни односи) и позитивни одлики (како професионален стручњак, но и со не сосема угасената совест во однос на Марија, со грижата за синот чија „полузагадена“ крв во ниту еден момент не можела да биде причина за отуѓување – како што тоа се случило со неговите родители).

Романот завршува со половичен хепиенд, со најчовечен и најмногу можен компромис меѓу животот и љубовта, диктиран од „опстојателствата“. Марија, сепак, излегува здрава од болницата, свесна за сложеноста на проблемот, но и уверена во искреноста на Хелвиг дека ќе го чува нивниот заеднички син и дека ќе му овозможи дел од годината да го поминува со својата вистинска мајка...

Постои во романов уште еден лик (втората сопруга на Хелвиг, која по цврстината на карактерот се јавува послена и од свекрвата и свекорот, но и како мошне коректна втора мајка на малиот Карл, па и кон нејзе непознатата

Марија).

Романот „Омраза – длабоко“ се чита „на еден здив“, а припаѓа кон т. н. „женска литература“, но не со нејзините црно-бели шематизирани решенија, туку со чувство за мерка и осет за своевидна справедливост.

Проф. д-р Георги Сталев

АФИРМАЦИЈА НА ВОЛЈАТА НА ЧОВЕКОТ

Најновото дело на Драгица Најческа, романот „Омраза – длабоко“ се надоврзува на нејзиното досегашно творештво, добро познато и убаво примено од нашата читателска јавност, и кое за неговите уметнички дострели секогаш било компетентно вреднувано од македонската литературна критика. Сакам да нагласам дека таа со своите текстови секогаш умеела да го привлече вниманието, посебно на младиот читател, обидувајќи се со продлабочена, но и урамнотежена психолошка анализа на своите ликови да врши позитивно влијание врз него.

Во досегашниот литературен опус на Драгица Најческа, речиси без исклучок, се обработуваат теми од современиот живот. Во овој нов текст, авторот на некој начин продолжува една позитивна нишка на незадржлива внатрешна хероика на ликовите. Ставајќи ги во контекст на конфликтни животни ситуации, тешкотии, безизлез, кои тие мораат да ги разрешат пред сè во себе, ги доведува во искушение нивната цврстина и стоицизам, доблести кои на крајот им помагаат да ја понесат со себе сета своја трагичност и несреќа и да научат да живеат со нив како со составен дел од нивните животи.

Заплетот на делото, иако темата е современа, и главните јунаци се млади луѓе од ова наше денешно време, нè води до корените на национално-националистичките страсти од времето на Втората светска војна и трагичните последици од нив. Станува збор за еден мешан брак на Македонка и Германец кој, пренесен од Македонија во далечната непозната средина, се судира со генерациите од војната и поткликнува, не можејќи да опстои против длабоко вкоренетите предрасуди наследени од војната.

Во ова општествено историско милје, авторот ја гради и ја развива животната судбина на главната личност – Марија, која доживува длабок душевен слом. Неприфатена од семејството на љубениот сопруг Хелвиг, таа во еден момент на длабока криза, земајќи го со себе нивното мало дете, се враќа кај своите. Дома, нејзината криза се продлабочува. Нејзиното психичко растројство расте и во еден момент, кога судот ѝ го одзема детето и го доделува на таткото, достигнува кулминација. Таа ќе се најде во психијатриска болница. Седум години, тука во болницата, таа се бори со извонредна сила на волјата за живот, да ги совлада во себе мислите што ја држат заробена зад болничките решетки, за најпосле да се потврди како личност со здрава психа, која ќе биде вработена во болницата како библиотекар и некој вид терапевт, кој им помага на лекарите во лекувањето на другите болни. Марија успева да воспостави и една нова рамнотежа со своето семејство, како и со сопругот и со синот Карл.

Во градењето на сите ликови во романот, преку голема продлабоченост и веродостојност на нивната психа, авторот успева сосем да ни ги доближи, поради што тие се доживуваат како вистински, живи личности.

Социјалниот амбиент, кој е впечатливо присутен во делото, не влијае во правец на тоа да го потисне широкото општочовечко значење на темата.

Основната содржина на делото е многустрано актуелна во современиот живот на човештвото. Не само со проблемот на мешаните бракови, кој е сè поприсутен во нашето време, поради меѓунационалните нетрпеливости од најразличен вид во многу земји во светот, туку и со афирмацијата на позитивната енергија на волјата на човекот, која во делото на авторот наоѓа своја целосна потврда. Авторот успева, со една нему својствена динамика, со лирски водено дејство на заплетот и расплетот, да го држи вниманието на читателот од почетокот до крајот.

Проф. д-р Димитар Бошков

Одеше сосема отсутна, замислена, по единствената права улица во градот. Во него првпат престојуваше. Сосем непознат. Беше допатувала службено. Пред малку. Со автобус. Наближуваше пладне. Сонцето силно припекуваше. Пријатно сонце во рана пролет. Првиот впечаток за гратчето не ѝ беше добар. Несредено, нечисто.

Во еден момент, повеќе сфати, отколку што виде, две раце се вчепкаа во нејзините раменици, стегнувајќи ја до болка. Рацете беа на жена, спровнати меѓу две метални шипки од ограда на двор на двокатна зграда. Како низ решетка го здогледа нејзиното лице. Нечисто. Неизмиено. На него необично светкаа две црни очи. Избезумен израз во нив. Неисчешлана црна коса. Беше облечена во нешто што личеше и на домашен фустан и на ноќница. Се сретна со погледот во нејзините очи. Во очите на жената од другата страна на оградата... во мигот... некоја чудна радост, молба... вик.

Нејзината корава уста повеќе како крик ги кажуваше овие зборови: „Ти си ми спасителка, ти, ти, само ти можеш да ме спасиш. Да ме извадиш одовде! Ти ќе им кажеш на докторите која сум. Дека сум школувана... Паметна... Не сум за овде... Здрава сум!“

Тоа беше очајнички крик. Страшен крик на невино осуден. Повик за милост. За милосрдие.

Тогаш на Елена, во мозокот, во сознанието, ѝ допре: пред психијатриската болница сум. Се сети дека ѝ расправале за таа болница и за тешко болните во неа. Покрај жената што сè уште ја држеше за рамената имаше и други жени. Слични на неа.

За Елена веќе немаше сомнение: жената со рацете впиени во нејзините раменици е Марија. Нејзината другарка од училиштето. Од класот.

Се слушна себеси како ѝ шепоти на Марија. Сосема благо. Обидувајќи се да делува смирено. Спокојно.

„Ќе ти помогнам... ќе разберам...“

Елена меко ги стави своите раце врз рацете на Марија, која сè уште цврсто ја притискаше како давеник својата последна надеж.

– Верувај ми. Веднаш ќе одам кај докторите. Сè ќе разјаснам.

– Ти... Елена, нели ме знаеш? Знаеш многу добро која сум?! Тие ме направија ненормална... – растревожено и панично зборуваше Марија.

– Кои тие? – праша Елена, пак тивко. Се обидуваше да зборува смирено. Уверливо...

– Мајка му и татко му на мојот сопруг. На мажот ми. Ти се сеќаваш на него. Нели те запознав... Не, тој ни малку не е виновен! Тој беше прекрасен... Тој многу ме сакаше... Тие се виновни! Тие се вистински убијци! Тие ми го одзедоа моето дете... Детето ми го зе доа... Сè ми зе доа... И здравјето ми го зе доа...

По последните зборови, како да се уплаши од тоа што го кажа за здравјето, па брзо додаде:

– Сега не... Сега сум добра... Со здравјето... И докторите така рекоа... Но, тогаш, зошто не ме пуштаат...

Се приближи брзо до Елена и како во доверба ѝ шепотеше:

– Знам зошто. Тие оттаму даваат пари. Потплатуваат... За да бидам тука... Затворена... Јас сум во логор... Ти гледаш!... А и моите, – не запираше Марија. – ...Мајка ми и сестрите... Знаеш дека имам две сестри... И тие лесно ме предадоа. Мене и детето. Кутриот мој – Карл! Тој... знаеш каде е тој? Таму кај нив. Сам. Без мене. Без мајка...

Грч на ужасна болка... на лицето. Ѐ се искриви.

– И моите се плашат да си одам дома. Мислат ќе им бидам товар... Те молам, те преколнувам. Кажим, ќе најдам работа. И детето ќе си го земам од кај оние монструми... Моето малечко...

Страшен плач... Нејзиното слабо тело се тресеше. Беше неиздржливо да се слуша... Таа целата почна да се грчи. Ги отпушти рацете од рамената на Елена...

Двајца силни, крупни болничари дотрчаа и ја одвлечеа кон внатрешноста на зградата. Болничарите, на непознатата за нив, Елена, ѝ упатија погледи со укор. Секако сметаа дека е виновна за тоа што болната толку се вознемири.

Елена долго го слушаше пискотот на Марија. Ги разбираше нејзините зборови: моето дете, мојот малечок, сам таму, кај тие изроди...

Стоеше како нозете да ѝ се беа закопале в земја. Не можеше да направи ниту еден чекор. А и како да замине?! Сето ова што се случи пред малку, нема да ја остави на спокојство. Ќе ја преследува. Работата заради која беше дошла во градот можеше да почека. Седна на првата ограда од блиската кука. Малку да се прибере.

* * *

Елена се сеќаваше на Марија од втората година на средното училиште. Се сеќаваше на денот кога нивната класна професорка ја доведе на час:

– Вашата другарка заостанала со учењето поради болест. Ве молам да ѝ помогнете. И да се дружите со неа.

Набргу потоа, Елена забележа. Во очите на Марија имаше насобрано многу тага. Делуваа болно. Имаше во нив и некои необични траги од жолтило. Потоа разбра – подолго време боледувала од жолтица. Челото, не многу високо. Густа, црна, остра коса. Кусо, самоделски истрижана. Ѐ стоеше како четка. Штркната нагоре. Излитено палтенце. Демодирани чевли. Деформирани. Стара, кожна, излижана од долго носење, јакна.

Седеше долго време сама. Во последната клупа. Како придодадена на класот. Речиси никој не ѝ се приближи. Повеќе денови. Вистина е дека тогаш Марија личеше на постара сестра на другите соученици. Уште повеќе што седеше стуткана таму назад, на таа последна клупа. Како да сакаше да остане незабележана.

Прва Елена го прекрши својот отпор. Потоа и другите. Не станаа блиски пријателки. Но, се дружеа. Кога приближа матурата, Марија веќе го беше совладала заостанатиот материјал. Ѐ помогна и дарбата убаво да раскажува. А и не пишуваше лошо. Имаше смисла за аналитичност. Се задлабочуваше во прочитаното и донесуваше свој суд.

По матурата, долго не се беа сретнале. Дури, при една неочекувана средба, на Елена ѝ се стори дека Марија сака да ја одмине. Да не се поздрави. На улица. Зарем нешто ѝ се замерила? Ја стигна покрај еден дуќан за чевли, силно осветлен. Ја фати за рака:

– Еј, како си? Каде си се забрзала? – ѝ свика.

Марија навистина сакаше да ја избегне таа средба. Се срамеше од својот изглед. Од облеката. Фризура-та. Толку беше збунета, што ништо не одговори.

– Што правиш? Како си? – ја праша повторно Елена. Истовремено почувствува дека прашањето не ѝ е на место. Одговор имаше во изгледот на нејзината другарка. Ни трага од волја за живот...

– Студираш ли? – праша тогаш Марија. И некаква чудна, не непријателска завист ѝ светна во очите. Како за некое богатство, нејзе недостапно.

Скоро со чувство на вина... Елена ѝ кажа дека студира.

* * *

Елена се упати кон болничката зграда. Одвај ја пуштија внатре. Ја придружи болничар.

На сестрата што ја пречека, ѝ се обрати:

– Би сакала да видам некои од лекарите... Да прашам во врска со болната Марија... – Се колебаше за презимето. – ...Петровска. Дали го имаше сменето при мажењето?

Сестрата ја одведе до една врата, на која пишуваше „дежурен лекар“. Тропна.

– Слободно, влезете – се слушна однатре, од канцеларијата.

Влезе. Лекарот беше застанал зад работната маса. Како да ја очекуваше. Релативно млад човек. Црни очи. Измазнета коса. Грижливо негувани мустаќи. Блага насмевка на лицето и во очите.

– Повелете...

Елена возбудено рече:

– Дојдов да прашам за Марија Петровска. Таа ми е другарка. Многу блиска.

– Во принцип, не даваме информации. Освен за најблиските од семејството – рече лекарот, но како да се колебаше, ненаметливо гледајќи право во нејзините светлозелени очи.

– Но ние со Марија сме многу блиски. Четири го-

дини во училиштето седевме во иста клупа. Ве молам... Многу ве молам...

Лекарот ги крена рамената. Од фиоката во работната маса извади зелена картонска папка. Очигледно со документите на Марија. Веднаш го здогледа нејзиното име и презиме на корицата од папката. Ѓ ја подаде на Елена. Потоа излезе од собата.

На Елена ѝ трепереа рацете. Што има во тие листови хартија? Што е запишано во тие редови, што ѝ ја запечатило судбината на нејзината кутра другарка?... Ѓ личеше на пресуда... Се плашеше да почне да чита... Потоа брзо го голташе секој збор. Како некој да можеше да ѝ ги земе. Во моментот. Имаше и подвлечени редови. Со црвен фломастер. Повеќето од напишаното ја опишуваше состојбата во која се наоѓала кога е примена. Овде, во болницата.

На неколку листа од папката, пишувани со мастило, Елена го препозна ракописот на Марија. Во нив Марија, со убави зборови и многу тажно, го опишуваше своето сиромашно детство и другите години во време на школувањето. Сигурно ѝ беа некој вид дневник. Тука беше напишала и за тоа дека од минималната плата на татко ѝ, работник во железницата, се издржувале трите сестри и невработената мајка. Пишуваше и за искинатите чорапи што им ги давале комшиите, како од милост. За кои сите се карале и тепале. За блузите и здолништата. Смалени. Демодирани. Износени. За оскудното јадење.

Заврши со читањето. Докторот беше во собата. Не го сетила кога влегол.

– Докрај не разбрав. Што се случило пред да се разболи? Дали има некоја непосредна причина...

– Досега ништо не можевме да извлечеме од неа. Многу се вознемирува кога ќе почнеме разговор за нејзиниот сопруг. Детето избегнуваме дури и да го спомнеме. Ја фаќа паничен страв. Се обидов да раз-

берам нешто повеќе од домашните. Од двете сестри... кога беа на посета. За нејзиниот живот со сопругот во Германија многу не знаат. Таа сосем малку им кажувала за таму. Ни еден лош збор за сопругот, па ни за неговото семејство. Кога дошла со детето, мислеле дека е дојдена на гости...

...Елена се сети на последната средба со Марија. Делуваше толку беспомошно. Исплашена од можноста да ѝ се растури бракот. Од опасноста да ѝ го земе детето нејзиниот сопруг... Но оттогаш, ниту ѝ се јави, иако ѝ го побара телефонот, ниту се сретнаа повеќе. Елена мислеше дека односите со мажот Марија си ги средила и затоа не ја побара.

– Има ли изгледи да оздрави?... Нешто да се подобри?... – праша несигурно.

– Засега тешко... Но, никој не може да предвиди... Правиме сè што можеме.

Лекарот ја испрати до вратата, пред која стоеше болничар. Тој ја придружи до излезната врата од болницата.

* * *

Во моментите кога ѝ стануваше подобро, Марија без да сака се враќаше назад, на многуте и далечни настани што претходеа. Тие ѝ се редеа пред очите, некогаш испревртени, а некогаш во вистинскиот редослед. Најчесто, ноќе. Кога повеќето од болните заспиваа. Веројатно потсвесно, најмногу сакаше да се сеќава на деновите кога се запозна со својот сакан човек. Потоа и сопруг. Татко на нејзиното дете.

...Целиот тој ден работеше, како и многупати порано, кај сосетката Рада. Ја чистеа куќата и переа алишта. Доцна попладнето, кога речиси се стемни, откако ја дедеше, Рада ѝ подари доста убав мантил, со

кремава боја. На Марија ѝ се чинеше – беше најубавото што го облекла дотогаш. Долго стоеше пред огледалото. Излезе на улица. Сакаше да тргне кон плоштадот. Дома не ѝ се одеше... Само што излезе, се врати постојаното чувство на депресија. До кога ова понижување?... Не можеше да студира. Не можеше да се вработи...

Стоеше нерешително на аголот од улицата. Сосем отсутна. Можеби затоа не сфати веднаш, дека некој млад човек на мотор беше застанал токму пред неа. Штом проговори на странски јазик, само со по некој македонски збор, знаеше дека е странец. Но, се разбираа. Бараше од неа да му помогне да дојде до некоја нова фабрика. Во предградието. Таа не знаеше за фабриката, но се обиде да му објасни каде се наоѓа населбата што ја бара. Сфати дека тој не разбра. Погледна околу себе. Можеби некој друг минувач ќе помогне. Но не помина никој. Странецот ја замоли да седне зад него на моторот. Да одат заедно дотаму. Да му покаже. Во првиот момент тоа ја уплаши. Сакаше брзо да побегне. Тој ја допре меко по рамото, сфаќајќи дека ја исплашил. Одмавна со раката, со намера да продолжи натаму. Само со насмеаните сини, чисти како на дете очи, ѝ се заблагодари.

Марија се колебаше. Почувствува дека е поткупена од таа детска насмевка во неговите очи. Стравот ѝ го снеса. Седна на моторот, зад него. Заедно ќе ја најдат побрзо. Се пристемнуваше. Иако тешко можеше да го слуша од шумот на моторот, странецот се обидуваше да ѝ објасни... Чуварот треба да му каже во кој хотел е резервирана соба за него. Ќе остане извесно време во градот. Ќе монтира машини што се произведени во фабриката каде што работи. Марија не беше сигурна дали да му верува. Дали сето тоа не го измислил. Но, по некој инстинкт, чувствуваше дека е добар човек. Најпосле, си мислеше, што и да се

случи, ќе може да се одбрани.

Лесно ја најдоа. Фабриката. Беше сосема надвор од градот. Стигнаа пред куќичката на чуварот. Во неа светеше фенерче. Слично на оние што ги носат железничарите ноќе. Стариот чувар веднаш излезе, загрнат со шинела. Странецот му објасни што бара. Чуварот влезе во куќичката и оттаму донесе плико. Му го даде на странецот. Секако, тоа беше резервацијата. Странецот му заблагодари. Чуварот намуртено погледна во Марија. Кој знае што си помисли. Потоа тие пак се качија на моторот и заминаа во градот.

Застанаа некаде во центарот. Заедно со странецот прочитаа кој хотел беше запишан во писмото. Марија го одведе до влезот на хотелот. Му подаде рака на разделба.

– Не ти го кажав ни името, јас сум Хелвиг, – ѝ рече и сè уште ѝ ја држеше раката.

– Марија, – тивко го изговори своето име и брзо си ја повлече раката.

Потоа тој нерешително ја замоли да го побара. Би-дејќи, еве знае каде е сместен. Ако сака...

Утредента, не многу доцна вечерта, долго шеташе во близина на хотелот. Сепак, не се реши да отиде таму и тргна кон дома. Откако измина неколку чекори, некој ѝ ја стави раката врз рамото. Од зад неа. Тој беше. Ја препознал.

Оттогаш, речиси секојдневно се наоѓаа. Тие средби ѝ го исполнија животот. Ѐ донесуваа радост. Неговото присуство во нејзиниот живот личеше по малку на настаните од приказните. Од убавите приказни. Наскоро стана и чест гостин во нивната куќа. Никогаш со празни раце. Но, не само поради тоа, сите дома го засакаа. Беше ли толку добар? Не знаеше. Но во нивниот дом беше постојано присутна неговата

насмевка на лицето. Ведрина, што ја внесе за првпат. Се научи по нешто да зборува и на македонски. Беше весело како ги изговараше повеќето од зборовите.

Но деновите, како сите броени денови, брзо поминуваа. Изброени како на војник на отсуство.

Сосетките не ја криеја зависта и љубомората кон неа. Кон сите нив. Откако се појави странецот. Не можеа да бидат рамнодушни кога ќе ја видеа Марија. Воопшто не личеше на онаа поранешната. Модерно и скапо облечена. И толку многу радосна. А таа, кога ќе поминеше со Хелвиг, чувствуваше дека тие се тука некаде, зад завесите. Зад полуотворените врати. Полни со завист. Дури понекогаш ќе слушнеше и префрлање на лоши зборови: „Ќе ја влече, ќе ја влече, па ќе си замине... Ја плаќа, како што се плаќаат „такви“...“ Марија се обидуваше да не им обрнува внимание. Дури, уште повеќе, тој нивни однос ја тераше да поминува покрај нив со поисправена глава.

Самата Марија не знаеше со што го придоби Хелвиг. Се уплаши кога сфати дека чувството кон него не е само пријателско. Како ќе може без него? Откако ќе си замине? Чувствува ли и тој нешто повеќе од пријателство кон неа? Ни во соништата не би можела да го измисли... Толку добар. Убав човек. А ете, судбината однекаде ѝ го донесе.

И, зошто, како што се случува во соништата, времето на среќните денови се ближеше кон крајот? Работата заради која беше пристигнал тука, привршуваше. Се монтираше последната машина. Како што ѝ кажа Хелвиг. Марија не сакаше да мисли на тоа. Ноќе, скриена од темнината, тивко си поплакуваше. Зарем од почетокот можеше да знае што сè ќе се случува меѓу него и неа? Сè се одвиваше толку спонтано. И затоа тогаш не мислеше на крајот. Работите, настаните, сами го диктираа сето што се случи меѓу нив. Беше беспомошна. Му се препушти на тоа

прекрасно чувство... Дојде само од себе. Па и да заврши...

* * *

Деновите до заминувањето на Хелвиг се броеја на прсти. Марија се чудеше, дури и се разочаруваше од неговото однесување. Не забележуваше никакви промени. Изгледаше дека тој нема намера да замине. Како да не им претстои разделба. Си мислеше... Ако во секоја земја во која тој монтира машини има по некоја девојка, која ја остава на заминување, тогаш тоа за него е нешто сосема обично...

Шетаа покрај реката. Доцна навечер. Ы го сврте со двете раце лицето. Кон неговото. Очи во очи.

– Ќе дојдеш ли со мене? – гласот му беше топол, но и решителен.

Марија во мигот заплака. Од радост. Од жал. Нерешителност. Знаеше. Го сака... Силно се приви до него. Долго стоеја замолкнати. Повеќе не ја препраша.

Не му одговори со зборови ни другиот ден. Ја измачуваа многу прашања. Како токму неа ја одбра? Ја најде? Од целиот свет, што беше отворен пред него? Не е ли ова некаква привремена приврзаност? Како да тргне? Каде со него? Без свои средства за живот? А ако не се реши на тој чекор? Ќе раскине ли? Ќе ја прекине ли, жестоко кон себе, па и кон него, оваа љубов? Што потоа? Ако навистина среќата на нејзиниот живот стои тука, сега, пред неа?! Ако таа зависи само од оваа нејзина одлука?!...

* * *

...Во автобусот, Елена не можеше да се поврати од

шокот што го доживеа при средбата со Марија. Кој ќе ѝ објасни што се беше случило толку страшно во нејзиниот живот за да ја доведе во ваква безнадежна состојба? До вакво растројство. Враќајќи се во мислите наназад, се сети на моментот кога за првпат ја сретна Марија со странецот.

...Влегуваше во стоковната куќа во центарот на градот, и за малку ќе се судреше со Марија и со еден млад човек, со кого таа се држеше за рака. Застанаа. Марија, без да ја крие својата среќа и радост, ѝ го претстави на Елена младиот човек:

– Да те запознаам. Ова е мојот свршеник.

Елена му подаде рака. Збунето. Изненадено. Не можеше тоа да го скрие пред Марија.

Кога тој при ракувањето го изговори името, Елена сфати дека е странец. Механички, сепак праша:

– Не е наш, нели?

Откаде ли го нашла? – си помисли.

– Германец е – кусо одговори Марија. – Ти се допаѓа ли?

Елена гледаше де во него, де во Марија. По нејзиниот израз, Марија веќе оцени колку ѝ се допадна. Очите не можеше да ги истави од него... Елена ја прегрна, честитајќи ѝ од срце.

Откако се поделија, на Елена не ѝ се веруваше каква среќа ѝ донесол животот на таа нејзина другарка! Само нека потрае, ѝ посака во душата...

* * *

...Дали само во нејзиниот живот или и во другите животи е така – Марија не знаеше. Но, веруваше дека во судбоносните денови, за судбоносните одлуки, често, решавачки се некои мали настани. Токму тогаш, во деновите во кои размислуваше што да прави – да тргне ли со Хелвиг, сè да стави на коцка, или... да

остане тука, дома, кај своите, без него – Марија се сеќаваше, – ја сретна својата соученичка Елена, која многу ја ценеше. Единствена од класот со која се разбираше. Таа средба како да ѝ помогна во нејзината одлука.

Кога се сретнаа пред стоковната куќа, по изразот на Елена, по тоа како го гледаше нејзиниот сакан, по сè што не доискажа, Марија сфати дека Елена на него гледа како на прекрасен избор. Не само за Марија... Каде и како ли го најде – зборуваше целиот израз на лицето на Елена. Можеби тоа ја натера Марија така да се однесува. Па и да рече – „свршеник“. Со целиот израз тогаш Марија сакаше на Елена да ѝ каже – ете, баш мене, „грдото пајче“, ме засака овој добар млад човек. Таа, Елена, сигурно и не можеше да ја препознае тогаш Марија. Толку се беше изменила во изгледот. Не само поради убавите алишта, фризура. Нејзината убавина доаѓаше од сè прекрасно што доживуваше овие месеци. Речиси цела година откако се зближи со Хелвиг. И други познати, кога ќе ја сретнеа, одвај ја препознаваа.

Марија се сеќаваше дека, откако се поделија со Елена, тој ја праша: што значи тоа – „свршеник“?

Таа со смееше му објасни. Тој беше пресреќен што таа така ѝ го претстави на другарката.

Кога се сеќаваше на таа средба со Елена, Марија сфаќаше дека истиот тој ден ја донесе решавачката одлука: ќе замине со Хелвиг. Едноставно така. Нема да бара од него претходно „да ја венча“. Ќе тргне со него. По светот... Во заеднички живот. Му верува... Ја придоби. Со целиот однос кон неа. Кон нејзините сестри. Кон мајка ѝ. Најтешко од сè ѝ беше да ги остави своите. И без тоа се толку беспомошни.

Кога им кажа на сестрите и на мајка си за својата одлука, сите плачеа. Не знаеше, дали повеќе од жал

што ќе биде далеку од нив или од жал за себе. Од не-сигурност. По многупати на ден ги уверуваше дека ќе им помага. Каде и да биде. Дека нема да ги заборава. Дека така ќе биде подобро за сите. Ќе им испраќа пари. Секако ќе најде нешто да работи. Таму каде што ќе живеат со него.

* * *

Дојде и тој ден. Дома владееше голема вознемиреност. Марија своето неспокојство не го покажуваше. Пред никого. Мајка ѝ само еднаш тивко ѝ рече:

– Арно беше да се венчавте...

Марија тогаш за првпат забележа загриженост во очите на мајка ѝ.

– Тоа, мајко, не врзува, – ѝ одговори.

– Колку да е, подруго е, – пак тивко шепотеше мајка ѝ. Како да се плашеше „да не чуе злото“. Како што имаше обичај да рече.

– Ќерко, тебе нека ти биде добро, – додаде. – Со добро да те слушаме. Ние, за нас не бери гајле. Ќе крпиме некако. Го знам јас твоето срце. Ти нема да забораваш на нас. Ќе ни пишуваш понекогаш. Да ни кажеш како си.

* * *

...На разделба, повеќето од алиштата што ѝ ги купи Хелвиг, им ги остави на сестрите. Така ѝ рече тој. Се бакнаа со сите и тргнаа на моторот. Најразлични чувства се мешаа во нејзината душа... Се сети на зборовите на една свадбарска песна... невеста се од корен корнеше... но не беше ни невеста... Не смееше да погледне во очите на мајка си, па и на сестрите...

Хелвиг го испрати моторот со товарен вагон. Со истиот брз воз со кој заминаа тие... Меѓународниот

експресен воз. Во вагонот за спиење беше многу удобно. Во купето само тие двајцата.

Марија, самата на себеси, си личеше на Пепелашка, а Хелвиг на Принцот. Дали сонува? Дали ќе се разбуди од овој прекрасен сон? Секакви чувства ѝ се мешаа. Менувајќи се од час во час. Ѐ беше жал за нејзините. Се плашеше од помислата што натаму ќе се случува. На моменти чувствуваше како да треба да разјасни некои работи. Да договори. Со Хелвиг. На пример, зошто не одат прво дома кај него. Да ја запознае со неговите. Да види од какво семејство потекнува. Каде, во каква куќа живее. Зошто ништо не спомна за венчавка?... Толку сè беше набрзина. Тој само ѝ рече дека веќе доцни. Мора до определен ден да стигне во Шведска. Датумот кога треба да се јави е фиксиран. За иста таква работа. И таму треба да монтира машини и да ги пушти во работа.

Истовремено ја обземаше голема возбуда што, ете, тргна во светот. Тој се отвора пред неа. Кога најмалку се надеваше. Нови градови, нови луѓе... И, што беше најважно, Хелвиг не ја остави. Не ја напушти. Како што се надеваа некои од злобните соседи, познати, па и роднини. За нив ова секако не е исто како да се омажила. Вака, ќе речат, – држанка. Докрај да ја искористи... Но, зарем беше тоа за неа важно? Почнуваше нов живот. Со саканиот. Тој ја поведе со себе.

По патот се хранеа во вагон-ресторанот. Имаа и храна што ја зедаа со себе, на тргање. Хелвиг, вистински Германец. Знаеше што е потребно за по пат. Не беше пропуштена ни една ситница. Кон неа, за време на целото патување беше нежен. Внимателен. Не знаеше како да ѝ се изнарадува. Ја учеше зборови од германскиот јазик. Со секој нов збор што ќе го научеше, чувствуваше дека сè повеќе се приближува кон него.

Допатуваа во градот каде требаше да поминат по-

веќе месеци. Се сместија во луксузен хотел. Кој знае колку е скапо тука, во хотелот и во ресторанот на хотелот каде што се хранеа. Но, тоа беше работа на Хелвиг. Таа не можеше да се меша.

Уште другиот ден, тој почна да работи на монтирање на машините. Марија, за да не ѝ биде здодевно, често шеташе по градот. Набргу се запиша на курс по германски јазик. Тоа ѝ помогна полесно да ја совлада мачнината и збунетоста од непознатото. Контактите со нејзините се сведуваа на писмата што ги испраќаше и што ги добиваше. Телефон нејзините немаа.

* * *

Како што врвеа деновите, едно прашање како црв ја разјадуваше Марија. Дали Хелвиг им пиша на неговите за неа? Тој не ѝ кажуваше што пишуваат тие во ретките писма што стигнуваа од нив. Би ја поздравиле ако знаеја дека живее со него. Зошто би се плашел да им напише за тоа? Или да им каже кога зборува со нив по телефон?

Секогаш кога ќе се обидеше да разговара со него за тоа, Хелвиг ја прекинуваше. Едноставно не прифаќаше разговор. Од друга страна, толку ѝ беше убаво со него што, и да имаше нешто што не ќе биде добро, не сакаше да го разбере сега... Кога еднаш се реши на овој чекор, ќе живее со сè што ќе доаѓа натаму...

Кога заврши со монтирањето на машините, Хелвиг ѝ покажа телеграма од фабриката, дека треба веднаш да одат во друга држава. Марија сфати дека барем засега ќе живеат скитнички живот. По хотелите и рестораните. Тоа за некоја авантуристка можеше да биде многу привлечно. Неа почна да ја заморува. Немаа познати, пријатели, роднини. Со никого не се дружеа. Па сепак, тоа што ќе отпатуваат во друга др-

жава, во друг град, ќе биде некаква промена. Ќе стане поинтересно. Барем Марија така мислеше.

* * *

Елена, само два дена откако ја виде својата другарка во такви несреќни услови во болницата, таму кај Марија дома. Засвони на вратата од нивната куќа. Отвори помалата сестра. Се сети дека се вика Наде. Ја позна. Ја прегрна збунето. Влегоа во куќата. Сестрата беше сама.

– Ја видов Марија, – рече.

Сестра ѝ заплака.

– Случајно поминував покрај болницата. Не ни знаев дека е болна. Бев по сосема друга работа таму. Во тој град. Не е во многу лоша состојба.

– Последниот пат кога ја посетивме, уште не можеше да контактира со нас. А и не е толку блиску... многу често да одиме... Трошок е. Дури беше во Германија, – продолжи сестрата, но подзастана, – не... во други држави, Марија многу ни помагаше. Ни испраќаше и алишта.

Елена почувствува дека сестрата на Марија не сака многу да објаснува. Како да се плаши да не каже нешто повеќе...

– Ти како си? – ѝ се обрати на Елена. Сакаше да го смени разговорот... да не зборуваат за Марија. Дали сака нешто да скрие или така ѝ се стори на Елена?

– Слушнав, си станала новинарка. Тоа е убава работа. Интересна.

Елена беше нетрпелива. Сакаше пак да се врати на разговорот за Марија.

– Кога се врати Марија од Германија? – праша.

– Детето беше сосем мало. Имаше неколку месеци...

– А нејзиниот сопруг потоа воопшто не дојде?

– Не... Тој остана таму... во Германија...
– Се разведеа ли?
– Не веднаш...
– Што точно се случи?... Нели се зе доа со голема љубов? – Елена беше упорна.

– Никому, па ни на мајка ми, ништо не кажа, – зборуваше девојката, па подзастана... Потоа сепак продолжи.

– Прво мислевме дека е дојдена на гости. За да го видиме внукот... И така изгледаше. Не беше нерасположена. Извесно време. Така што сите ѝ поверувавме...

– Колку време е во болница? – праша пак Елена.

– Скоро три години, – рече сестра ѝ, со пригушен глас.

– И мажот ѝ ниту еднаш не дојде да ја посети?!

– Не, не е дојден воопшто. Ни кога беше здрава... А и писма не ѝ пишувавше... Можеби се чувствувавше виновен. Кога заминаа заедно, убаво живееја. Таа често ни пишувавше. Од писмата не можеше да се разбере дека оди на лошо. Дека меѓу нив нешто се јавило како проблем. Или некои кавги да има. Единствено што откако отидоа да живеат кај неговите во куќата, поретко пишувавше. Но, тогаш го роди и детето, па мислевме, зафатена е со него. Па и така е со мало дете.

– Треба да ѝ помогнеме на Марија, – се обиде Елена. – Таа и пред лекарите ништо не кажала... Разговарав со нејзиниот лекар... Тој вели дека од неа не може да разбере што ја натерало да се врати од Германија... Со толку мало дете... Вие нешто ако знаете, кажете ми мене. Јас пак ќе одам да ја посетам... ќе зборувам и со неа... ако таа сака, и ако може...

Сестра ѝ на Марија извесно време молчеше. Елена не беше сигурна дали нешто крие. Или пак не знае. Не ѝ беше јасно која е причината за таквата воздржа-

ност... Можеби некој вид примитивизам.

Тогаш, Наде, сепак се реши да каже дека Марија им се пожалила на домашните, на лошите односи со родителите на Хелвиг. Тоа влијаело и Хелвиг да го измени односот кон неа. Па, сите се искарале. Но, ништо повеќе од тоа не им кажала.

Кога ја напушти куќата, на Елена ѝ стана мачно. Беше лута на домашните на Марија... Не ѝ беше јасно како не можеле да најдат начин почесто да ја посетуваат. Дури ѝ се чинеше дека се неблагодарни... Ги помагаше и кога беше тука, и кога замина. Елена мислеше дека одлуката да се мажи за странецот, Марија покрај другото ја донесе и за да му помогне на семејството. Секако дека тоа не било најважно. Таа го сакала. Се решила да тргне во голема неизвесност. Во живот со големи ризици... Ѐ беше жал за Марија... Кој знае дали ќе може да ѝ помогне...

Не сфаќаше како докторите не успеале од неа да извечат нешто повеќе за цели две и пол години. Повеќе за нејзиниот живот... таму, во Германија...

* * *

Марија лежеше со широко отворени очи. Беа ја префрлиле во соба со три кревети. И другите две болни во собата, не беа во многу лоша состојба. Лекарите и сестрите почесто ја посетуваа. Одвреме навреме ја викаа во другите простории, каде што немаше болни. Не зборуваа со неа за минатото. Не ја тераа да се сеќава на лошите моменти од нејзиниот живот. Тоа ѝ помагаше да се одмора од ноќните оптоварувања, што ѝ доаѓаа наспроти нејзината волја. Сеќавањата ѝ навираа до најмали подробности. Не можеше да се помири со сè што се случи. Трагично за неа, за Хелвиг, за Карл. За нејзиниот малечок син. Дали требаше да го роди? Можеби избрза? Знаеше дека Хелвиг

не беше подготвен за тоа. Тоа е нејзина фатална грешка. Изгледа, Хелвиг предвидуваше што ќе се случи.

...Во деновите на крајот од втората година на нивниот заеднички живот, самиот тој ѝ предложи да се венчаат. Таа воопшто за тоа не му беше спомнала. Колку беше среќна кога ѝ соопшти за својата одлука... Не личеше баш на некоја свадба. Никој од неговите. Никој од нејзините... Но, имаше нешто пре-красно во самиот чин. Го зеде неговото презиме. Зеде и германско државјанство. Хелвиг ја убеди. Полесно ќе ги минуваат границите заедно. Ќе отседнуваат во хотелите... Со пријатна возбуда се сеќаваше на тие моменти. На домашните им испрати телеграма. Ги известува за венчавката. Знаеше дека долго чекаат на тоа. Мајка ѝ со радост ќе може да се пофали на соседите. На роднините. Ако има, нешто и ќе почести.

Животот продолжи како пред тоа... Без промени. Имаше сè што ѝ требаше. Изобилство за јадење. Најскапо за облекување. Слобода каде што сака да шета. Да излегува. Ако сака, да патува и во други земји. Сама, или со Хелвиг. Што можеше да посака повеќе?! Виде многу дотогаш недостижни нешта. Сите би можеле да ѝ завидуваат.

На домашните им испраќаше и облека и пари. Хелвиг беше многу добар со неа. Иако, немаа време да се гледаат по многу часови. Речиси секогаш доаѓаше уморен, но за неа наоѓаше време.

Ја загрижуваше прашањето – зошто Хелвиг и на-таму не ја одведе кај неговите? Писмата што ги добиваше од нив, не ѝ ги покажуваше. Само ќе ѝ рече-ше дека ја поздравиле. И таа му велеше да ги поздра-ви. Кога ќе им пишува. Секогаш кога ќе го почнеш разговорот за тоа дека е крајно време да ја одведе кај своите, да ја запознаат, да ги запознае – тој одгова-раше дека нема време. Зошто се плаши да им ја пока-

же? Не ја смета за доволно убава? Или не е доволно паметна, па не сака да ја видат! Дали им пишал за тоа дека ќе се жени? И по венчавката, не стигна никаква честитка од нив! И веднаш потоа, по овие размисли, некој студ ѝ го обземаше телото. Ѐ се наметнуваше уште едно, потешко прашање: дали можеби кај неговите родители, во нивната куќа, или во нивниот град, или каде било, веќе постои негова жена? Можеби и деца?

Исто така ѝ беше чудно што Хелвиг немаше желба да одат кај нејзините. А колку се приврза со нив. Ако сака сама да оди кај нив, да ги посети, не ѝ забрануваше.

Друг пат мислеше – можеби е тешко болен некој од неговите родители. Можеби и двајцата... Сето тоа ѝ се вртеше во главата, но, од Хелвиг ништо не можеше да разбере...

...Нејзин најтежок проблем, што најмногу ја тиштеше, ја раскинуваше нејзината душа, беше – тој не сакаше дете. Таа повеќепати се обидуваше да го убеди да создадат и да изгледаат барем едно дете. Тој секогаш имаше еден и ист одговор – немаме услови за тоа. Гледаш како живееме, – ќе речеше. Постојано на друго место. Таа дури се обиде да го убедува да ја сменат работата. Вака, навистина, многу заработува. Сепак, не е добро постојано да се живее по хотели. Без свој дом. Тој тогаш ја потсетуваше дека однапред ѝ кажал што работи и како ќе живеат. Дека сега нема право да бара од него да се откаже од оваа работа.

Но, некаде во себе, насетуваше... тоа не е вистинската причина. Чувствуваше како тој да не ѝ припаѓа сосема. Како да постои кај него некоја недоискажаност. Некоја своја причина за тоа. Како да сакаше да има отстапница. Детето би го врзало. Многу повеќе. Би се врзал со неа... Сето тоа постојано ја измачува-

ше. Деноноќно. Во писмата што ги добиваше од дома, од своите, често имаше и прашање: нема ли нешто ново? Очекуваат ли дете? И... ако треба, да оди да се прегледа кај доктор, – ѝ пишуваше мајка ѝ.

* * *

Дента кога се посомнева дека забременила, се исплаши. Не знаеше што да прави и каде да оди. Свесно го одлагаше одењето на преглед кај гинеколог. Ако навистина е бремена?! Како ќе му каже на Хелвиг? Како ќе се однесе тој кон таквата вест? Што ако тој не сака таа да го роди детето? Што ќе се случи меѓу нив? Каков ќе биде нивниот натамошен однос?

...Гинекологот ѝ го потврди сомневањето... Ја напушти ординацијата. Одеше по улицата и плачеше. Плачеше од радост. Но и од неизвесност... Што ако Хелвиг е решен... да немаат деца?... Ако ја напушти?... Ако го раскине бракот?

Се ближеше ручек. Уста не ѝ се отвораше. Од утрото не беше каснала ништо. Хелвиг си доаѓаше околу пет часот попладне...

Седеа еден спроти друг. Вечерта. На меките фотелји во хотелскиот апартман. Разговараа. Џе кажа дека е при крај со работата. Некои машини веќе пробно се пуштени. Таа претчувствуваше дека Хелвиг всушност сака да ѝ каже оти ќе патуваат во друга држава. Писмото од неговата фабрика, известувањето, сигурно веќе му е во џебот... Не се реши да му каже.

Деновите брзо минуваа. Летаа. Дента кога веќе ги подготвуваа куферите за преселување во друга земја, таа одлучи: не смее да одлага. Можеби самиот ќе забележи. Ќе биде уште полошо. Значи – криела. Приседнаа крај масичката, со по една чашка сок пред

нив. Оеднаш, несвесно, рече:

– Хелвиг, јас сум бремена...

Гласот, како на виновник. Веднаш потоа, грч. Од страв.

Виде како Хелвиг прво широко ги рашири очите. Гледаше неподвижно. Не во неа. Крај неа. Пребледе. Потоа, влезе во бањата. Сигурно сакаше да добие во време. Пред да каже што било.

Марија целата трепереше. Каква ќе биде пресудата?! Според првата реакција, не се надеваше на нешто добро. Влезе во спалната соба. Не сакаше да се сретне со Хелвиг. Сега. Веднаш. Подобро да му остави време да се соочи со тоа што му го кажа. Нека се навикне на новата ситуација.

Таа ноќ Хелвиг не влезе во спалната. Првпат откако беа заедно. Тоа зборуваше повеќе од сè. Сè што понатаму ќе рече. Сè што понатаму ќе направи.

Со денови Хелвиг не можеше да се смири. Ништо не зборуваше со неа. Не доаѓаше да вечераат заедно. Остануваше до доцна в град. Не знаеше зошто, но ѝ се наметна претпоставката дека за ова прашање ќе се советува со своите родители. Дома. Оваа негова несфатлива реакција, повторно ѝ ги врати сомневањата дека има некое друго свое семејство. Жена и деца. Само тоа може да биде причина за ваквото однесување.

Кога Марија остануваше сама, чувствуваеше очај. Од сè најмногу ја плашеше помислата дека Хелвиг може да бара од неа да го абортира детето. Таа знаеше дека нема да го стори тоа. По цена да го изгуби Хелвиг.

Страшна беше неизвесноста. Молчењето. Немаше никого пред кого да се истажи. Да се советува – не ѝ требаше. Беше решена. Никој нема да ја измени нејзината одлука. Ни Хелвиг... Го сака тоа дете повеќе

од сè на светот.

Не можеше да поверува, колку тој не ја криеше лутината. Ни од неа. Бесот. Не се ни обидуваше. Не водеше сметка за неа. За нејзината психичка состојба. Доаѓаше дома. Излегуваше од дома. Отсутен. Замислен. Молчејќи. Во нејзината душа се вовлече голема напнатост. Студ. Сама. Во туѓина. Без никој свој.

...Беше вечер. Тој седеше во дневната соба. Гледаше во телевизорот. Се приближи до него:

– Сакам да зборуваме, – му рече.

Тој не гледаше во неа.

– Знам. Ти не мислеше дека треба да имаме дете. Сега, во овој момент. Но, ете, се случи. Што натаму? Беше решена да оди докрај.

Хелвиг не гледаше во неа. Ништо не одговори. Само малку ги крена рамениците. Што му значеше тоа?

– Ако не го сакаш нашето дете, и мене не ме сакаш! – се слушна себеси како рече. Со болка. Огорченост.

– Не... не е во тоа работата... – тивко ѝ одговори.

– Јас ќе си одам дома... – прошепоти таа. – Најдобро е да се поделиме. Сега.

Марија се уплаши од тоа што го рече. Што ако тој прифати? Таа ќе биде во вистински безизлез. Нема свои средства за живот. Не е вработена. Нема тука никого кај кого да се прибере. А дома каде? Кај нејзините?! Немаат ни за себе.

Во вториот момент, сфати дека не е искрена со себе. Таа знаеше дека вистинската причина за стравот од разделбата е друга... Како ќе живее без него? Кога безгранично го сака?... Ќе може ли?... Без него... со неговото дете. Со своето дете, без неговиот татко...

Таа вечер не доби никаков одговор. Молчењето продолжуваше. Дали ќе го направи тоа, што го рече? Дали ќе го напушти? Дали ќе си замине дома? Дла-

боко во себе, чувствуваше дека нема да најде сили. Не ќе може да го направи тој чекор. И сè ѝ изгледаше толку безизлезно. Безнадежно. Џ се чинеше дека излудува. Се будеше среде ноќ. Се стресуваше во сонот. Лоши соништа не ја оставаа да спие...

На нејзините ништо за сета оваа работа не им пиша. Не сакаше да ги растажува. И да знаат, не можат ништо да ѝ помогнат. Веќе ги губеше надежите дека меѓу неа и Хелвиг ќе се надмине тоа страшно што се случува. Тој длабок јаз што се отвори. Кога најмалку можеше да го очекува. Веќе чувствуваше дека сосема ќе пропадне во таа длабочина. Во тој процеп.

...Врвеа тешки денови. Мачни. Неиздржливи. Го расипаа најубавото што ѝ се случи... Ќе стане мајка...

...Мигот, кога го виде да влегува со тортата, цвеќињата и насмевката на лицето, во очите, си помисли дека ѝ се причинува. Или нервите толку ѝ попустија што не можеше да ги контролира работите. Сè додека тој не дојде до неа и не ѝ го даде в раце букетот со прекрасните пупки од бели ружи. Па тоа е вистина! Тој е! Хелвиг! Тука пред неа! Со цвеќињата! Букетот веќе беше во нејзините раце. Тортата на маса. Таа во неговата прегратка. Марија не успеваше да се одбрани од неговите бакнежи...

...Од тој ден сè се измени. Таа сфати дека Хелвиг нешто преброди. Надмина. Дека можеби, пред сè, се победи. Се победи себеси. Беше радосен. Зборуваше повеќе од кога било.

Но, зошто ваквата негова ненадејна и без какво било објаснување, промена, не ѝ го врати мирот? И среќата? Не ѝ го снеса стравот. Од тоа што ќе се случува натаму...

Месеците минуваа. Бременоста не ѝ беше тешка.

Напротив, ја исполнуваше со прекумерна радост. И покрај сето низ кое помина. Ни во еден момент не се обиде да разбере што се случуваше со него. Всушност, се плашеше од некоја вистина која тој сакаше да ја скрие од неа.

* * *

Изминуваше шестиот месец од бременоста, кога Хелвиг ѝ рече:

– Марија, ние наскоро ќе одиме кај моите. Кај мајка ми и татко ми. И таму ќе останеме извесно време.

Повторно почувствува дека неговата одлука за детето, за неговото раѓање, има некаква врска со неговите родители. Можеби чекаше нивна согласност? Ако е премногу поврзан со нив. И самото тоа што се ожени без нивно присуство, зборуваше дека тие неговата женидба со неа не ја одобрија.

Како и да е, оваа вест за одењето кај неговите родители, па и останувањето кај нив, ја онерасположи. Порано многу посакуваше да отпатува кај нив, да се запознае со нив. Но, порано. Сега, како веќе да се беа оградиле на некој начин од неа. Таа беше речиси три години сопруга на нивниот син. А од нив само молк. Сега, што е тоа што ги натера да ѝ ги отворат вратите на нивниот дом? Не ѝ се допаѓаше и тоа што за целата оваа работа Хелвиг ниту ја праша ниту се советувааше со неа.

Од друга страна, си мислеше, можеби таму ќе биде подобро. И за неа и за детето. Мајка му секако ќе ѝ помогне. Таа нема никакво искуство. Кој знае колку ќе се израдуваат на детето. Хелвиг е сам. Нема ни брат ни сестра.

Навистина беше многу неправедно од неа што измислуваше секакви работи. Порано. Дека Хелвиг е оженет... дека има деца... Родителите дека му се бол-

ни... Но, што да мисли кога толку долго ја држеа изолирана од нив? Да живееја во нејзината земја во овие години, Хелвиг ќе го запознаеше и најмалото дете од роднините. Ќе одеа насекаде на гости. Нели таа го доведе дома, набргу откако се засакаа? Но, ете, изгледа кај нив не е така.

* * *

Шетаа покрај реката. Не голема рекичка. Крај неа беа посадени прекрасни дрвја. Имаше големи паркови, уредени со најразновидни цвеќиња. Светлоста од многуте лампиони се истураше по брзите води на реката. Светкаше во вид на многубројни змиести пламенчиња. Ох, колку беше убава таа вечер. Ја тераше да заборава на сите грижи. На сето лошо што ѝ се случуваше до скоро. На она неизвесно што претстои.

Се приближуваше времето кога требаше да отпатуваат со Хелвиг во неговото родно место. Марија сè помалку спиеше. Просто го изгуби сонот. Уште повеќе, кога почнаа да ги подготвуваат работите, за да останат таму подолго време.

– Хелвиг, ме сакаат ли мајка ти и татко ти? – го праша едно утро, пред тој да замине на работа.

Хелвиг не одговори веднаш. Му требаше напор и време, да го оформи одговорот.

– Но, тие уште не те познаваат...

Тоа Марија не ја охрабри. А зошто пак да не ја сакаат? Колку убаво се согласуваат со нивниот син. Се сакаат од првиот момент кога се сретнаа. Еве сега ќе им роди и внуче. Прво внуче. Поради тоа ќе бидат најмногу среќни. Си мислеше.

Хелвиг силно ја прегрна. Како да сакаше да ја успокои.

* * *

Елена, речиси по две недели, пак засвони на вратата од бараката кај што живееја мајката и сестрите на Марија. Сега беше решена да влезе внатре и да разговара со нив. Со сите.

Излезе мајка ѝ. Не ја препозна. И нормално. Ја имаше видено само еднаш или двапати. Уште додека учеа во гимназијата.

Гледаше во неа со подзамижаните, кусогледи очи. Збрчкана околу очите, околу устата. Многу повеќе отколку што би требало според годините.

– Кое беше ти, девојче? – ѝ рече.

– Другарка на Марија, заедно учевме...

– Марија не е тука, – побрза да одговори, некако уплашено.

– Знаам, – рече. – Ја видов. Бев на пат. Не знаев дека е во болница. Но, добра е. Разговаравме. Сака да види некого. Од домашните.

– Знаам, душо. И нам ни е многу жал што одамна не сме ја виделе. Пусто, се нема и пари, а и далеку е...

– Може да влезам? – рече Елена.

– Како не, повели, – рече старата како без волја, се истави од вратата и ѝ направи пат на Елена.

Елена приседна на столчето крај вратата. Двете сестри беа дома.

– Како ти беше името? – ѝ се обрати Елена на средната по возраст сестра.

– Лиле.

– Што работиш, или учиш нешто?

– Работам како дактилографка, во една фирма, – одговори Лиле без да брза. – Истовремено сум и секретарка, а ја водам и архивата.

– Тоа е убава работа, сигурно е и интересна, – рече Елена, а така и мислеше.

По кусо молчење, Елена им кажа зошто всушност е дојдена.

– Деновиве се готвам повторно да одам кај Мари-

ја, – ѝ се обрати Елена на најмалата, на Наде... – Ако сакаш, и ти можеш да дојдеш кај сестра ти со мене. Ќе купам две карти. Ќе земам и некои работи за неа. Убаво е да се видите. Да не мисли дека сите сте се откажале од неа. Дека не ја сакате. Дека не сакате да оздрави. Да си дојде дома.

Елена сето тоа намерно го зборуваше. Им се обраќаше на сите нив. Нешто како укор. Најмалата сестра гледаше де во мајка си, де во поголемата сестра. Бараше од нив одобрување. Пред да одговори.

– Како, мајче, не ќе сме ја сакале, – рече одеднаш мајката. – Не ја најдов на патот. Чедо ми е. Сите прсти на раката исто болат. Ќе оди Наде. Како не ќе оди со тебе? Неколкупати девојчињата беа. Пак ќе одат. Ама... нема многу корист... таа уште не е...

– Тогаш, Наде, деновие ќе поминам да те земам. Ќе ти кажам точно кој ден ќе одиме.

Девојчето се прерадува. Изгледа таа, најмалата, најмногу ја жалеше. Или така ѝ се стори на Елена. Таа се понадева дека по патот нешто повеќе ќе разбере за Марија од Наде.

* * *

На настаните што беа поврзани со доаѓањето на Марија и Хелвиг во домот на неговите родители, Марија во болницата воопшто не сакаше да се навраќа. Долго време, некаде длабоко, со целото свое битие, бегаше од нив. Се бранеше. Но, нешто, како некој нејзин невидлив непријател однатре, од самата неа, да ја тераше тоа да го прави. Да мисли за сè што се случуваше тогаш. И за најмалите, ситните работи. Можеби тоа беше некоја нејзина потреба да ги преиспита нештата. Да се увери дека за сè што се случи немаше нејзина вина. Имаше потреба сето тоа да го извади од себе. Премногу ѝ тежеше. Потиснато некаде

таму. Во потсвеста. Со никого несподделено. Никому нераскажано.

* * *

...Кога тргнаа на пат кон родниот град на Хелвиг, срцето ѝ се стегаше при помислата дека, ете, за првпат ќе се сретне со неговите... Тие ќе станат дел од нивните животи.

...Такси ги доведе до една висока железна порта. Со црна боја. Стоеја пред двокатна зграда. На сите прозорци – спуштени ролетни. Како да нема никој жив. Лаење на куче однатре. Посака да побегне... Какви очи ќе ја сретнат? Што ќе ѝ кажат? Ќе се стори дека Хелвиг го избегнува нејзиниот поглед. Имаше ли нешто што не ѝ кажа?

Хелвиг му подаде пари на таксистот. Раката му трепереше. Потоа засвони. Црната порта се подотвори. Кон Хелвиг подадоа рака, еден по друг, двајца средовечни луѓе. Мајка му и татко му. Русокоси, слаби. Воздржана насмевка на бледите лица.

Во моментот кога се свртеа кон неа, виде две маски. Две скаменети, сурови лица. Непријателски поглед во двата пара очи. Ладна рака во нејзината рака. Од неговата мајка. Потоа... од неговиот татко. Како во тој момент да ѝ објавија војна. Како да се ракуваат со непријател.

Хелвиг изгледаше сосем отсутен. Во шок.

Мајка му прва се совлада. Ги поведе по долгиот полуосветлен ходник. Потоа, во собата за гости.

Почнуваше животот со овие луѓе. Непознат. Под ист покрив. Во нивна куќа. Не ветуваше многу.

По неколку недели, Марија стана свесна дека тој, нејзиниот сопруг, нејзиниот Хелвиг, врската со неа, во овие години заеднички живот, ја беше сфатил ка-

ко врска која трае сега, но дали и утре, или можеби – целиот живот, – тоа ќе види. Сè до нејзината бременост. Исто така ѝ стана јасно – неговите родители очекувале дека ова поврзување на нивниот син со тугинката ќе биде обична забава. Таа еден ден ќе заврши. Синот ќе си дојде дома. Сам. Без неа. Дури како да се надевале дека нема ни да ја запознаат.

Сега, сите како да се излажани. Таа како да ги надитри. Како со сила да им се пикна во куќата. Со секој нов ден сфаќаше дека не ја сакаат. Уште повеќе од тоа, дека ја мразат. Веќе не можеа да ги додржат дури ни наместените насмевки на лицата. И тие исчезнаа...

Во куќата, сè зборуваше за болна педантерија. Уште вториот ден, кога дојде слугинката, на Марија ѝ стана јасно дека други раце ја одржуваа таа чистота и ред во куќата. Собите во кои се сместија со Хелвиг, беа на горниот кат. Дури и во бањата што им беше ставена на располагање, сè светеше. На Марија ѝ беше страв да згазне, а камоли да се мие и бања. Изгледаше како во неа жив човек да не влегуваше. Во спалната соба имаше два кауча. Не – брачен кревет. Иако беше јасно дека неодамна била подготвувана. За Хелвиг и за неа.

Само првите неколку дена ручаа, вечераа и појадуваа заедно. Со мајка му и татко му. Слугинката поставуваше и креваше од масата. Марија многу се плашеше да не остави лош впечаток кога јадеше. За начинот на кој јадеше. Колку и што ќе јаде од тоа што се поставуваше на масата. Тоа сето ја оптоваруваше. Јадењето ѝ претставуваше вистинско мачење.

Се израдува кога Хелвиг ѝ кажа дека од следниот ден ќе јадат посебно. Горе на катот. Но, од друга страна, Марија се чувствуваше повредена. Како да беа избркани. Беше сигурна дека одлуката за ваквото одделување е донесена поради неа. Но, за тоа не му ре-

че ништо на Хелвиг. Не сакаше да создава нови проблеми. Истовремено ѝ стана полесно. Ќе го нема веќе оној церемонијал што се приредуваше во време на ручеците. Кога имаше точен термин во кој мораше да се седне да се јаде. Кога секој имаше свое одредено место. На кој стол ќе седне кога се ручаше. Слугинката, со бела престилка и бело капче на главата, го служеше ручекот. Јадењето се сервираше со посебен редослед. Марија не можеше да голта во таа вкочанета атмосфера. За топол збор и насмевка, не можеше да стане збор.

Со тага, Марија се сеќаваше за вревата и брборенјето со сестрите кога јадеа дома. За тоа, како ги караше мајка им да не се смеат и да не зборуваат додека ручаат.

Во оваа куќа, кај овие луѓе, имаше чувство дека будно се следи секое нејзино движење. Постојано го чувствуваше погледот на мајка му на Хелвиг. Иако прикриен. Упатен кон неа. Како да се плашеше да не скрши нешто. Да не оштети нешто во куќата. Да не се измени нешто од востановениот ред на работите.

Често, Марија чувствуваше дека нема воздух во собите. Со каква радост би ги растргала тие дебели драпери. Но, и самата помисла на тоа, веќе ја плашеше. Кога Марија ќе земеше некој предмет во раката за да го разгледа – а нив ги имаше насекаде со десетици, прекрасни украси, – мајка му на Хелвиг веднаш ќе се створеше крај неа. Кај и да се наоѓаше во куќата. Изгледаше како чуварите во музеите.

Поради целиот тој однос кон неа, Марија ужасно се чувствуваше. Како да беше затвореник. Ќе може ли да издржи долго во овој железен кафез? За Хелвиг, сето тоа веројатно е сосема нормално. Тој тука се родил и израснал. Поради тоа не можеше да разбере. Сепак, понекогаш сакаше да се обиде да му објасни колку работи ѝ пречат, ја притискаат. Правеше ог-

ромни напори да им се допадне на татко му и мајка му на Хелвиг. Но, беше свесна дека тоа воопшто не ѝ успева. Дури напротив. Со секој нов ден, беше сè подалеку од нив.

Со татко му на Хелвиг многу малку се гледаше. Тој беше презафатен и доаѓаше дома само за оброците и за починка по ручекот. Но, и во тие куси средби, Марија забележуваше дека на неа долго се запира студениот поглед на неговите безбојни очи. Поглед полн со потценување и надменост. И имаше уште нешто, полускриено, во тој поглед. Нешто, што кај Марија предизвикуваше чувство, како да треба во мигот да стане и засекогаш да си замине од куќата. Колку и да го избегнуваше тој негов поглед, не можејќи да го поднесе, неретко го сретнуваше. Како да се надеваше дека при новата средба ќе се измени нешто во него. Дека таа, со сета своја скромност, дури и некаква понизност, ќе го придобие. Но тој презрив поглед во очите на овој студен деловен човек, се оцртуваше сè поотсечно и понеповратно. Беше свесна дека нејзината срдечност, непосредност, со која ги придобиваше другите луѓе, никогаш нема да допре до него. Напротив. На моменти стануваше неиздржливо. Во овој тежок воздух во куќата. И се чинеше дека вдишува нешто тврдо, опоро. Нешто што ѝ го загрозува и животот.

Во вечерните часови, кога сè поретко остануваа сами со Хелвиг, одвај се воздржуваше да не зборува со него за сето тоа. Отворено. Не се осмелуваше да го почне тој разговор. Најмногу поради тоа што и самиот Хелвиг сите овие месеци се повлече во себе. Воопшто не личеше на оној млад човек што го запозна и засака. Чувствуваше дека сè повеќе се оддалечува од неа. Вечерта кога сепак се реши да разговара со него, тој држеше пред себе едно стручно списание. Таа сфати дека само гледа во неговите редови, а мисли

на нешто сосем друго.

– Хелвиг, – тивко прозборе. Гласот незадржливо ѝ трепереше. Се чувствувааше како беспомошна, незаштитена дивеч што претчувствува голема опасност...

– Хели, дали нешто те измачува? Зошто не ми кажуваш? Ништо не ми кажуваш...

Хелвиг нервозно одмавна со главата... По изразот на неговото лице сфати дека нема да зборува... Дека има нешто што не би сакал да ѝ го каже. Или не може да ѝ го каже. Една по друга, ѝ надојдоа мисли. Тешки, мачни. Не можеше да ги отфрли. Толку ја беспокојеа. Дали, можеби, мајка му и татко му зборувале со него за неа? Против неа? Му настојувале да ја остави?! Не ја сакаат! И веднаш се укори самата себеси: зошто се измачува со такви претпоставки? Не знае ништо сигурно. Што ако сето тоа е само плод на нејзините стравови?

– Хели, – Марија не се откажуваше. Не се помируваше со тоа молчење, што навестуваше нешто недобро. – Ми се чини... дека не им се допаѓам на твоите...

Хелвиг не сакаше да се сретне со нејзиниот поглед. Тој сфаќаше дека во тој поглед, со кој ги бараше неговите очи, е целата нејзина надеж. Или нејзината пропаст. Што ќе ѝ каже со тие свои очи? Хелвиг го криеше одговорот во полусветлото на ноќната ламба.

Му ги фати рацете со двете раце. Само што не заплака... – Хелвиг, што не е во ред?...

Зарем ќе плаче? Можеби и тој не ја сака веќе. Можеби би ја напуштил ако не е бремена. Можеби со подруги очи гледа на неа. Сега. Во својата куќа. Кај своите родители... Но нема сили тоа да ѝ го каже.

Повеќе недели се тука. Во неговиот дом... Не ја запозна со свои роднини. Не ја претстави на свои пријатели. Ја снема целата нејзина слобода. Колку им

беше убаво сами: Хелвиг и таа...

Неколку дена потоа, повторно се обиде:

– Хелвиг, Хели, кажи ми што било... Кажи ми... Се плашам... – го молеше.

– Ќе биде сè добро, – рече толку тивко, што ѝ прозвуче сосема спротивно.

Другиот ден, и сите денови понатаму, сосема ја изгуби желбата за јадење. Џ се чинеше дека некој ѝ подава милостина. Па и таа, не од срце. Туку онака, како да се сака сосила да се покаже великодушност. И, секако, само поради нејзината бременост. Веројатно, и за неговите родители, тоа беше единствената причина што ја задржуваат во домот. Дури и таа самата почна да размислува – дали таа нејзина бременост и неа не ја спречува да го напушти нивниот дом? Се плашеше дека сите овие околности можат во неа да предизвикаат чувство на товар од бременоста. Дека може да не го сака толку многу тоа дете што го очекува... Но веднаш ги отфрлаше таквите помисли.

Многупати, потајно се надеваше дека ќе се јави потреба Хелвиг повторно да отпатува во друга држава по работа. Како порано. Или барем во друг град. Само тоа би можело да ги спаси. Нив двајцата. Нивната љубов. Но, дали неа уште ја има? И од негова страна? Зошто не познава никого од тие таму, во фабриката каде што работи Хелвиг, тие што кажуваат каде да работи? За да ги моли. Да го испратат некаде. Или зошто не му рече на самиот Хелвиг? Тој да предложи. Но, Хелвиг веднаш би сфатил колку таа не ги поднесува неговите родители. Дека не може да живее со нив. Не знаеше дали самиот Хелвиг одлучи да дојдат да живеат кај нив. Или, тоа го бараа од него неговите родители. Да остане дома. Сигурно се плашеа, ако пак замине сам со неа, дека таа сосем ќе го придобие. Дека нема повеќе да се врати дома.

Сепак, еден друг ден, при попладневниот одмор, му рече:

– Хели, колку ни беше убаво кога патувавме...

Хелвиг ја погледна. По изразот во тој негов поглед, Марија виде дека тој сфати што се содржи во таа нејзина реченица. Таа нејзина воздишка... И пак никаков одговор. Беше очајна и беспомошна.

* * *

Марија не знаеше што се случуваше во душата на нејзиниот Хелвиг. За неа беше тајна дали и што се изменило во него самиот од нивното доаѓање тука, во Германија. Всушност, тој како да се излади кон неа од денот кога стигна првото писмо од неговите родители. Тоа беше одговор на неговото писмо. Писмото што им го испрати кога пристигнаа со Марија во Германија. Што му одговорија неговите родители на тоа негово писмо? На веста за идната негова жена, како што можеа да насетат?... Не ѝ кажа ни збор...

* * *

Долго се мислеа како да му одговорат на тоа писмо. Што и да му напишеа за девојката, тоа ќе значеше дека сериозно ја сфатиле таа работа. Најдобро е ништо. Тој знае што значи кога тие молчат.

Беа вчудовидени. Шокирани. Не можеа да поверуваат дека нивниот син, нивниот единец, повел со себеси жена од далеку, од туѓа земја. Пострашна вест не можеа да очекуваат. Им се чинеше дека целиот нивни труд да воспитаат во својот син вистински наследник, бил попусто. Ни на крај памет не можеше да им падне дека по патувањето низ цела Европа, токму таму, во таа земја, тој ќе се приврзе за девојка. Хелвиг требаше да знае дека таа не ќе може да влезе

во нивната куќа. Уште помалку како член на нивното семејство. Како снаа!... Но, ете, тоа, напишаното во писмото, нешто кажуваше. Се вљубил ли? Како можел?! Не. Тоа што напишал дека со себе повел жена, тоа уште ништо не значи. Млад е. Се забавува. Ќе му помине. Девојка како и многу други пред тоа. Па дури и за такво лесно забавување, навистина не му требало да ја довлечка од „таму“.

Во неколкуте следни писма, ниту Хелвиг спомнуваше за „жената“, ниту тие.

Потоа дојде едно писмо, неколку месеци подоцна, што ги исплаши. Посебно со последната реченица: „Ве поздравува мојата Марија“. Не им се веруваше. Дури им звучеше дрско. Од нивниот син. Ќе му се вовлече. Кој знае каква слободна девојка забрал. Тргнала така со него... По светот... Ништо чудно и за снаа да им се намести. Хелвиг е толку наивен. И тоа не ќе биде неверојатно. Што да направат? Мора да го спречат. Зарем и тоа ќе го доживеат, во куќата да им живее снаа „оттаму“? Да ја измеша својата крв со нивната. Да им роди внуче. Мора да преземат нешто, и тоа брзо. Тогаш се решија да го повикаат да дојде дома. Сам. Така му напишаа.

Сега синот молчеше. Ништо не одговори на тоа што неговите родители го повикаа. Дома. Ова молчење повторно ги исплаши. Насетуваа дека нема да се откаже од неа така лесно. Можеби и подолго време. Тогаш се решија за еден начин на искажување на своето мислење по тоа прашање, не сосема директен, но доста отворен. Во писмо.

„Ти знаеш дека многу девојки од нашиот град, од поблиските и подалечни пријатели, би биле среќни кога би сакал да се ожениш со нив. Нашето семејство не е кое било. А и богатството што ти го имаш, животот што можеш да го понудиш на својата сопруга, не е мало. Сигурни сме дека нашиот син добро ќе раз-

мисли со каква девојка ќе го поврзе својот натамошен живот.

Исто така сме убедени, дека мислиш малку и на нас.“

Напишаното во писмото остана само како монолог. Но, тие и натаму не се откажуваа. Во секое писмо го потсетуваа на нивното пошироко семејство, на нивните корени, на неговото потекло. Синот одговараше на другите работи во писмата, на сè друго, но во врска со девојката, ништо.

Поминаа две години во такво допишување. Повеќе од две години. Сè до оној фатален ден, до она фатално за нив писмо. Во него синот кусо им напиша:

„Ние со Марија склучивме брак минатата недела. Сега имате и снаа. Кога ќе се запознаете, ќе видите дека таа е прекрасно суштество. Не морате да ја сакате, но тоа е тоа. За изборот на животен сопатник, човек мора да одлучи сам. Ќе дојдам кај вас со неа, кога ќе ми кажете дека за тоа сте подготвени.“

Родителите сфатија дека се случи тоа што не го сакаа, што најмалку го очекуваа од синот. Што, додека се живи, нема да можат да го преболат. За кое нема да му простат. Ни по смртта. Ножот им беше забоден. Неповратно. Од нивниот син. Од нивниот единец. Од него – што им беше смислата на животот последните дваесет и пет години. Што понатаму? Да се откажат од него? Да му забранат да си дојде дома? Што ќе им остане? Кого друг имаат? Зарем, по толку-те многу, и овој удар?

Страшно им беше што не му честитаа. Колку ќе се радуваа ако сè беше поинаку. Не на овој начин. И не со оваа жена.

Би сакале годините да се вратат нананазад. Кога сè беше поинаку. Кога живееја во изобилство... Можеби некои мислеле: ете, на туѓа несреќа се богатат, на уништување на туѓи животи! Но, војната тие не ја из-

мислија... Иако, баба му и дедо му верувале, како што многупати му објаснуваа родителите на Хелвиг, дека чистата нација треба да биде над сè. Дека е света.

Сè ќе беше добро, ако војната завршеше не така како што заврши... Барем во семејството да не се случea несреќите... Само уште оваа им требаше...

Зарем можеше нивниот син, кој, веруваа, толку многу ги сака, вака, до крв, да ги повреди? Да ги понижи. Да згазне на нивните идеали?... Колку се надеваа дека ќе биде како нив... Колку труд вложија во него...

* * *

Добивајќи ги нивните писма, во секое чувствувајќи дека неминовен е судирот со родителите поради Марија, Хелвиг се одлучи на таков чекор: што побрзо да влезе во брак со неа. Не можеше ни во еден момент да си помисли дека треба да се оддели од Марија. Можеби не беше сигурен колку ја сака. Но, не би се сметал себеси за човек, кога би ја изневерил. Да ја остави сама во овој свет, откако таа со толкава доверба тргна со него. Ги напушти сите свои. Толку многу му веруваше... Уште повеќе, што сите причини поради кои неговите родители не ја сакаа, не можеа да бидат од пресудно значење за неговата одлука да живее со Марија. Тој беше свесен дека тие нивни сфаќања – дека само Германка може да биде достоина да влезе во нивното семејство, „да ја измеша крвта со нивната“, се нешто што ќе го понесат и в гроб. Но тој не гледаше на тоа исто како нив. Барем тогаш мислеше дека успеал да го победи тоа во себе.

Тој сфаќаше каков шок доживеале кога им го испрати писмото во кое ги извести дека со него живее жена што е од друга држава... Од друга националност... Нивното молчење, премолчување на тој факт

во писмата што следеа, за него беше сосем јасно. Сите овие години се обидуваа да му втиснат во мозокот претстава дека е припадник на најмоќната, најспособната нација. Тој веруваше дека тоа не стана негово гледање. Негова суштина. Иако и самиот чувствуваше некоја посебна гордост што е Германец.

За неговите двајца вујковци и дедото, тој од раскажувањата на родителите знаеше како за херои. Неброено пати му беше повторувано дека го дале својот живот за татковината. Од најмала негова возраст, за сите други народи освен за нивниот, мајка му и татко му, во негово присуство, зборуваа без почит. Со глас во кој имаше потценување. Во изразот на лицата, барем на Хелвиг така му се чинеше, се гледаше чувство на надмоќ.

Синот, слушајќи го сето тоа секојдневно, беше отрпнал на тие кажувања на неговите родители. Дурри и откако поизрасна, никогаш не им се беше спротивставил. Дали сознанието дека е единствен потомок го правеше попустлив, толерантен? Како да се согласуваше да биде нивна жртва. Да им дава надежи дека ќе ги следи во животот. Дека ќе биде, ако не ист, сличен на нив. Дека нема да ги разочара... Во која мера тоа станало потсвесно присутно кај него, колку станало дел од неговата потсвест, тој самиот не знаеше.

Средбата со Марија, блискоста со неа, со нејзиното семејство, со сите луѓе таму, му покажаа дека овие сфаќања на неговите родители не се оправдани. Барем не го натераа да се однесува како нив. Не почувствува дека овие други луѓе се поинакви од него. Зарем, ако не беше така, толку многу ќе се приврзеше кон Марија, кон нејзините блиски? Ќе ја засакаше? Сето тоа придонесе да се реши да ја поведе со себе, како животна сопатничка.

Сè повеќе сфаќаше дека негова најголема грешка

е што се врати кај нив. Но, како можеше постојано да бега? Од дома? Како да биде секогаш далеку од единствените негови блиски? Од тие што го создале?... Најрадосните мигови од животот, раѓањето на детето, на првото негово дете, на нивното прво внуче, каде да биде ако не во татковиот дом? Во својот дом. Му изгледаше понижувачки неговото прво дете да се роди во хотелска соба. Понижувачки, пред себе самиот. Пред Марија.

Но, не очекуваше толку голем отпор од неговите родители. Се надеваше дека, кога ќе се запознаат одблиску со Марија, ќе го изменат нивниот однос кон неа. Ако не за друго, поради тоа што носи негово дете... Но, ништо од тоа не се случи.

Оној ден, кога неговите родители му рекоа дека не сакаат да седат на иста маса, да јадат со неа, тој сфати колку е сè безнадежно. Се уплаши како ќе ѝ го објасни тоа на Марија. Се разбира, Марија веднаш стана свесна за тоа дека тие не ја прифаќаат. Тој тогаш се обиде да ја ублажи таа нивна реакција, убедувајќи ја дека Германците се поинакви. Дека тука односите меѓу родителите и децата се многу повоздржани. Дека не се така блиски како таму кај нив, кај Марија. Тоа можеби и беше така, но таа не му поверува. Ѐ беше јасно дека се противат на нејзиното присуство во нивниот дом.

Хелвиг сфаќаше колку е очајна. Но, во исто време беше свесен дека не може да се снајде во целата таа ситуација. Од една страна сакаше да ѝ помогне. Да не страда толку. Да ја убедува да биде трпелива. Да се надева дека неговите родители постепено ќе ја прифатат. Кога ќе се роди детето, дека сè ќе се измени. Но чувствуваше дека и самиот не е уверен во тоа.

Сакаше да заборава дека мајка му еднаш пред него, оддалеку наспомна и таква работа, – „ако сакаат“, Марија да се ослободи од бременоста. Дека тоа во де-

нешно време е можно во кој било од месеците на бременоста. Можеше ли такво нешто Хелвиг да очекува од својата мајка? Самиот не знаеше зошто во тој момент не се спакува и не си замина. Со Марија. Засекогаш да го напушти татковиот дом.

Се спомнуваше и уште некоја варијанта... дека има многу семејства што би сакале да присвојат дете. Немаат свое. И тоа пак така, како оддалеку. Како некоја можност за млади парови, кои не сакаат да се врзуваат со деца уште во првите години од бракот.

Во тие моменти, по тие разговори, тој беше многу потиштен. Се разочаруваше. Најмногу во мајка си. Чувствуваше дека сè помалку ја сака. Не можеше да верува дека до таа мера и двајцата негови родители ја отфрлаат Марија. Дека не се ни обидуваат да ја запознаат. Чувствуваше дека на неа не гледаа како на човек еднаков на нив. Тоа сето му ја исполнуваше душата со студ. Си мислеше – нема да можат да го сакаат ни неговото дете. Нивниот внук. Толку му изгледаше страшно. Нечовечно до невозможност. Не знаеше кој пат да го фати... Сè му се беше измешало во главата. Колку е среќна Марија што не знаеше многу од овие работи. Од овие сега. И од тие од минатото. Инаку, веруваше, ниеден ден не би останала во оваа куќа, покрај овие луѓе.

Го гризеше совеста што не зборуваше со неа сосем отворено. Се обидуваше сам да ја води борбата со своите. Многу често, кога се враќаше од работа, навраќаше на долниот кат. Кај своите родители. Мајка му ќе го пречекаше со некој од нејзините специјалитети, што му беа омилени. Тој ја насетуваше нејзината итрина. Да му угоди. Да го привлече, повеќе да останане. Почесто да доаѓа. Понекогаш доаѓаше до искушение да ѝ побара од некое од јадењата. Да однесе горе кај Марија. Но тоа не го правеше. Не сакаше да ја види нејзината негативна реакција. Со зборови и

постапки. Со изразот на лицето. Тој израз, нему така познат. Што ги одбива луѓето. Што покажува колку таа, мајка му, некогаш не поднесува.

Како и да е, времето брзо течеше. Се приближуваа деновите на породувањето на Марија. Како ќе биде тоа? Каде ќе дојде тој нов човек? Несакан од најблиските. Од дедо му и баба му...

Доцна е што било да се враќа назад...

* * *

Марија не можеше да го замисли породувањето како нешто толку нерадосно. За другите околу неа. И самата таа се чувствуваше, колку и да не сакаше, повеќе тажна отколку среќна. Од моментот кога Хелвиг ја донесе дома со бебето од болница, со страв го очекуваше доаѓањето на неговите баба и дедо. Мала беше надежта, дека внучето ќе роди некакво чувство кај нив. За него. За неа. Макар толку, како кон мајка на нивниот наследник.

Со денови, од долниот кат, никаква трага на заинтересираност. Девојка беше ангажирана да се грижи за неа и за детето. Хелвиг делуваше збунето. Несредено. Марија не беше сигурна дали не го уплаши новонастанатата ситуација. Синот.

Девојката си заминуваше во вечерните часови. Никој не доаѓаше во собата. Само Хелвиг. Во вообичаеното време за легнување, ќе ја бакнеш и одеше да спие во друга соба.

– Така е подобро, – се обидуваше да ѝ објасни. Ќе бидат поспокојни и таа и детето. Ѐ изгледаше како негово бегство. Зарем грижата за детето ќе биде само нејзина? Ништо не му велеше. Не плачеше пред него.

Одлуката за името на детето му ја препушти на Хелвиг. Потсвесно мислеше – тоа ќе го приближи

таткото кон синот. Можеби и неговите родители кон внукот.

И во следните денови бабата и дедото не дојдоа. Марија беше вчудовидена. Хелвиг ѝ кажа дека уште истиот ден по породувањето испратил телеграма до нејзините. За синот. И оттаму – ништо. Никаков глас. Марија знаеше дека немаат пари. Но, си мислеше, за ваков момент нека позајмат. Нејзе, сега, телеграма од домашните, со честитање за синот, ѝ беше страшно многу потребна. Поради овие овде. Баба и дедо што не покажаа ништо. Никаков знак дека дошол нов човек во куќата.

На крајот од втората недела, од нејзините дојде писмо. Тоа за неа не беше исто. Попријатно ќе ѝ беше да добиеше телеграма. Поради овие долу. Но, сепак многу се израдува.

Тоа попладне почувствува дека Хелвиг е посебно вознемирен. Се шеташе од едниот крај на станот до другиот. Ги ставаше рацете во џебовите. Ги вадеше. Само што сакаше да го праша за причината на неговата вознемиреност, некој тропна. Хелвиг веднаш се најде крај вратата. Брзо отвори. Влегоа мајка му и татко му. Во рацете носеа цвеќиња и пакети.

Ќе беше прекрасно, иако задоцнето, ако не ги здогледаше тие здрвени насмевки на нивните лица. Како некој со сила да им ги растегнал усните и очите во форма што ја добива лицето кога ќе се насмее. Дури ни сега, дури ни во овој момент, ништо искрено и топло немаше во нивниот израз. Марија беше полуплегната. Се обиде да стане. Хелвиг ги позеде подароците и цвеќето од нивните раце. Тие се ракуваа со неа. Со нивните студени раце. Оддалеку фрлија по еден поглед кон внукот. Потоа се оддалечија од креветчето и приседнаа на двоседот до прозорецот.

Хелвиг на масичката пред нив стави чаши за пиво и ги наполни. Отвори и кутија чоколадни бонбони.

Татко му одмавна со раката, како да сакаше да каже – не треба. Но, Хелвиг извади и солени и благи кекси.

Со чаша виски во раката, се приближи да наздрават. Тие ги кренаа чашите како по одредено сценарио. Се напија и малку пиво. Зедоа и по едно чоколадно бонбонче. Набргу потоа станаа, климнаа со главата и си отидоа. Хелвиг ги испрати. Беше задоволен. Колку малку му требаше... Трошки внимание. Кутриот Хелвиг. Ё стануваше јасно зошто тој се чувствуваше така весело, среќно кај нејзините дома, со сета нивна сиромаштија. Беше готов во секое време да донесе сè и сешто. Да им подари на нејзините. Знаеше колку тие го засакаа со целата душа и срце. Не само поради подароците. Чувствуваа дека не е лош човек.

Будна долго во ноќта, се прашуваше: дали Хелвиг ги натера со притисок, со сила да дојдат? Можеби тие сепак сами одлучија. Како и да е, нивната посета не ѝ донесе ни малку радост. Не ја успокои. Не се надеваше на ништо добро.

Од инает не можеше да плаче... Тогаш не заплака. Но, утредента, кога се обиде да им напише писмо на мајка си и на сестрите, мораше повеќепати да го почнува писмото одново. Штом ќе ги напишеше првите редови, ги облеваше со солзи. Потоа го искинуваше. Не сакаше тие да разберат што се случува со неа. Колку се исполнети со горчина деновите што ги поминуваше во оваа темна, невесела куќа. Наместо да бидат најрадосни, сега, со саканиот човек и со синот. Зошто да им пишува за тоа? Зошто и нив да ги натажува? И така се далеку и со ништо не можат да ѝ помогнат. Таа, откако се беа доселиле во куќата со Хелвиг, речиси ништо не можеше да им испрати. Сè помалку им помагаше. За среќа, едната од сестрите се беше вработила, па некако преживуваа.

Мајката на Марија насетуваше дека животот на ќерка ѝ тргнал на лошо. Можеби тоа повеќе беше некој инстинкт на мајка. Нешто ѝ ја притискаше душата. Затоа, во последното писмо, праша: како се свекрвата и свекорот? Дали се навикнаа на неа? Таа на нив...

Што да ѝ напише? – си мислеше Марија. Како да објасни кога и самата не можеше да ги разбере причините? Зошто не ја сакаат? Не е понеобразована од него. Може и да се вработи. Да заработува пари. Ако треба. Ете, и јазикот доста добро го научи. Нивниот. Кон нив добро се однесува. Многу внимателно. Уште од почетокот... Тие ја оддалечија. Не ѝ дозволија да им се приближи. Со сила никому не можеш да му се наметнеш. Да станеш близок... Понекогаш ѝ доаѓаше да ѝ се обрати на мајка му на Хелвиг, кога знаеше дека е сама долу во катот. Да ја замоли, ако треба нешто да ѝ помогне. Или, ете таа, свекрва ѝ, нека ѝ покаже некои работи во куќата. Да ја упати... Но, знаеше дека тоа е невозможно. Браната за контакти беше јасно ставена од денот кога им рекоа дека ќе се хранат одделно. Ќе живеат одделно. На вториот кат. Тогаш Марија не мислеше дека тоа ќе значи толкава изолација. Нејзино игнорирање. Бришење од член на семејството.

Сега, откако се роди детето, таа изолација Марија ја чувствуваше како уште погруба, подрастична. Значи, изолација и за нејзиниот син. Нивниот внук. Синот на нивниот син. Што може да се очекува полошо од тоа? Каде понатаму? Но, како навистина да имаше нешто што се навестуваше. Нешто уште полошо...

Хелвиг, сè почесто, доаѓајќи си од работа, остануваше на долниот кат. Кај мајка му и татко му. И сè по-

долго и подолго. Во доцните часови, многупати таа ќе слушнеше дека ги повишуваат гласовите. Се расправаат. Тивко, на прсти, ќе дојдеше до скалите. Се обидуваше да разбере нешто од кавгите. Дали се поврзани со неа? Со нив? Со нивниот брак? Кога ќе уловеше зборови што се однесуваа на неа, против неа, ѝ стануваше јасно дека тие веќе отворено го притискаат. Го силат да ја напушти. Да ја избрка. Не можеше да разбере дали сама. Или со синот.

Вслушувајќи се во сè почестите нивни караници, сè помалку го слушаше неговиот глас. Сфаќаше дека станува сè понемоќен во таа борба со родителите. Беспомошен. Каква глупост направија што дојдоа тука! Кај овие луѓе старци. Каде и да живееја, ќе беше поинаку. Секаде. Само не тука... Во ова темнило...

* * *

Во писмото што го доби од дома, сестра ѝ подробно ѝ пишуваше како мајка ѝ правела питулицы за соседите и роднините. Честела за внукот. Каква радост била дома – прво внуче. Боже, колку е поинаку таму кај нив. Џ пишуваа дека се прерадувани што е машко... Да сум дома, си мислеше, нема од раце да го испуштат. Му го читаше писмото на Хелвиг. Чувствуваше дека секој збор тешко го погодува... Дури и како да го нервира.

...Колку беа срдечни со него, кога за првпат почна да доаѓа дома кај нив. Не им пречеше што беше туѓинец... Германец. Иако, само пред неколку децении, Германците беа окупатори на нивната земја. Неколку децении беше и многу и малку време. Дел од генерациите што ги преживеале тие мачни воени години уште беа живи... Но, и покрај сè, нејзините го прифатија. Речиси го засакаа. Иако воопшто не го разбираа неговиот јазик.

Да беше жив татко ѝ, а посебно дедо ѝ, можеби ќе се противеа. Дедо ѝ, само што ќе слушнеше на радио некој да зборува на германски јазик, со лутина го исклучуваше радиото. Со пцост. Кој знае што стравови претрпеле постарите. А и нејзините родители, иако уште биле деца. Но, и тие ги осетиле стравотиите на бомбардирањата. Бегањето во скривниците. Затворањето и мачењето на блиските во затворите.

Еднаш, откако гледаа филм за фашистичката германска и бугарска окупација, мајка ѝ ѝ раскажа страшна случка од своето детство... од војната. За една ноќ... Страотна ноќ...

...Некаде по полноќ, од спиењето ги разбудиле пукотници од пушки. Набргу потоа вивнал огромен пламен. Се издигнал како огнен столб од десетина метри. Горела куќа. Во третата улица до улицата каде живееле тие. Мајка ѝ и татко ѝ биле станати кога се разбудила таа и, со отвор колку око да се подаде од темната завеса, гледале кон куќата што горела. Се слушале викотници. Ужасни гласови на наш јазик. Груби извикувања и пцости на туѓинските војници. Тие де се губеле во пукотницата, де пак ја надјачувале. Одеднаш, од куќата, од пламенот, силно одекнала песна.

Утредента, мајка ѝ разбрала дека неколкумина илегалци од отпорот против окупаторите, што имале состанок во таа куќа, биле предадени. Ги издала некоја жена. Љубовница на еден од нив. Сакала да го одврати да не соработува со илегалната организација. Кога војниците ја опколиле куќата, им викале да се предадат. Тие не одговарале. Потоа, војниците ја запалиле куќата. За да не излезат живи, пукале во нив, штом ќе се подаделе на прозорците. Иако почнале да горат и умирале во страшни маки, пееле песни за слободата. Запалени, како факли на прозорците...

Како да се заборават тие стравоти?... Во кој скришен дел од мозокот ќе ги смести човекот за да може понатаму?...

Марија не еднаш се сеќаваше на предавањата на часовите по историја, за војната. Професорката им зборуваше: „Сите години по војната, трагите од разорувањата, не лесно се покриваа. Тие што изгубија блиски луѓе, во затворите, во логорите, по планините, во борбите, живееја со нерадосен живот. Но, една од најнесфатливите и најчудесните особини на човекот е да го потиснува тоа мачното, страшното, неиздржливото до жестока болка. Да го подзаборава тој тежок дел од својот живот. И, повторно да ја изора и да ја посее нивата. Градината. Да ја изгради срушената куќа. Да ги поправи разурнатите патишта. Да ги крене фабриките. И, да тргне напред. Да не се враќа, па и да не се свртува назад. Посебно, ако тоа што останало таму е толку жално. Трагично.“

Марија многупати се прашуваше – како можело, макар и дел од тој народ, германскиот, кој тргнал по патот на фашизмот, да носи во себе нешто толку сверско. Иако кој знае колкумина од луѓето, посебно младите, присилно биле натерани во таа ужасна војна. По цена на нивниот сопствен живот...

А ете таа дојде тука, да живее во Германија... Тргна по човекот што го засака. Понекогаш, само понекогаш ретко, размислуваше за луѓето околу себе. Луѓето што живееја во градот. Поради сплетот на околностите, никого не познаваше. Не можеше да зборува со нив, бидејќи не ја напушташе куќата. Некаде длабоко во себе, си мислеше: не направи ли непромислен чекор што влезе во оваа непозната средина? Што одбра човек оддалеку со кој ќе го помине животот?

Од друга страна, Марија беше свесна дека поголемиот број од злосторниците кои ја воде војната, ве-

ќе одамна ги нема. Освен тоа, и нивната професорка по историја често им зборуваше „само дел од таа, па и други нации, иако не мал дел, тргнале да вршат злосторства водени од идејата на нацизмот“. Колку прекрасен човек беше таа... Со сите свои мисли и зборови, како да сакаше да го намали злото на Земјата.

Од првиот ден кога го запозна Хелвиг, и на Марија не ѝ пречеше тоа што зборуваше на друг јазик. Што е Германец. Иако, на сите филмови во кои се прикажуваа ужасите од втората светска војна, кога го слушаше тој јазик, косата ѝ настрвнуваше. Трпки ја полазуваа по телото.

Во благоста на ликот на Хелвиг имаше нешто што освојуваше. Не те оставаше да го поврзуваш со злото што го нанасле нацистите – на земјата, на народите, во годините на војната. Со целото свое однесување кон луѓето, кон нејзините пријатели, кон нејзините роднини, Хелвиг придонесуваше да не се мисли на тоа, срамно за човештвото, време.

Некои од пријателите се обидуваа да ѝ зборуваат на Марија, откако се сретна со Хелвиг – зошто да засака баш Германец? Се вчудовидуваа – зарем ќе тргне во живот со него! Посебно постарите роднини. Некои што како повозрасни, во војната, доживеале поголеми трагедии, се обидуваа да ја одвратат од таа врска со него. Но, еве, се случи... Го засака. Човек никогаш не знае каде ќе го одведат животните патишта.

Во моментите на одлука, не мислеше дека некогаш ќе се враќа на прашањето – како го засака Хелвиг? Тој туѓинец, за кого ништо повеќе не знаеше од тоа што самата го откриваше за него со секоја нова средба. Во тие месеци на зближување со него, не помислуваше на тоа – какво е неговото семејство, кои се неговите родители? Што работат? Какви биле за време на војната неговите баба и дедо? На која стра-

на биле? Сето тоа, во месеците на нејзината љубовна врска, па и во одлуката да тргне со него во животот, ни во еден момент не ѝ значеше ништо. Поради тоа и никогаш не го распрашуваше за семејството, за минатото. Единствено сакаше да разбере дали тој има сестри и браќа. Па, во крајна линија, таа го сака него. Ако се омажи, ќе се омажи за него. Не за неговите родители. Тој е ситуиран, добро заработува. Нема да зависат од никого.

* * *

Елена повторно беше испратена службено во градот каде што се наоѓаше болницата во која се лекуваше Марија. Тоа ја израдува – еве уште една можност да ја посети Марија, пред посетата што ја договори со сестра ѝ Наде. Застаната пред влезната порта на болницата, се колебаше. Дали нема да направи полошо? Пред сè не знаеше во каква состојба е. Сепак се реши првин да го праша лекарот – дали ќе ѝ одобри да се сретне со неа?

Лекарот, кај кого беше најавена од портирницата, лично ѝ излезе во пресрет. Ја препозна.

– Ќе ја повикам Марија кај мене, во кабинетот, – ѝ рече и ја поведе со себе.

– Како е? – немаше трпение Елена.

– Состојбата ѝ е постабилизирана, целосно. Оди на подобрување. Речиси секојдневно контактираме... Разговараме... Сега сум поголем оптимист отколку кога дојдовте минатиот пат.

Елена не можеше да ја скрие радоста. Набрзо Марија дојде придружувана од една од сестрите. Во првиот момент ѝ се стори дека се почувствува незгодно, непријатно, што еве и нејзината другарка ја гледа меѓу овие болни. Но Елена не ѝ остави многу време за тоа чувство. Веднаш, како да се сретнале во сосем

обични околности, почна да ѝ кажува за тоа дека повеќепати била кај нејзините. Дека се договорила и со сестра ѝ Наде, заедно да ѝ дојдат на посета. Дека оваа нејзина работа заради која допатувала е службена. Ненадејно тргнала, па немала време да им се јави на мајка ѝ и сестрите.

Марија внимателно ја слушаше својата другарка и ѝ беше необично некој што не е од болницата, со неа така да разговара за секојдневни работи. Како таа, Марија, да не е болна... да не е во болница. Таа почувствува потреба Елена постојано да зборува, да не прекинува... веќе беше заборавила на тој најобичен разговор...

– Благодарам што дојде... не ме заборави... Не очекував пак да дојдеш...

Целиот изглед на Марија, облечена во чисто, измиена, убаво исчешлана, зборуваше за тоа колку ѝ е подобро здравјето.

– Како си можела да мислиш дека нема да дојдам! Ајде уште некое време, па сигурно и дома ќе се гледаме.

Марија натажено се насмевна.

– Како се кај мене домашните? Мајка ми...

– Добри се. Ќе се израдуваат кога ќе им кажам дека сме се виделе... и дека добро се чувствуваш.

– Поздрави ги од мене.

– Да не ти треба нешто да ти донесеме, кога ќе дојдеме со Наде?

– Не знам, сега не можам да се сетам.

Елена стана да си оди. Се извини дека мора да ја заврши и службената работа. Ја прегрна и замина, оставајќи ја Марија кај лекарот.

– Наскоро ќе дојдеме со сестра ти, – пак ѝ повторил, за да ѝ ја олесни разделбата.

* * *

Иако ѝ беше најтешко да се навраќа на судбоносните настани што следеа, додека беше во домот на родителите на Хелвиг, Марија намерно, свесно сакаше да длаби по нив, да ги разглоби до најмала ситуација.

Соочена со новонастанатата ситуација и сè поголемата нетрпеливост од страна на неговите родители, Марија ја насетуваше опасноста од нивното негативно влијание на Хелвиг, и на нивните меѓусебни односи. Сфаќаше дека мрежата што ја плетат околу Хелвиг е сè појака. Сè повеќе остануваше кај нив. Подолго. Како да се стопуваше со нив.

Слугинката Елза и натаму доаѓаше секој ден. Марија, чувствувајќи се сосема осамена, почна да се зближува со неа. Џ даваше скапи подароци. Разговараше со неа како со рамноправен човек, не како со слугинка. Тоа ја плашеше Елза. Насетуваше дека Марија сака да се зближи со неа со одредена цел. Тоа и беше вистината. Марија се обидуваше од Елза да разбере нешто што не знаеше за овие луѓе. Луѓе, кои сè повеќе ја отфрлаа. Тоа ѝ стануваше неподносливо. Џ се чинеше дека еден ден со неа, со нејзиното здравје, ќе се случи нешто страшно. Или ќе мора да ја напушти оваа куќа. Со Хелвиг или без него. Почна да мисли, во ретките моменти кога ќе се сретнеш со свекрвата, дека таа смислува како да ѝ нанесе некое големо зло. Ваквата намера ја насираше во нејзиниот поглед.

Можностите да разговара со слугинката беа многу мали. Свекрвата речиси воопшто не ја оставаше Елза сама со Марија во куќата. Таа како да ја насети намерата на Марија. Иако имаше доверба во долгогодишната слугинка, не ѝ веруваше сосем. Еден ден кога слушна дека надворешната врата се затвори и беше сигурна дека свекрвата излезе од дома, Марија ја праша:

– Елза, од кога ѝ служите на госпоѓата?

По изразот на лицето од Елза, Марија сфати дека ја погодила во некое осетливо за неа прашање.

Елза малку помолче, и почна да раскажува.

– Татко ми уште од пред војната беше работник кај дедо му на Хелвиг. Во фабриката. Мајка ми речиси целиот живот служеше во оваа куќа. Веројатно затоа, како во наследство, и сите мои браќа работат кај господинот. А јас еве, овде.

Марија одвај ја криеше возбудата. Значи, Елза многу работи знае за ова семејство. Нејзиното нетрпение да разбере што било, беше големо. Се разбира, стана уште повнимателна. Се плашеше да не ја загуби довербата кај Елза. Рече:

– Родителите на мојата свекрва и свекор, и пред војната биле многу богати. А како што ми кажуваше Хелвиг, и во време на војната.

Зборувајќи го ова, Марија гледаше тоа да изгледа како нешто не толку важно, но ете, колку да се разговара.

Елза на тоа рече:

– Господинот, дедо му на Хелвиг, таткото на татко му, имал голема фабрика пред војната. За време на војната, во фабриката почнал да произведува делови за тенкови, авиони и секаков вид оружје. Станал еден од најбогатите во градот. Пред крајот на војната, дел од неа бил разрушен во бомбардирањата. Тука, во фабриката, и загинал. И тој и неговиот помлад брат. Неженет. Мајка му на Хелвиг не работела никогаш. А татко му е сосопственик на истата фабрика каде што работи тој, Хелвиг.

Марија се вкочани. Како можеше Хелвиг тоа да го скрие од неа? Никогаш не ѝ кажал што работат неговите родители. Ниту пак за дедо му и баба му. Но, и таа не го распрашуваше. Можеби и поради тоа не ја носеше толку долго дома. За да не разбере.

И самиот тој можеби затоа бегаше од дома. Од нив. Тие, дедо му и баба му, биле злосторници. Убијци. Кој знае колку луѓе биле убиени со оружјето што се произведувало во фабриката... Ужасно, до физичка болка, ја стегаше во градите, во мозокот... Каде е таа? Кај кои луѓе? Нелуѓе.

– Страшно, – прошепоти. – Голема несреќа ги снашла, – ѝ зборуваше на Елза.

Елза, без да може да разбере што се случуваше со младата госпоѓа, малку се оддалечи. Внимателно ја бришеше прашината по мебелот. Но, и самата како да почувствува некаква потреба да раскажува, продолжи:

– А и братот на госпоѓата, загинал... Како рековте дека се вика вашата земја?

Марија двапати го повтори името: Македонија, и кога ѝ се стори дека Елза нешто не разбира, ѝ објасни: ние сме во Југославија.

– Е, таму – рече Елза, но не се реши да го повтори името. – Во вашата земја. Како млад, тој бил голем офицер. Јас сум го слушала татко ми да раскажува... Како се викаа кај вас... тие... што се бореле против нашата војска...

– Партизани... – промрморе Марија.

– Е токму тие! – извика Елза. – Го фатиле и го убиле...

Марија не знаеше како да реагира пред Елза, за ова што го слушна од неа. Зеде еден послужавник и ѝ го подаде да го избрише. Но таа, откако го избриша, пак продолжи:

– Кога Хелвиг ве донесе вас, татко ми рече дека тоа воопшто нема да ѝ се допадне на госпоѓата. Па и на господинот. Тие не сакаа ни името да го слушнат на вашата земја. Ги мразеа и луѓето од вашата земја. Кај мене дома, сите се зачудија кога разбраа дека Хелвиг се оженил со вас. А госпоѓата и господинот

живееја само со лекови. Речиси секој ден доаѓаше докторот. Од мака, не излегуваа од дома. Пред тоа се надеваа дека Хелвиг ќе се скара со вас... А најстрашно беше кога тој им јави дека ќе ве донесе дома. Едно време мислеа да му напишат да не доаѓа со вас, да му забранат да дојдете. Но, се премислија...

Марија сфати дека непријателството на родители-те на Хелвиг кон неа има многу длабоки корени. Колку наивно таа мислеше дека има врска со нејзиното неумеење да се приспособи на нивниот начин на живот. Ѐ стана јасно – таа за нив е непријател. Од непријателска земја.

Навистина, тоа најлошото му припаѓа на минатото – си мислеше Марија. Но, изгледа дека многу нешта, тие најстрашните, не се забораваат.

Оеднаш, нешто внатре, во Марија, се побуни. Зошто тие неа да ја мразат? Сега, по толку години, по повеќе децении од војната?! Зошто таа да е непријател? Непријатели биле тие. Тие што дошле во нејзината земја да убиваат. Токму тие на кои припаѓал братот на госпоѓата мајка на Хелвиг, „големиот офицер“, предводник на убијците. Си го замисли. Еден од оние најозлогласени офицери на кои само надворешниот облик им бил човечки. Сè друго – сверско. И мали бебиња, каков што сега беше нејзиниот невин Карл, стануваа жртви на нивниот садизам.

Поради сето тоа, што како бигор го собираше со месеци во душата, р дојде да им се назборува на двајцата. Да им каже дека сфатила со какви луѓе дошла да го живее својот живот. Да им каже навредливи зборови. Чувствуваше потреба да им се одмазди за понижувачкиот однос кон неа. За отфрлањето од првиот момент кога го пречекори нивниот праг. За тоа дека се однесуваа кон неа како кон некој што, ете, привремено е тука и чекаат секој момент да си оди. Да ја напушти куќата. Чувствуваше дека стану-

ва злобна. Тоа беше некоја нова состојба што ја откри кај себе...

Тој ден, Марија постојано се бореше со немирот во себе, кој стануваше сè посилен. Како да не беше таа истата. Се плашеше дека може да се изменат и нејзините чувства кон Хелвиг. Се обидуваше мислите да ги насочува натаму дека Хелвиг е роден цели петнаесет години по војната и дека не може да биде виновен за тие ужасни однесувања на возрасните. Истовремено, со самото тоа што ја засака неа, па еве таа стана и мајка на неговото дете, значи дека тој не е опседнат со сето што се наоѓало во тие мрачни умови. Зарем досега тоа не би го покажал?.. И ете, тука, една скриена мисла, најскриена мисла ја понижуваше, како струја, право во срцето – зошто толку долго време Хелвиг не сакаше таа да забремени? Можеби не мислеше... кога било... никогаш... Но, веднаш, како што го фрлаш запалениот предмет што го држиш во раката за да не те изгори, таа ја отфрли оваа тешка помисла. Ја закопа назад, таму од каде што беше излегла.

Вечерта, Хелвиг дојде горе, откако сметаше дека Марија спие. Таа веќе не можеше да го издржи тоа исчекување на качувањето на Хелвиг од долниот на горниот кат. Беше свесна дека родителите секојдневно и сè повеќе ѝ го одземаат. Таа порано ни оддалеку не можеше да си замисли дека Хелвиг така покорно ќе се однесува. Ѓ се чинеше толку независен од нив. Сè повеќе сфаќаше дека останува сама против тројца. Сè помалку веруваше дека ќе издржи во таа борба. А и... како да ја загуби желбата да се бори... Што ако и Хелвиг припаѓа таму, кај нив? Од друга страна... Зошто да се бори?

Марија, преправајќи се дека спие, не можеше да ги запре солзите. Единствена утеха ѝ беше малечки-

от син, кој спокојно дишеше крај неа. Но, истовремено и најголема грижа. Сè повеќе стануваше свесна дека нема уште долго да издржи во оваа куќа. Мислеше дека таквата одлука, да си замине, ќе биде страшна за сите. За неа, за детето, за нејзините. Дали и за Хелвиг?

* * *

Ако се реши да го напушти Хелвиг, ќе мора да се врати дома. Кај нејзините. Сега, со малечкото... Да остане тука, во оваа земја – не веруваше дека ќе може да опстане сама. Со малото дете. И, што би правела без никој свој? Ако замине, тоа значи дека ќе го осуди Карл да расте без татко. Дома, дали ќе може да најде работа? Уште повеќе сега... со туѓо државјанство... Ќе им го направи ќеифот на овие двајцата, што само злото во нив ги одржува во живот.

Најстрашно од сè е што ќе го загуби Хелвиг. Што ќе се случи со него? Ќе се обиде ли да ја задржи ако му каже за својата размисла да се врати дома? И дали да му каже? Треба така да постапи, но само ако дефинитивно се реши на тој чекор. Или подобро е да си замине и да го стави пред свршен чин... Со такви горчливи прашања и одговори, заспа таа вечер.

* * *

Невеселото живеење продолжи. Марија не можеше да се пожали дека Хелвиг ѝ ускратува нешто. За неа или за детето. Но, Карл веќе имаше десет месеци, а Хелвиг ниту еднаш не беше предложил да го прошетаат заедно, со прекрасната количка што му ја беше купил. Речиси секојдневно му носеше најубава облека, играчки. Разни готови јадења за неа и за Карл. Но, празнината што се создаде меѓу нив двај-

цата, ништо не ја пополни.

Вечерта, тукушто го нахрани и го заспа Карл, кога пак ги слушна повисоките кавгаџиски гласови на долниот кат. Хелвиг зборуваше огорчено. По тоа, Марија разбра дека повторно се расправаат за неа. Напрсти излезе до крајот на ходникот, обидувајќи се да чуе подобро. Од сето што го зборуваа, можеше да разбере дека го условуваат: или таа – или тие.

– Погolem срам и понижување за нашата куќа не може да има, – викаше татко му на Хелвиг, задишувајќи се од лутина. – Ти добро знаеше, уште пред да ја доведеш, колку страшно тоа ќе го доживее мајка ти, а и јас. Мајка ти во сите овие изминати години многу страдаше. Сакаш секојдневно да ја потсетуваш на тоа! Повеќе нема да допуштам...

Хелвиг долго молчеше. Потоа се слушна неговиот задавен глас:

– Зарем да ја исфрлиме на улица?... Со детето заедно? Тоа е и мое дете... Изгледа заборавете!

Последните зборови ги додаде со револт во гласот, но и како да е готов да се расплаче. Како да сфаќаше дека сè е безнадежно.

– Таа си има свои родители... своја земја. Нека си оди таму, кај неа, – пресече татко му.

Хелвиг молчеше. Можеби во тој момент мислеше на лошите услови за живот што ги виде кај неа дома. Материјални. Или воопшто, за тоа како би можел сега да ги избрка жената и синот.

Одеднаш Марија ја обзеде некој страшен револт. Чувство на гордост и достоинство. Дури и несвесна за тоа, потрча по скалите, надолу. Кај нив. Кај тие безочни луѓе, што расправаа за нејзината судбина и за судбината на нејзиното дете како за предмети, кои по секоја цена треба да се исфрлат од нивната куќа.

...Веднаш им беше јасно дека го слушнала и го

разбрала разговорот. Всушност, тие и го водеа на така висок тон, намерно, за таа да го слушне. Но, барем изгледаа изненадени и божем незгодно се чувствуваа.

– Ти благодарам Хелвиг, што се обидуваш да ме задржиш, но, гледам, си бил многу слаб. Не ми изгледаше за таков. Тука, во оваа куќа ти си немоќен. Секаде можеш да бидеш свој човек, освен тука. А и не можеш да побегнеш од нив. Нема потреба да се чувствуваш виновен... Јас сум виновна што му поверував на случајно сретнат човек. Што тргнав со тебе да го делаам животот. Да создадам семејство. Требаше да собереш сили, уште во почетокот да ми кажеш дека за твојата мајка и твојот татко има многу горчливи, многу трагични, болни настани сврзани со мојата земја...

Марија, во истиот момент, виде два пара очи полни со омраза. Очи на волк и волчица, готови да растрнат. Тоа можеше и да го очекува. Ги пречека подготвено, пркосно. Но, во следниот момент, кога се сретна со погледот во очите на Хелвиг, тој ни малку не беше поблаг од погледот на неговите родители. Крвта во жилите ѝ смрзна. Ѐ се стори дека студ завлaдеа со целата просторија. Сфати: од тој момент и нивниот син, Хелвиг, стоеше од таа страна. Непријателската. Бесот што го почувствува, ѝ ја одмрзна крвта:

– Нема потреба повеќе да се трудите со притисоци врз синот за да ме избркате мене. Синот си го добивте назад – тој е ваш...

Сето тоа Марија им го извика на германски јазик, и додаде:

– Воопшто немојте да се грижите за мене и за мојот син. И да сакате, нема веќе да останам во вашиот дом. Не сакам мојот син да има толку нерадно, невесело детство.

Додека се качуваше по скалите, откако пркосно ја напушти собата, Марија не слушна никаков шум, ниту збор. Силно ја затвори вратата во својата соба. Не сакаше ништо повеќе да слуша. За неа, тие тројцата веќе беа лошо минато.

...Дали имаше право да го осуди Карл да живее без татко? Сакаше да верува дека убаво можеа да го средат животот... ако не дојдеа во оваа несреќна куќа. Се бореше во себе – дали ако Хелвиг сака да разговара со неа, откако ќе се качи горе, треба да направи уште еден обид?

...Само ако ја напуштат оваа темна куќа, ќе има надеж за нив. Каде и да живеат. Но, срцето престануваше да ѝ чука кога ќе помислеше на неговиот израз во очите, на лицето, сега пред малку... И веднаш, како со нож да го изрежа некој, во нејзиниот мозок прашањето: на што ќе се надеваш натаму? Што треба уште да се случи?

Ќе може ли да ја прифати вистината дека и Хелвиг се откажа од неа? Силна болка ѝ ги притискаше градите... Пострашно од тоа – се откажува од сопствената рожба, од својот син!...

Го обвинуваше во себе: зошто ти, Хелвиг, кога ме убедуваше да ги споиме нашите животи, не ме предупреди за можниот отпор на твоите родители? Не, ти со сигурност требало да знаеш дека мајка ти и татко ти нема да ја одобрат таквата твоја одлука. Повеќе од сè, требаше да знаеш дека ти нема да имаш сили ним да им се спротивставиш. Дека и во твоите најинтимни прашања од животот, нивната одлука ќе биде пресудна. Најмногу жалам и плачам што го зедевме надуша ова кутро дете... А толку многу го посакував...

Ја исполнуваше безнадежност, горчина, плач...

Целата таа ноќ беше будна. Хелвиг до утрото не се качи на горниот кат. За неа, неговото бегство вечер-

та, ноќта, беше неговото најголемо предавство кон неа. Тој страшен, тој ужасен негов молк. И подобро што не дојде... Да не го сети нејзиното неизмерно страдање. Не сакаше тој да знае за него... Чувствува-ше дека за сè е доцна. Дека сè е веќе речено. Заврше-но.

Утредента слугинката Елза, откако Хелвиг отиде на работа, ѝ помагаше на Марија да ги спакува алиш-тата. Тие што беа лично нејзини и на детето. Ги пре-брои парите што ги имаше заштедено. Не беа многу. И тие што ѝ беа на книшка во банка. Одвај да прежи-веат со детето неколку месеци дома. Но, за тоа ќе мисли подоцна. Откако ќе стигнат кај нејзините...

Првата средба меѓу Марија и Хелвиг, попладнето, личеше на средба на двајца кои мораат да комуни-цираат.

– Ако сакаш да извадиш авионски карти за мене и за Карл, за утрешниот лет, – му рече суво, без да гле-да во него. Дури не ја интересираше ни изразот на неговото лице, по овие нејзини зборови. Го извади својот пасош од ташната и го стави на масата. Потоа си влезе во собата. Кај детето.

Подоцна Хелвиг ѝ беше оставил писмо на истата маса. Во него пишуваше дека во пасошот треба да се внесе и името на синот. За тоа е потребна и крштени-цата од Карл. Ни збор повеќе. Ни најмал обид да из-мени нешто во нејзината одлука. Иако знаеше дека нејзината одлука е изнудена. Но и неизбежна. Неод-ложна.

Сè беше средено. Картите купени. Таа и детето об-лечени. Такси чекаше пред куќата. Следниот ден, околу пладне. Никој не ги задржуваше. Неа и детето. Ни Хелвиг. Кога излегуваа од куќата, единствено Ел-за ги забриша солзите со крајчето на престилката.

Хелвиг изгледаше како да е одземен. Глувонем. Марија не беше сигурна дали е во ред што и тој седна во таксито. Значи, ќе ги придружи до аеродромот. Тоа ѝ беше уште помачно.

Влегоа во зградата на аеродромот. Хелвиг ѝ подаде плико со пари. Марија не сакаше да го земе. Тој го стави во џебот од патната торба. Со зарипнат глас, во последниот момент ѝ рече:

– Јави се. Ќе дојдам да ве посетам...

Таа знаеше дека лаже. Ништо не одговори. Изгледаше како тие зборови на Хелвиг да не допреа до неа. Имаше чувство како некој со рака да ѝ го притиснал мозокот. Сè беше мртво во неа. Се плашеше да не го испушти од раце малиот син. Тој е среќен што не разбира ништо од тоа што се случува со неговата мајка и неговиот татко. Не знаеше дека со ова негово прво патување, од корен се менува неговата судбина.

Веќе качена во авионот, на Марија ѝ се стори дека уште еднаш ги виде очите на Хелвиг. Како оддалеку да ја гледа неговиот скочанет поглед... Што ли кажуваа тие очи?

Откако се сместија во авионот и кога сфати во какви околности патува кон својата земја, на Марија ѝ се стегна грлото. Не можеше да земе воздух. Никогаш родниот крај не ѝ изгледаше толку привлечен, но истовремено, толку ѝ беше мачно што патува кон него сега, сама со синот... Беше среќна што при излегувањето од домот на Хелвиг, не ги сретна двајцата старци... Не знаеше дали да ги мрази или да ги сожадува.

* * *

Хелвиг се враќаше со такси сам кон дома. Без Марија и без штотуку родениот син. Не успеа ни да се запознае со него.

Што е тоа што му се случува? Секогаш кога ќе дојде дома... кај мајка му и татко му... Како да му се наметнува некоја ропска, слепа послушност на дресирано куче: ако му речат – касни, ќе касне, ако му речат – задави, ќе задави. Поради што – не знаеше. Дали е тоа нешто вродено, наследено?

Дали стравот од сето она темно минато во семејството, од годините на војната, за кое само беше слушал и читал, но не бил и очевидец, го тераше со години да бега од дома? Се надеваше дека ќе стане свој, самостоен човек. Се обидуваше да се ослободи од зависноста, од тугорството на својот татко. Несфатливо многу го одбиваше тој бескрупулозен, ладен деспот, чија единствена опсесија беа парите. Колку повеќе растеше, парите за кои живееше татко му, му изгледаа една обична бесмисла.

И еве, кога Хелвиг мислеше дека собрал сили да му се спротивстави на тој бесчувствен татко и ни малку сентименталната мајка, се реши да дојде тука, во тој дом во кој порасна. На ова огниште што толку го влечеше и истовремено го тераше да побегне неповратно од него.

Кој знае по кој пат се преиспитуваше: дали одлуката да се жени со девојка што се родила и растела во сосем други услови, во општество крајно различно од неговото – не беше дел од неговата борба со самиот себеси? Со сè што го заобиколуваше? И сè тоа попусто. Уште еднаш се увери во својата немоќ да му се спротивстави, да го оневозможи да дејствува другиот во него. Тој друг, поинаков Хелвиг, скриен некаде длабоко во неговата суштина.

Каков апсурд имаше во неговата надеж дека Марија ќе може да живее тука, во иста куќа со нив двајцата... преостанати од некогашниот свет. Како можеше да верува дека таа наивна, таа чедна Марија ќе може да им се приближи? Кога и самиот Хелвиг сфа-

каше дека има отпор кон своите родители. Тој долго веруваше дека нивните напори да направат од него свој вистински потомок, своја копија, не им успеа. Но од друга страна, знаеше дека не може да побегне од слепата послушност кон нив. Таа му ја беа всадила од најмала возраст. Каде и колку да бегаше од нив, тој пак им се враќаше, уште попослушен и попокорен. За тоа стана свесен само по неколку дена откако дојдоа со Марија.

Најпрвин не најде сили ни со еден збор да им се спротивстави кога ја изолираа Марија. Со јадењето. Тоа беше категорично ставање до знаење дека неговата женидба со оваа девојка се отфрла и дека нема да се отстапи од тоа. Дека ќе се оди до крај.

Хелвиг уште веднаш сакаше да го отвори тоа прашање. Да им каже дека неговата женидба е свршен чин. Дека во таа одлука да создаде семејство со девојката што ја доведе, тие ништо нема да можат да изменат. Но, ниту еднаш не го стори тоа. Свесен беше дека не може да допре до нивните закоравени умови. Бесчувствени срца. Му беше јасно дека е кукавица. Дека посилен во него беше тој другиот, кого неизмерно го мразеше... Затоа не ја зеде во заштита својата жена, при расправијата вечерта, кога Марија слезе кај нив на долниот кат. И самиот не беше свесен дека станал дел од нив. Дека, тоа и беше... Победи тој другиот во него...

Самиот не можеше да си поверува дека ни со еден збор, ни со еден гест, не се обиде да ги задржи. Марија и синот. Во што се изроди тој?... Како ќе живее Марија сама со детето? Знаеше за условите кај неа дома. Ќе им испраќа пари... се тешеше. Како ќе живее тој? Сам. Пак по светот... Далеку од домот... Не сакаше да биде бездомник. Не може вечно да се бега...

* * *

Стјуардесата во авионот почесто доаѓаше кај Марија и детето. Забележа очај и безнадежност во изразот на оваа млада жена. Некој тешко воздржуван плач, што ја загрижи. Не знаеше како да ѝ помогне. Поради тоа измислуваше секакви работи за разговор. За неа или за детето. Само колку да ја ангажира со нешто. Во еден момент ѝ се стори дека детето не е сигурно во рацете на мајката. Ѐ предложи да го земе и да го подржи. Марија беше во вистински шок. Најмалку сакаше, макар и за момент, да се оддели од малечкиот Карл. Тој сега ѝ беше сè во животот. Детето инстинктивно, како да чувствуваше каква тага беше ја обзела неговата мајка, седеше кротко во нејзиниот скут. Тивко. Дури и најмал звук не излегуваше од неговата уста.

...Како можеше Хелвиг толку долго да ја крие од неа таа своја друга личност? И како можеше неа да ја засака, ако е веќе сличен на своите родители? Како таа ни во еден момент не откри ништо во него кое на толку непоправлив начин ќе ја разруши нивната врска? Дури и нивната брачна врска? Најстрашно од сè – нивната љубов...

Фаталната вечер, кога таа слезе кај нив на долниот кат, можеби Хелвиг така изреагира од страв да не ги повреди родителите преку нејзините зборови, преку неа, од него избраната за член на семејството... Не, не, зошто и натаму да се залажува? Толку јасно зборувааше студениот сјај во неговите очи таа вечер, што ни во еден момент не можеше да го заборава... Во тој негов поглед имаше таква отуѓеност кон неа... а можеби и... не сакаше да верува... омраза...

Камо среќа да стануваше збор само за кавга, расправија меѓу неа и него, за кое било прашање, за што било друго. Но, ова беше најклучно, најсуштинско... Услов да се живее натаму заедно или не... Не можеше да се помири дека тој, човекот што го сакаше и за

кого мислеше дека ја сака, ја отфрли, така одеднаш, и неа и детето... Во истиот момент кога сфати дека таа ја разоткри суштината. Вистинското лице на неговите родители... Па и неговата.

...Боже, дали ако таа знаеше, дека и Хелвиг ќе се вброи во нив, ќе се нареди од таа страна на таборот и тоа ќе значи крај на нивната врска, нивната љубов, нивниот заеднички живот... – дали и тогаш, и во тој случај, ќе слезеше во онаа кобна вечер, да им ја каже вистината в очи?! Да ги нарече со нивното вистинско име? Иако се обидуваше да го премолчи одговорот на ова прашање пред самата себе, знаеше дека тој е единствен. Сигурно тој чекор и го направи, сфаќајќи дека тој сè повеќе е таму, кај нив, отколку кај неа, во потполната смисла на зборот. И добро е што така постапи. Добро е што и тој самиот отворено застапа на другата страна. Нема веќе да се залажува дека е поинаков од нив. Дека е некој друг...

Очајот, со сите овие размислувања, сè повеќе ја поклопуваше. Нема на што повеќе да се надева. Нема на кого. Таа и Карл треба да сметаат на тоа дека сами ќе се пробиваат во животот. Сега веќе треба да се мисли за натаму. Најтешко ќе биде да се скрие вистината од блиските.

Го притисна топло синот, кој беше заспал... Солзите ѝ останаа на образите. Здрвени...

* * *

Кога на аеродромот, при излезот, дотрчаа двете сестри во пресрет, не можеше да си поверува на очите. Значи, Хелвиг им испратил телеграма, – си помисли. Мислел на тоа како ќе стигне сама дома со детето и куферите. Мала искра надеж ѝ се јави во срце-то, дека не му е сеедно за сè ова што се случи...

Плачеа од радост, сестрите. Плачеше и таа. Не

знаеше дали од радост. Или поради сето жално за неа и за детето. За сите страшни нешта што се случија од моментот кога му кажа на Хелвиг, на нејзиниот сакан Хелвиг, дека е бремена.

Сестрите, една по друга ја прегрнуваа, го земаа Карл в раце, едната па другата, и извикуваа: колку е сладок, колку е малечок... Карл уплашено гледаше во нив. Го искриви лицето и одеднаш силно заплака. Марија го зеде в раце. Веднаш се смири.

Двете сестри речиси истовремено зборуваа:

– Кога пристигна телеграмата од Хелвиг, сме рипале од радост дека ќе се видиме. Најмногу за Карл.

Се сместија во таксито што го повика Марија, и тргнаа кон дома.

Марија најмногу се плашеше како ќе успее да ја скрие вистината од мајка си. Од нејзините искусни, напатени, продорни очи, кои сè гледаа.

Малечкиот Карл имаше уште едно изненадување. Полека му се приближи, го гледаше, и најпосле го зеде в раце и почна да го бакнува непозната постара жена. Карл повторно преплашено заплака.

– Бабино ергенче, бабино момче, – викаше таа...

– Личи на Хелвиг, – ја почна расправијата Лиле.

– Не е вистина, целото е на Марија, – го кажа спротивното мислење Наде.

– Убаво погледни го во лицето, во очите, па ќе видиш колку не си во право, – продолжуваше упорно Лиле.

Тоа ќе одеше во недоглед, ако не пресечеше мајка им:

– Си личи и на едниот и на другиот, – се замеша таа. – Што сте запнале, личи на овој, личи на оној. Кутрото дете, толку е мало, што отсега никој не знае. Си личи на себеси – така викаа постарите.

Карл беше нахранет и заспан. Сестрите се разоти-

доа која наваму, која натаму. Марија седеше близу до прозорецот на куќата. Сама со мајка си. Напатените уморни очи на мајка ѝ, веќе прекриени со некаква црвена танка копрена, често, уморно, се загледуваа во Марија. Како да бараа во веселиот израз на лицето на ќерката, одговор на прашањето – што е тоа што така однадеж ја доведе во мајкиното огниште? Сама, без мажот, со малиот син. Таа личеше на ловец, и целото нејзино внимание, целата грижа, беше свртена кон тоа да открие што има таму зад тој, мајката чувствуваше, присторено весел израз на лицето на чедото. Но, Марија не ѝ помагаше во тоа. Таа и натаму изгледаше прибрана.

– Раскажувај, – беше упорна мајка ѝ. – Се навикна ли на мајка му и татко му? – старата удираше право во срцето.

Марија не одговори веднаш. Стана и тргна кон кујната. Сакаше добро да го смисли одговорот.

– Ќе свариме ли по едно кафе? – За среќа, имаше едно кило кафе во куќата, нераспакувано, па го донесе. И без него ќе тргнеш. Присобра и некои нови работи од дома, па за сите имаше по некој подарок.

– Луѓето во другите држави не се како нас, – зборуваше од кујната. – Никој не е како нас. Таму секој си живее за себе.

– Нели се храневте заедно? – беше љубопитна мајка ѝ.

– Не...

– Па како, во една куќа. Тие вистински мајка и татко ли му се? Едно дете, чудна работа, – зборуваше мајка ѝ.

– За нас е чудно, а за нив нормално.

– Кој го чуваше Карл, ти кога требаше да излезеш нешто да купиш? – продолжуваше да се распрашува мајка ѝ.

– Ти мислиш, дали го чуваше бабата? Мајка му на

Хелвиг? – одвај одговараше Марија. – Имав девојка. А и малку излегував. Хелвиг сè ми набавуваше.

Мајка ѝ извесно време молчеше.

– Знам... и овде за некои тамошни кажуваат дека нема голема блискост на родителите со децата... Кога ќе пораснат. Дури расправаа за некоја мајка и татко, дека откако им се родил синот, го дале во дом да се чува. Имале пари да платат. Само тоа дете им било... ама сакале да живеат без обврски. И таму пораснал. Одеде само во викендите да го посетат, да го прошетаат. И толку...

– Тоа сигурно се ретки случаи, – рече Марија, но сејќи го свареното кафе.

Таа во моментот пак се сети на отпорот на Хелвиг, на одбивањето да имаат дете. И на тоа како реагираше кога му кажа дека е бремена. Навраќањето на тие мачни мигови многу ја онерасположи. Беше свесна дека, ако не ја сменат темата на разговорот, сè ќе ѝ каже на мајка си. Тоа не сакаше да го направи. И заради себе и заради неа самата. Зошто да ѝ надодава уште потреси? Малку ли ги имала во својот живот...

– Како ѝ е на Лиле на работа? – праша Марија.

– Добро, барем не се жали. Ќе те однесе, ќе видиш. Мала е фирмата, но прават добар промет. Работат по повеќе часови отколку некои други, во други фирми, но и редовно земаат плата. Фала му на господа. Колку-толку. Инаку ќе испоцркамме за јадење. Сега барем за јадење не оскудеваме.

– Уште ли е тешко да се најде работа? – праша претпазливо Марија.

– Тешко, ами како? – рече мајка ѝ. – И Лиле секој ден одеше и тропаше по фирмите. Бадијала. Уште не се слушнало дека ќе примаат некого – тој веќе е примен. Или работел тука на диво, па сега даваат оглас, колку да го стават на работа со решение.

Мајка ѝ забележа дека тоа ја сневесели Марија.

Другите денови надојдоа комшиките. Љубопитни да го видат „странчето“ и Марија. Да разберат нешто за нејзиниот живот...

Марија се обидуваше, колку што беше можно, да го изолира детето, плашејќи се од инфекции. Но мајка ѝ сакаше да се пофали со внукот. Го бањаше, го дотеруваше во најубавите алишта. Ако не дојдеа комшиките, таа го вадеше во дворот, до портата. Марија ја разбираше. По три девојчиња, ова ѝ е прво машко во куќата... И тоа родено во богата куќа... За Марија беше интересно што нејзиниот малечок Карл многу брзо се приспособи на новите лица и на новиот начин на живот. Двај чекаше некој да го крене. Да зборува со него. Да си игра. Да му се смее. Да го изнесе надвор. Каде се оние двајца намќори да го видат како ужива, како се радува, како се смее? Би пукнале од мака... Не... тие тоа не би можеле да го сфатат. Тоа е далеку од нивниот начин на живеење и на сфаќањата за воспитување на децата. А и во нивните срца, во нивните души, одамна сè е замрено, уништено. Поцрнето. Нема живот. И размислувајќи така, беше среќна што ги напушти. Што е далеку од нив.

Само ако не беше тоа со Хелвиг... Тоа разидување... Оддалечување. Тој страшен процеп меѓу нив... Се чини непремостлив... Засекогаш...

* * *

Само по неколку дена се фати себеси како напрегнато, со нетрпение го чека поштарот. Следеше дали ќе дојде во другите куќи. Во која било од комшиките... за да знае дали веќе поминал. Но тој не поминуваше. Дали тоа значи дека Хелвиг нема да ѝ се јави? Макар со два-три збора.

Но, зошто ѝ е тоа потребно?

Марија се бореше со многу контрадикторности во себе. Можеби беше најнормално таа да му се јави. Таа одлучи да замине. Таа го направи тој прв чекор... Но, зарем можеше да постапи поинаку? Што требаше уште да се случи? Да ѝ ги изнесат куферите пред врата? Да ѝ го одземат синот? Неговите господа родители и психички и физички да ја уништат! Тие тоа би биле во состојба да го направат...

Зошто тој не се обиде да ја спречи? Да не замине? Да кажеше макар само неколку збора, за каков било излез од таа ситуација... Има и друга можност... Нека дојде тука да живее. Сигурно веднаш би нашол работа и стан. Со неговата стручност. При таа помисла Марија самата себеси си се потсмеваше. Колку романтично размислува. Тој не се решаваше да се пресели таму, во неговата земја, засекогаш да се насели во друг град. Да ја напушти куќата на мајка му, татко му, баба му, дедо му... А камоли засекогаш да дојде да живее тука кај нив. И со сите тие мисли во главата, пак си го поставуваше прашањето: што може сега тој, нејзиниот Хелвиг да ѝ напише во писмо?

Марија, и покрај сите за и против, чекаше писмо. Каква било вест. Со стрес во душата. Со неиздржлива напнатост... Може ли да се измени неговата суштина само поради тоа што Марија замине дома, кај своите?... Го зеде синот со себе... И неговиот син... Беше свесна дека го очекува невозможното...

Сепак, секој ден го чекаше поштарот. Мајка ѝ се правеше дека не го забележува тоа... Но во душата ѝ влезе сомнеж. Не се работите такви какви што сака да ги прикаже ќерка ѝ...

Колку изминуваа деновите, за Марија, доаѓањето на поштарот со писмо стануваше нешто решавачко. Судбоносно. Ќе се откаже ли Хелвиг сосема од неа и

од детето? Зарем ќе ги остави без средства за живот?... Барем писмо и пари може да испрати без знаење на тие двајца монструми што го родиле. Ќе најде ли сили да се оттргне само за момент од нивната власт над него? Каде ли е тој добар човечец, стариот поштар, да дојде кај нив? Тој со години, уште кога беше мала, со тропнување на свончето на портата, носеше добри или лоши вести.

Веќе никој друг и ништо друго не ја интересираше Марија. Ѐ стануваше тешко, напорно да ја држи таа маска на безгрижност. На добро расположение на лицето. Би плачела на глас. Би тажела над детето. Ја изморуваше да ги повторува, пред секого што ќе дојдеше да ги посети, измислените приказки за мајка му и татко му на Хелвиг. Дека се исти како него. Дека се многу добри луѓе. Дека одвај ја пуштиле да замине со нивниот внук, од кого не можеле ни за кратко време да се разделат. Дека со радост ја пречекале кога за првпат Хелвиг ја одвел кај нив дома. Колку се радувале кога се родил Карл.... Но ете, таа се зажелела за родното место, за мајка ѝ и сестрите, и не можела да не допатува.

Марија секој ден со страв ги пребројуваше парите. Тие беа сè помалку и помалку. Што ќе прави кога ќе завршат?! Дали скришно, без знаење на нејзините, да почне да бара работа? Можеби нема да разберат. Ако ништо друго, почесто да го изнесува в град Карл, со количката. Можеби ќе сретне некои од старите другарки или пријатели. Ќе разбере за некое работно место... Тоа што добро го знае германскиот јазик секако ќе ѝ биде од корист.

Беа изминале веќе дваесетина дена, откако Марија се помири дека на Хелвиг не треба да се надева. Ни на писмо. Ни на пари. Но, токму на дваесеттиот ден, кога се враќаше од прошетка со Карл, сестра ѝ радос-

на истрча од куќата. Ја пресретна со писмо в раце. Не ѝ се веруваше. По радосното лице на сестра ѝ, Марија сфати дека сите потајно страхувале – зошто не доаѓаше писмо од Хелвиг. Тоа не го покажувале пред неа. Марија одвај се воздржа да не се расплаче. Рачете ѝ трепереа од возбуда.

Намерно не го отвори писмото пред љубопитните очи на сестра ѝ. Таа ѝ го зеде детето од раце. Марија со писмото влезе во собата. Но тоа не беше писмо. Само упатница за пари. На неа пишуваше: „Еве, ви праќам малку пари. Се надевам дека сте добро со Карл“. И само толку. Во пликото немаше друго писмо. Само упатницата. Пари... Тие ѝ беа сега многу потребни. Но, иако тоа не сакаше да си го признае, Марија сфати – повеќе од сè, таа чекаше писмо од него. Вест за надеж. Надеж дека и натаму ќе остане сопруга на Хелвиг. Карл, негов син. Таа реченица во упатницата многу малку ветуваше...

Влезе во собата каде беа мајка ѝ и сестрите. Сите тие се правеа дека не гледаат во неа. Чекаа од нејзиниот израз на лицето да разберат какви вести ѝ донесе писмото. Марија тргна кон детето.

– Татко ти ти пратил пари, – му рече на Карл, свесна дека тој ништо не разбира.

Домашните знаеја дека таа ним тоа сака да им го каже. Но, гласот со кој тоа го кажа, не ги израдува. Имаше нешто плачно во него. Некои со сила задржувани солзи.

Сестра ѝ Лиле, секако со желба да ја развесели атмосферата, извади од чантата бонбони.

– Ајде сите наваму, – извика. – Јас честам. Марија, кога ќе ги земе парите од пошта, ќе чести побогато. Тоа се странски парички. Повеќе вредат.

Сите се насобраа околу кутијата. Наде земаше по две наеднаш. Мајка ѝ ја погледна попреку. Да има за сите...

На Марија ѝ стануваше сè појасно дека Хелвиг нема никогаш да победи во немилосрдната борба со самиот себеси. Дури и овие пари, Марија беше убедена, ги испратил без тие да разберат. Неговите родители. Сепак проговорило нешто човечко во него...

Дали да му одговори? Да му каже дека ги примила парите – мислеше, будна, длабоко во ноќта... И таа ќе му напише кусо, со два-три збора како тој: „Ги примивме парите. Ти благодарам. Добри сме.“ И ништо повеќе. Сакаше тој да сфати дека нејзината одлука да замине не произлезе од моменталната расправија со неговите родители. Дека замина од него... Од неговиот убиствен поглед при таа расправија. Тој сè ѝ кажа. Ѐ ја извади на видело неговата скриена суштина. И поради тоа што, иако свесен за длабокиот судир, остана цела ноќ кај нив. Не го интересираше како се чувствува таа. Требаше да ѝ каже макар и еден збор, со кој ќе го ублажи тоа што се случи. Или барем да се обиде да ја обвини за нејзината постапка таа вечер. Ако мислеше дека не беше добро што така постапи. Зошто не се ни обиде да ѝ објасни нешто од тоа што се случуваше овие последни месеци?

Тој ја определи нивната судбина. Ја донесе пресудата. Таа вечер. Судбината на нивниот натамошен живот. На нивното дете. Таа најмалку е виновна... И на што да се надева за да најде сили да го направи првиот чекор... назад кон него?

* * *

Хелвиг посакуваше да ѝ напише писмо на Марија. Се плашеше дека тоа уште повеќе ќе ја изнервира. Кој знае колку е збесната поради сите настани што се случија. Од сè што преживеа. Од друга страна, му беше срам од нејзините. Беше убеден дека го осудуваат. Дека не сакаат да слушнат за него. Сигурно би го ис-

кинале и писмото. Кој знае што сè Марија им назборувала за него и за неговите родители.

Имаше и многу други причини што го тераа да се откаже од намерата да ѝ се јави. Што да ѝ каже по сè ова трагично... и за неа и за него... можеби најмногу за детето?... Не веруваше дека нешто може да се поправи... Кој од нив двајцата може да се измени... да стане поинаков... сосема друг? Како можат тие двајцата повторно да се приближат?... Да го продолжат заедничкиот живот?!

Знаеше дека Марија најпрвин ќе побара од него да се оддели од родителите. Не само физички... Длабоко во себе беше убеден дека не е во состојба сосем да прекине со мајка му и татко му... Не можеше до таа мера да ги разочара... Тој им беше единствената надеж... Смеслата на целиот нивни живот. Не сосема ја прифаќаше нивната идеологија... Но, и не можеше да ги отфрли поради тоа што мразеа сè што не е германско и секого што не е Германец. И, не можеше да ги измени.

Исто така, беше свесен дека меѓу неговите родители и Марија нема помирување... До крајот на животот. Дури мислеше дека, тие и да сакаат да го гледаат Карл, Марија никогаш нема да се согласи тие да го воспитуваат. Исто така беше сигурен дека таа никогаш повеќе нема да сака ни да се сретне со нив. А камоли да живее во исто семејство.

Од друга страна, мајка му и татко му ладнокрвно го примија заминувањето на внукот. Неизвесно каде и неизвесно дали ќе се врати некогаш. Дали, кога било, пак ќе го видат! Како да не беше негово дете. Просто како да се радуваа, како да посакуваа да исчезне засекогаш. При оваа помисла, силна болка му ги кинеше градите... Му се чинеше дека ќе му ги пресече на половина. Дури и ако не можеа да ја прифатат Марија, ако ја мразеа, зошто и детето?!

Измачуван од сите тие размислувања, кои деноноќно го растргнуваа, Хелвиг не се решаваше да испрати писмо.

Исто така, не еднаш си го поставуваше прашањето: Дали има право да ѝ се луте на Марија за избувнувањето пред неговите родители онаа вечер? И потоа, без да се договори со него, без каков било разговор, да го напушти. Ѓ се лутеше што така брзо ја донесе одлуката да замине... Иако беше свесен дека и тој, со своето однесување, откако се преселија кај родителите, многу се оддалечи од неа. Чувствувајќи го сè поголемиот јаз што се јавуваше меѓу мајка му и татко му и Марија, тој како да се плашеше дека еден ден и самиот ќе се реши да ги напушти нив... А како би можел, целиот живот натаму, сосем сам? Немаше ни брат, ни сестра. Дали поради тоа почесто остануваше кај неговите, на долниот кат во куќата?... Сè помалку кај неа... Горе. Дали неговите родители некогаш ќе попуштеа, ќе изменеа нешто кон Марија?.. Во тоа не веруваше... Сега веќе беше сигурен – ни таа кон нив.

Сите тие сознанија до кои тој доаѓаше, го заплеткуваа сè повеќе и не наоѓаше никаков излез.

* * *

Нема пари. Нема писмо. Речиси два месеца. На Марија ѝ стануваше јасно по однесувањето на домашните, дека и тие веќе сфатиле. Иако никој за тоа отворено не зборуваше. Јасно им е дека Марија си дошла за подолго време. Можеби и засекогаш. Не знаеја што се случило. Таму. Зад границата. Но, и немаа смелост да прашаат. Марија секојдневно го очекуваше тоа прашање. Посебно од мајка си. Им беше благодарна што го одлагаа. Но, и неа веќе ја нервираше таа лажна атмосфера. Затоа се реши прва да го от-

вори тој разговор.

– Ние со Хелвиг, а најмногу со неговите родители, се раскаравме, – им рече Марија приквечерина, кога беа поседнале околу Карл. – Тие уште од почетокот не можеле да се помират, Хелвиг да земе жена од друга земја. Не нивна. Но, Хелвиг не сакал да ги послуша. Сакал да ги стави пред свршен чин. Од првиот ден кога отидовме кај нив, во нивната куќа, гледаа да ме избркаат.

– Срце да ги изеде, – проколна мајка ѝ. – Знаев јас, си велев, што им треба на децата да одат таму. Добро си живеете, слободни.

– И јас се плашев кога Хелвиг ми рече дека ќе живеаме некое време кај нив. Дома. Но, тој така реши.

– Многу сте згрешиле, чедо. Ете, и... ви го растурија бракот. Огин да ги изгори...

– Но Хелвиг, зарем тој не им се спротивстави? Колку те сакаше, – рече Лиле.

– Штом е крај нив, тој се претвора во друга личност. Тие имаат страшна моќ над него. И, тие тоа го знаат и го користат.

– Можеби ќе се размисли сега. Кога ќе ве нема крај него, – се обидуваше мајка ѝ да ја теши...

Марија не одговори. Таа не сакаше да ѝ каже на мајка си дека тоа влијание на родителите е посилено од него... Дека сега, кога е сам со нив, ќе биде уште побеспомошен.

– Тогаш, што не му предложиш да дојде овде да живее, – рече најмалата сестра...

– Не верувам дека би се решил на таков чекор... Посебно не сега... Тие нема да го остават... По неговата женидба против нивната волја... Со мене...

– Како не им е жал за детето, изроди едни, – продолжуваше гневно мајка ѝ... и го зеде Карл од рацете на тетка му.

На сите им се насолзија очите. Не можеа да пове-

руваат во тоа што го слушнаа од Марија. Толку го беа засакале Хелвиг.

– Си велев јас тогаш, – зборуваше мајка ѝ, како сама за себе, – кога ти предложи Хелвиг да тргнеш со него – не се оди со странец. Со човек на кого не му ја знаеш фамилијата. Но, ете, некако сите нè придоби. Многу се засакавте. Па, си мислев, како да ти заставам на патот на среќата? Не се наоѓа лесно човек што те сака и што го сакаш.

Сега Марија почна да плаче.

– Ни на крај памет не ми доаѓаше дека мајка му и татко му ќе испаднат толку лоши... зли...

Марија се колебаше дали докрај да им ја каже вистината. Сè што се случи. Но, некаде длабоко од потсвеста излезе надежта, сосем мала, одвај дофатлива, дека ете, ако тој, нејзиниот Хелвиг, измени нешто во одлуката... ако го победи тој другиот во себе и ако им се врати, дека тогаш потешко ќе биде пак да го прифатат. Нејзините. Затоа премолче. Слушна дека мајка им отсечно рече:

– Ајде деца, донесете нешто да каснеме. А и детето ќе го уплашиме со овие сурати. Не е сè пропаднато. Туку, ќе видиш, еве ти го однекаде татко му. Ќе стропа на врата. Ќе нè изненади.

На сите им се разведри лицето. Им олесна. Марија, кој знае по кој пат, се увери дека мајка ѝ, и во најтешките ситуации во животот, беше неуморен оптимист. Таа беше свесна дека тоа што го кажа мајка ѝ е само нејзина желба, така да се одвиваат работите во врска со Хелвиг. Но, во тој момент ѝ беше потребно и таа да поверува во нејзините зборови.

Откако вечераа, Марија се прибра во собата, да го успие Карл. Можеби сепак судбината не го осудила нејзиното дете да живее без татко и во сиромаштија. Каков што беше нејзиниот живот. Но, кога Карл за спа и сите во куќата стивнаа, ја притисна тага и без-

надежност. Си поплака.

Утрото, уште пред да излезе од собата, првата мисла на Марија ѝ беше – да бара работа. Не смее тоа веќе да го одлага. По појадокот, го дотера Карл во убава облека и со количката тргнаа на шетање. Марија одамна не беше сретнала никој од познатите и пријателите. Намерно ги избегнуваше. Посебно тие што знаеја дека се омажи со Германец. Не сакаше да разберат за нејзината трагедија... Барем додека тоа можеше да се крие.

Шетајќи покрај реката, по кејот, ѝ се чинеше како кој знае од кога да го напуштила градот... Кога си заминуваше, не ни помислуваше дека ќе се врати во таква безизлезна состојба. Со мало дете. Без маж. Без работа. Без пари... Очите ѝ беа полни со солзи кога сфати дека пред неа стои нејзината другарка Елена. Не се беа виделе од денот кога ја запозна со Хелвиг пред Стоковната куќа.

Елена беше разбрала дека Марија, набргу откако се сретнаа и ѝ го претстави свршеникот, Германецот, се омажила со него и заминала да живее во странство.

Сега оддалеку ја позна со детето во количката. Побрза да ја стигне. Но кога приближа до неа, го позабави чекорот. Џ се стори дека Марија сака да ја избегне оваа средба. Која би била причината за тоа? Не, сигурно ѝ се стори.

Всушност, тоа беше некакво претчувство... Марија не ја беше забележала.

– Марија, – ѝ свика и потрча кон неа и кон детето.

Марија, кога ја виде пред себе, се обиде да се насмее. Тоа беше насмевка низ солзи... Но од очите на Елена ништо не можеше да се скрие. Таа во насмевката на нејзината другарка почувствува длабока тага. Веднаш ги забележа и солзите... колку и да се обиду-

ваше Марија да ги скрие. А и пред тоа насети нешто неубаво кај Марија, уште кога ја здогледа. Во подведената става. Во нејзиниот бавен чекор. Во несредената коса.

– Како си, Марија? Боже, ти го порасна и синчето... Знаеш дека личи на татко му? Барем јас колку што го запаметив, од онаа куса средба. Се сеќаваш? Пред Стоковната...

На Марија ѝ се стегна срцето... Како да не се сеќава, како може... се сеќава на секој момент од тие прекрасни, најсреќни денови со Хелвиг... Колку ѝ беше убаво со него... Не ја чувствуваше земјата под нозете. Сите луѓе ѝ изгледаа добри. Ї се смееше. Ї се играше. Ї се трчаше... Тој ѝ ја донесе радоста во животот. Среќата... Сега... Што да ѝ каже на својата другарка?... Со што да ѝ се пофали?...

Како сега повторно да го здогледа нејзиното зачудено завидливо лице, тогаш кога се сретнаа пред Стоковната куќа... Нема ништо да ѝ каже. Нека мисли и понатаму дека ја нашла среќата. Најголемата среќа...

Спасот го побара во прашањето:

– Како си ти, Елена? Што има ново кај тебе? Да не се омажи? Не сме се виделе долго време. Ништо не знам што се случува овде.

– Не, не сум мажена, дури немам ни момче.

Марија навистина се изненади. Мислеше дека за Елена секогаш ќе има кандидати. И за сакање, и за мажење. Таа беше убава. И, речиси во сè успеваше.

– Го заврши факултетот? – праша Марија.

– Да, го завршив, – одговори Елена, како за нешто неважно. Намерно. Знаеше колку за Марија тоа беше голема, неостварлива желба. Но, ете, секој си има свој пат во животот, па и на Марија не ѝ тргна лошо – си мислеше Елена. Си најде човек што го сака. Се омажи. Си има прекрасно дете... Кој знае што е по-

важно во животот?... Дали целата среќа е во тоа да се заврши факултетот?

– Работиш?

Гласот со кој Марија ја праша, ѝ прозвуче речиси исто како кога се сретнаа по матурирањето, кога ја праша дали студира.

– Да, работам.

Во погледот на Марија здогледа завист.

Брзо потоа запраша:

– А каде?

– Во банка.

– А да, сега се сетив, ти студираше Економски факултет. Веднаш по дипломирањето ли те примија на работа? – се распрашуваше Марија.

– По половина година.

– Можеби имаш таму некој роднина на раководно место? – се интересираше Марија. Таа зборуваше брзо. Нервозно. Како Елена да може да ѝ побегне.

– Не, имаше конкурс.

На Елена тогаш не ѝ беше јасно зошто Марија толку се распрашува за нејзиното вработување. Можеби поради тоа што подолго време не живее тука.

– Ти, како си? – запраша Елена. – Сигурно не работиш. Хелвиг добро заработуваше, уште тука. А и секако не би можела со малиот.

Елена тргна да го погали, но синчето на Марија веднаш заплака.

Марија се обиде да го смири. Ќе беше незгодно поради Елена.

– Ќе поседиш ли? – праша Елена.

Ова како да ја уплаши Марија. Таа го избегнуваше погледот. Гледаше кон реката.

– Требаше да си одам, – брзо одговори. – Мајка ми и сестрите не ме пуштаат. Толку се навикнаа со Карл.

– А ти, значи, подолго си тука?

– Па, доста, – рече Марија неодредено.

И пак, на Елена ѝ се стори дека нешто ѝ се има случено на нејзината другарка, нешто што ја прави несреќна. Но, зар би смеела, макар и оддалеку, да ја праша... ако таа самата не ѝ кажува?

– Ако си слободна, да се видиме. Дојди кај мене, – ѝ предложи Елена.

Марија како да се колебаше.

– Имаш ли телефон? Запиши ми го, ќе ти се јавам.

Елена ѝ го запиша на едно парче хартија, што го извади од чантата. Ѓ го подаде.

– Криво ми е што немам ништо за Карл. Ќе се видиме.

Го погали малиот по косата. Се ракуваа со Марија. Се поделија. Имаше потреба да се сврти. Од подалеку да ја погледне Марија, но не го стори тоа. Се плашеше таа да не забележи.

Марија не знаеше дали беше подобро што не ѝ кажа на Елена, макар оддалеку, за ситуацијата во која се наоѓа. Таа отсекогаш знаеше да ѝ даде добар совет. Дали наскоро пак ќе се сретнат? Можеби би можела и дома да ја побара. Кога ќе биде без Карл. Ете, ѝ даде и телефон.... Не се сеќаваше на никој друг од кого би можела да побара помош.

Долго одеше низ градот. Карл одамна спиеше во количката. Треба да се прибере. Да му напише на Хелвиг едно строго писмо. Тој е должен како татко да го издржува синот. Па и неа. Но, зарем тој не го знае тоа? Со сила ли ќе му ги зема парите? Со суд? Треба преку меѓународен суд. И за тоа мора да има многу пари. А писмото што би му го напишала, прво ќе дојде во рацете на мајка му. Таа никако нема да му го даде. Беше убедена во тоа. Сè помалку веруваше дека работите ќе тргнат на подобро. Можеби згреши што си замина. Вака му е подобро на Хелвиг. Не мора да се грижи за нив двајцата. Тие се далеку, а мајка му

и татко му, до него. Таа нема да знае што се случува со него. Дали остана во куќата? Можеби пак заминал некаде? Дали е сам? Или има некоја жена... Колку и да му беше лута, ја спобудалуваше мислата дека може да засака друга жена! Да живее со друга жена! Ѓ беше неподнослива. Не можеше самата себеси да се разбере. Штом го напушти, со чувство дека не треба да го продолжува заедничкиот живот со него, со нив, веќе нема зошто да ја интересира неговиот натамошен живот?!

Не беше ни едноставно, ни лесно да се избрише сето она убаво што се случи меѓу нив во изминатите неколку години. Да се заборави. Иако, сето тоа беше измешано со горчина и страдање. Ако толку му значеше, како во почетокот, кога заминаа заедно, зарем ќе ја пуштеше така лесно да отпатува? Можеби мислеше дека таа тогаш, моментално, така изреагира. Дека сепак ќе се врати по извесно време. Но зошто тогаш не ѝ напиша ниту збор во писмо? Очигледно со тоа што таа си замина, му помогна и нему. Ако тој веќе сакаше да се ослободи од неа...

Со ова што престана и пари да испраќа, можеби сака да ги прекине сите врски со неа. Погледна во заспаниот син во количката и пак се расплака. Кутриот Карл. Потоа веднаш ги избриша солзите. Да не ја види некој познат.

* * *

По неколку месеци, кога Елена се враќаше од работа, слушна забрзани женски чекори зад себе. Како некој да сака да ја стигне. Се сврте. Марија. Боже, колку беше изменет нејзиниот лик. Каква исплашеност во изразот на нејзините очи. Безнадежност. Очај. Што ли се случило? Можеби нешто со детето? Или мажот? Застана. Десната веѓа ѝ потреперуваше.

Елена чувствуваше дека Марија се колеба дали да ѝ се довери. Стоеја покрај еден дрворед.

– Со мене е свршено, – рече Марија и заплака. Безутешно.

– Што е, Марија, што се случи?

– Хелвиг ќе ме остави. Ќе се разведе од мене...

– Како тоа? Зошто? – Елена реагираше изненадено.

– Го наговорија мајка му и татко му.

– Можеби тоа не е дефинитивно. Ќе размисли, па ќе дојде по тебе и по детето, – ја успокојуваше Елена.

Марија како да не го слушаше тоа што ѝ го зборуваше нејзината пријателка.

– Детето, со тебе ли е? – праша Елена.

На тоа нејзино прашање, Марија многу се вознемири. Уплашено ги рашири очите.

– Зошто прашуваш? – зборуваше. – Можеби мислиш... Да не сакаш да кажеш дека Хелвиг може да ми го одземе детето? Насилно да ми го одземе, или преку суд?!

– Ама не, не мислев на тоа, – Елена се обидуваше да ѝ ја отфрли таа помисла. – Верувај ми дека...

– Нели не постои таква можност? – упорно повторуваше Марија и чекаше од Елена да ја увери во тоа. – Ти повеќе си учела, сигурно повеќе знаеш.

Дали навистина можат да ѝ го одземат? – ѝ прелета во главата на Елена тоа страшно прашање. Веднаш сакаше да го потисне. Студени морници ѝ поминаа низ телото. Се присили да зборува убедливо:

– Кој може на мајка да ѝ го одземе детето?! Посебно толку мало. Контактираш ли со Хелвиг откако си дојдена?

Лицето на Марија се искриви во болна гримаса.

– Сосем малку, – не ја кажа вистината докрај.

– Викни го тука, – рече Елена. – Можеби овде поинаку ќе размислува. А и ќе биде подалеку од него-

вите.

– Нема да сака да дојде... Јас таму не можам да живеам. Со нив. Со неговите родители. И тие со мене, исто така.

– Ќе дојде, ќе видиш. Нема да може без вас. Тој многу те засака. Иако само еднаш ве сретнав, видов колку беше вљубен во тебе.

Марија тажно се насмеа. Точно е, тогаш така беше. Но сега... Сосема поинаку стојат работите... Си помисли. Но, не рече.

– Ќе мора да барам каква било работа.

– Зарем тој не ви праќа пари?

– Не, – одвај одговори Марија.

– Треба да го тужиш. Како може така? – рече Елена и веднаш сфати дека избрзала.

– Тоа не е така лесно.

– Знам... Што би работела?

– Што ќе најдам. Види нешто ако разбереш...

– Немој да губиш надеж. Работите преку ноќ можат да тргнат на добро. Ти го имаш мојот телефон, ќе чекам да ми се јавиш. И за работа ќе видам...

Кога се поделија, Марија ни малку не се чувствуваше поспокојно. Како ја снајде таква несреќа? Таман мислеше дека си го среди животот.

Елена не можеше да поверува во тоа што го слушна од Марија. Уште тогаш, кога ја сретна со Хелвиг и разбра дека е странец, си помисли: колку е тешко да запознаеш човек, наш, овдешен. Камоли странец. Но, Марија и Германецот тогаш изгледаа толку среќни, што не остануваше многу место за сомневање. Па и со кого било да се омажиш, зарем можеш однапред сè да предвидиш? Колку има и од овдешните бракови што се разведуваат.

* * *

Хелвиг, овие изминати месеци, сакаше да се убеди себеси дека за сè што се случи, за заминувањето на Марија со детето, беше виновна и таа. На моменти го опфаќаше неизмерна тага. Но, не дозволи да го со-влада. Тој да оди таму, кај неа и кај детето, да живее – секако нема да може. Никогаш. И по сето она што се случуваше последните месеци, сфаќаше дека Марија ги отфрли не само мајка му и татко му, туку и него. Можеби тоа беше и логично. Тој, неа, својата избрана сопатничка во животот, на некој начин ја излага. Ја доведе да живее во за неа неподносливи услови... Конфликтот со неговите родители, ја остави да го решава сама. Тој истовремено беше свесен дека им помогна на своите родители така да постапат кон Марија и кон неговото дете. Завршено е. Враќање нема, поправање нема.

Со новата жена, што ја доведе дома, се познаваше од неодамна. Беше шалтерски службеник во банката, каде тој ги чуваше своите пари. Девојка повозрасна, неколку години постара од него. Едноставна. Практична. Уште од првите разговори, ѝ раскажа за историјата со Марија. Очигледно подолго време немала врска со некој маж. И покрај тоа што разбра за неговиот брачен живот, кој штотуку се растурил, не ѝ пречеше да се поврзе со него. Исто така, без многу противење го прифати неговиот предлог, да дојде кај него дома. И наскоро потоа – да се пресели.

* * *

Првпат од заминувањето на Марија, кога Хелвиг донесе жена горе на катот, иако не им ја претстави, мајка му и татко му се израдуваа. Значи, одлуката да се подели со Марија станува конечна. Навистина ја избркаа. Потајно ликуваа. Се чудеа единствено како таа, туѓинката, не му напиша на Хелвиг ни едно пис-

мо. Ниту еднаш не му се јави по телефон. А тој, дали ѝ пишува и дали испраќа пари за детето, не знаеја. И не ни мислеа да го прашаат. Сакаа да му покажат, на тој начин, дека едноставно ја избришале. Неа. Па, и детето.

Тие забележаа дека жената што доаѓаше кај нивниот син, секогаш право на горниот кат, од задниот влез, по скалите по кои се одеше дотаму без да се помине приземјето, почна да останува и на спиење. Тоа што и првиот пат кога ја доведе, и наредните денови, Хелвиг не ја претставуваше, за нив беше поприфатливо. Не знаеја ни која е. Ни каква е. Ни дека не е мажена. Најважно е дека синот не е сам. Дека со зацврстувањето на новата врска со оваа жена, сè помала е опасноста да ѝ се врати на Марија.

Затоа, кога дојде писмото од Марија, адресирано до него, не му го дадоа. И така, очигледно, со оваа нова врска, беше ја подзаборавил жената и синот. Но, свекрвата не издржа. Го отвори. Беше напишано на германски. Поради тоа можеше да го прочита. Марија му пишуваше накусо на Хелвиг. Со неколку реченици. Дека не успеала да се вработи и дека со синот немаат средства за живот.

– Бара пари кучката. Ако, нека цркне! Што барала маж по светот! Го начека таму сам, и се закачи за него. Да работи, да ја издржува. И потрча и дете да роди. Сигурно мислеше дека со детето ќе го врзе. Ете, сега нека си го рани. Што бара од него!

Писмото го изгоре. Не му кажа и на својот маж за него. Што има и тој да се потсетува. Да се нервира. Требало таа навреме да мисли. Да ѝ биде јасно дека тука, во таква куќа, во оваа држава, не ѝ е местото.

* * *

Не помина многу време до денот кога Хелвиг на-

кусо им кажа на своите родители за новата жена. Се вика Марша. Ќе живее со него. Кога таа сосема се пресели на горниот кат, тогаш ги запозна со неа. Им кажа исто така дека Марша знае сè за Марија и за детето, и дека не ѝ пречи што не е разведен.

И навистина, за Марша работите во животот беа толку едноставни. Нејзе ѝ требаше маж. И тоа ситуиран. Кој има свој дом. Кој ја прифаќа да живее со него. Таков беше Хелвиг. Тоа што ѝ раскажа за неговата поранешна жена и синот – е решена ситуација. Тие се поделиле. Таа си отишла во својата земја. Детето е со неа. И сосема нормално, детето може да го одгледа само неговата мајка. Веруваше дека нема никогаш да ги запознае.

Марша, интимно во себе, не можеше да сфати како Хелвиг се согласил, се помирил, воспитувањето на својот син да ѝ го препушти на таа туѓинка. Но, кој ќе ги разбере докрај мажите? Се разбира, најчудно беше што се оженил со неа. Очигледно тоа не успеало...

Марша му постави на Хелвиг услов, за да се пресели кај него, и да живеат заедно, сосем да се одделени од неговите родители. Во секој поглед. Таа беше посебен тип жена. Сакаше чисти ситуации. И уште почисти сметки. Најмногу се грижеше за своите интереси. За своите удобности. Сè требаше да им биде подредено.

...Родителите на Хелвиг постојат како непобитен факт. Куќата е нивна. Му даваат на Хелвиг да живее во неа. Сам. Сега, заедно со неа. Родителите постојат додека ќе постојат. Хелвиг е нивни единствен наследник. По смртта на старците, сè ќе биде негово. Ако тој се разведе и ја земе за законска жена – и нејзино. Колку Хелвиг ја сака, не знае. Ја викна да живеат заедно – значи, ја сака... Или барем му се допаѓа. А и тој нејзе ѝ е близок. Изгледа дека ќе можат да се

поврзат за подолго. Можеби засекогаш. Тој добро заработува. Но, и таа.

Односите на Марша со мајка му и татко му на Хелвиг, таа ги беше свела на најлаконски реченици. Ги посетуваше само заедно со Хелвиг. Ако беа официјално поканети. Кон нив се однесуваше како станарка кон станодавци. Целиот заеднички живот со Хелвиг, така го организираше, што нему му остануваше сè помалку време за посети на долниот кат. Кај родителите. Марша секогаш имаше задачи за него. Набргу стана човек во нејзина власт.

Мајка му и татко му на Хелвиг брзо се разочараа во новата снаа. Се разбира, тоа не сакаа да му го покажат. Уште помалку, да му го кажат на нивниот син. Ќе испаднеште дека, ете, ни една жена што ќе ја избебре нивниот Хелвиг, не им се допаѓа. Си мислеа – можеби работите понатаму ќе се изменат. Ќе се зближи со нив. Или барем ќе има поголемо почитување. Каков било контакт. Ќе слушнат нешто повеќе од неа. И нешто друго освен: „Добар ден. Како сте? Имаме многу обврски.“ И кога ќе дојдеа на посета, повикани од нив, Марша никогаш не си заминуваше сама. Само заедно со Хелвиг. А, и двајцата остануваа кратко време. Таа постојано брзаше. Мајка му на Хелвиг не можеше да поверува дека Марша сосем го зеде под своја команда. Таа одвај чекаше да отиде некаде, за да поразговара со синот насамо. Ако така се однесува кон Хелвиг уште сега, што ќе биде со него понатаму? – си мислеше таа.

* * *

Тоа што не доби ниедно писмо од Марија, на Хелвиг му беше чудно. Не очекуваше дека таа толку брзо ќе се откаже од него. Ако не заради себе, требаше да

му се јавува заради синот. Тој ништо не знаеше за него откако заминаа. Не еднаш си го поставуваше истото прашање: дали тој можеше нешто да измени во сè што се случи и што ги раздели? Помислуваше да оди кај нив, да ги посети, да види дали Марија нашла работа и затоа не му се јавува за пари. Но, беше сигурен дека многу неубаво ќе биде пречекан од нејзините. А и од Марија. Ако сакаше да се видат – таа ќе му се јавеше. Немаше право да го држи во таква неизвесност за Карл. Тој не е само нејзин. Доаѓаше во искушение да ја побара.

Не беше сигурен дали, ако Марија му напишала писмо, мајка му не го скрила. Но, тоа никогаш не би му го признала. А од Марија не можеше да разбере.

Со целата своја нерешителност, а и поради новата ситуација, откако кај него се пресели Марша, сфаќаше дека да ги посети Марија и детето, ќе биде сè понеостварливо. И кој знае по кој пат, Хелвиг се обидуваше, во мислите, да ја обвини Марија. Всушност, таа ја искомплицира ситуацијата... Ако си помолчеше, ако не гледаше со таква преосетливост на работите, па и на постапките на неговите родители, немаше да дојде до сето ова. Можеби како мајка на тукушто родено дете, требаше да биде подготвена за поголеми жртви.

Не ѝ требаше да копа во минатото на неговите родители. Тука секако имаше и негова вина, што никогаш ништо не ѝ раскажа за нив. Не ја подготви. Не веруваше дека ќе дојде до толку голем конфликт, кој не ќе може да се надмине. Инаку, не би ни помислил да ја доведе дома. Сè се одвиваше толку брзо, што и самиот тој се изгуби. Не се снајде. Во моментите кога во главата му доаѓаа вакви размисли, чувствувааше дека сака да си ја намали вината пред себеси самиот. И, некаде длабоко од потсвеста, излегуваше прашањето – ако навистина ја сакаше толку многу, како

што му се чинеше во почетокот, кога ја убеди да тргне со него – дали немаше да најде некој друг излез?! Но... бегаше од ваквото прашање.

Тоа што Марија молчи, што не се јавува, секако е побезболно за неа. Сигурно не го сака веќе. И како би можела да го сака? Сепак... Не му се веруваше дека така одеднаш... Дека сосем ќе го избрише. И зошто да не? Не се обиде да ја спречи да замине. Со детето. Да ја врати, исто така не се обиде. Марија, не само што разбра кои се неговите родители, па и неговите баба и дедо, туку продре во неговата суштина. Во тој другиот Хелвиг, кој и самиот сакаше да го скрие од себеси. Марија тој другиот Хелвиг нема да може да го сака...

Се обидувааше да се теши дека, колку ќе поминува времето, раните ќе се залечуваат... Можеби ќе може и да го посети синот. А и малиот повеќе ќе разбира... ќе можат да се запознаат. Истовремено мислеше дека Марија тоа никогаш нема да му го дозволи. И со право. Таа сама ќе се измачува околу неговото подигнување...

Сите овие размислувања, кога во ретките моменти ќе останеше сам, му беа страшно потребни на Хелвиг, во неговите обиди да си ја смири совеста.

* * *

Марија беше изгубила секаква надеж дека Хелвиг ќе се јави. Веќе и пари не чекаше од него. На единственото писмо што му го испрати, немаше никаков одговор. Можеби и таа е виновна што толку долго време не му се јави. Сега, кога и на тоа единствено писмо не одговори, Марија се покаја што го напиша.

Треба да биде поупорна во барањето работа. Никогаш повеќе нема да му се јави. Да му бара пари за издржување... Зошто да не? Синот е и негов. И тој е

должен да испраќа средства за издржување. Веќе навистина треба да го тужи. Судот да му каже кои се неговите должности кон детето... Но и за сето тоа, за поведување судска постапка, преку меѓународен суд, кој знае колку пари се потребни. Мора прво да најде работа. Колку повеќе одеше на вратите, на местата каде што се надеваше да најде работа, сè помалку веруваше дека ќе успее во тоа.

Марија сфаќаше дека најголема грешка ѝ беше што го смени државјанството. Што ѝ требаше да земе туѓо државјанство? А зарем можеше да претпостави, во тие први години со Хелвиг, кога навистина заедничкиот живот им одеше добро, дека работите ќе земат ваков тек? Тоа е свршена работа. Нема зошто да се враќа назад. Но штом ќе ѝ ги видеа документите, разните секретари на претпријатијата, кадровските службеници каде што бараше работа, веднаш ја испраќаа со негативен одговор. Дури имаше и недобронамерни префрлања од стари белокози службеници, како на пример: „Е мори моме, што ти требало да се излажеш по Германец, ние одвај куртуливме од нив, а ти...“ Некој пак поинаку, но со иста содржина: „Малку Македончиња имаме, дури Германија требаше да одиш за мажење“ или „Те излага, и дете ти направи како што кажуваш, па ти ги удри клоците. Ти, што очекуваше од тој сој? Не ти кажуваа татко ти и мајка ти дека го сотреа половина свет?“ ... или „Ај сè друго, па и Германка си се направила, сега Германија нека ти даде работа. Што бараш овде!...“ И така, од навреда до навреда. Не ретко, со солзи излегуваше од канцелариите. Се чувствувааше беспомошна што било да им одговори. Само еднаш се осмели, на еден помлад референт за вработување, во фабриката за чевли, да му свика:

– Јас не дојдов да те прашам како да си го редам личниот живот, туку да барам работа. Тебе за тоа те

поставиле овде, а не да држиш политички или моралистички предавања, – и брзо излезе.

Ги испродаде сите работи. Накитот што ѝ го подаруваше Хелвиг во изминатите години. Веќе ги трошеше последните пари што ги зеде за нив. Луѓето, кога ќе те начекаат на тесно, гледаат сè да ти купат под реалната цена.

Со месеци веќе немаше пари. Немаше писмо. Сè помали беа надежите да се вработи. Речиси никакви. Тоа што го заработуваше нејзината сестра, и минималната пензија на мајката, не стигнуваше ни за основни потреби. Зарем и тоа малку да им го троши?! Никој ништо не ѝ велеше. Не ја потсетуваше на тоа. Но, таа беше свесна дека немаштијата сè повеќе ќе ја зголемува нервозата. Па, може да дојде и до неубави односи. На моменти ја фаќаше таков очај, што посакуваше некаде да бега, но каде?

Како да провери дали писмото што му го напиша на Хелвиг е дојдено до неговите раце? Сигурно го има земено таа вештерка, мајка му. Поштарот доаѓа во претпладневните часови, кога тој е на работа. Не можеше да верува дека Хелвиг нема да испрати пари, барем заради синот, ако веќе не сака да напише писмо. Дали е уште дома кај неговите, или пак заминал во друга земја? Се обвинуваше себеси, зошто не беше поупорна да се запознае и да се зближи со некои луѓе, таму, во градот. Па сега, преку нив да разбере што се случува со Хелвиг. Но, од друга страна, тоа беше невозможно. Откако отидоа да живеат кај неговите, таа веќе беше во напредната бременост. Не можеше многу да излегува. А и мајка му и татко му ја ставија во изолација... На моменти се лутеше самата на себеси. Зошто сега постојано да се враќа на тоа што помина? Треба да мисли што понатаму...

Како и секоја вечер кога легнуваше да спие, и таа,

сонот не ѝ доаѓаше. Без да сака, го слушна разговорот меѓу мајка ѝ и една од сестрите. Тие спиеја во соседната соба.

– Мене јанса ме изеде уште кога така дојде, ненадејно. Сама, со детето. Без Хелвиг. Лицето нејзино ми кажа сè. Само што ја видов, – зборуваше мајка ѝ со шепотење.

– Странец си е странец, – воздивна сестра ѝ. По гласот, изгледа беше Наде.

– Море, ако ја остави, за сите ќе биде потешко! Што е должна таа сама да го гледа детето?! Па уште ако не најде работа. Тој ќе мора да ѝ испраќа пари!

– Мене ми е жал за Карл... – рече сестра ѝ. – Ќе туркаме некако. Можеби и Марија ќе најде работа...

Мајка ѝ молчеше...

Марија безгласно плачеше. Беше свесна за безизлезноста на ситуацијата. Работите сосем се изменија. Таа, со сè што можеше, го помагаше своето семејство во изминатите неколку години. Па и пред мажењето. Се обидуваше, и во овие најневозможни услови, да не ја изгуби надежта.

Утредента, со солзи во очите, продаде едни нови панталони од Карл. Во близина, на пазарот, каде што се продаваат детски работи. Со тие пари, иако наспроти својата волја, испрати телеграма до Хелвиг: „Хелвиг, итно јави се“ – му напиша во телеграмата. Се надеваше дека телеграмата ќе мора лично да му биде предадена од поштарот.

... И пак, мачно исчекување. Ги броеше деновите. Секој ден го пречекуваше поштарот, штом ќе се зададеше од крајот на улицата. Тој сфаќаше колку ѝ е потребно да ѝ го донесе тоа писмо што го чека. Речиси со виновен израз на лицето и очите, одречно одмавнуваше со главата, и заминуваше.

Сигурно отпатувал некаде, да работи. Во друга др-

жава. Ја нема добиено и телеграмата. Или и таа завршила во рацете на мајка му. Покрај неа ништо не може да помине. Со таквото размислување, Марија сакаше да го оправда Хелвиг. Да не биде тој виновникот...

* * *

Марша, уште од првите денови откако се пресели во куќата на Хелвиг и се реши да живее со него, се постави како негова сопруга. Не беше оптоварена со тоа што тој не е разведен. Тие работи за неа беа само формални. Секако дека, едно по едно, прашањата ќе се средуваат. Па, дури и тој да треба да испраќа пари за издржување на синот. Сосема е нормално. Важно, тие се далеку од Хелвиг.

Таа уште од првите денови му кажа на својот иден сопруг дека сака да има дете. Раѓањето дете за Марша беше итна работа. Така најбрзо ќе ја зацврсти оваа врска со Хелвиг. А и за Хелвиг ќе биде подобро. Полесно ќе го преболи заминувањето на малиот Карл од неговиот живот.

Тоа што Марша сака да има дете, Хелвиг го сметаше за нормално. Го прифати. Уште повеќе штом, формалностите околу неговиот развод со Марија, беше очигледно не ѝ пречат. Но, минуваа месеци, и Марша не забремени. Тој почна да ја чувствува нејзината сè поголема нервоза. Се правеше дека не ја забележува. Не се ни обидуваше да разговара со неа на таа тема. Чувствувааше дека таквиот разговор ќе биде многу непријатен за Марша. Хелвиг за ова прашање не сакаше да зборува ни со мајка му. Се плашеше дека таа ќе добие адут против оваа негова врска со Марша. Уште од првите денови му беше јасно дека меѓу нив двете никогаш нема да се создаде никаква блискост. Дури ни пријателство. Имаше во самите нив не-

што што ги одвраќаше една од друга. Тоа Хелвиг не се обидуваше да го решава. Знаеше дека ништо нема да измени. Одбојноста една кон друга беше во нивните карактери. Во нивната болна потреба за поседување. За надмоќ. Во нивниот драстичен егоизам.

– Марша, знам дека те измачува што не забременуваш, – се обиде сепак еден ден да разговара со неа Хелвиг. – Треба да се советуваш со лекар-специјалист.

– Веќе бев, – му одговори Марша раздразнето. – Лекарот мисли дека е на психолошка основа. Пред сè поради тоа што не ни е среден односот. Ми советуваше да ти сугерирам што побрзо да се разведеш.

Во првиот момент, Хелвиг се разбесне. Каква ли е оваа лукавост на жената со која почна нов живот? Каква врска може да има тоа формално прашање со забременувањето? Чисти измислици! Но, сепак се воздржа.

– Секако, – рече. – И без кој било да советува, еднаш ќе мора и таа работа да се заврши. Но, не верувам дека тоа има врска со бременоста. Не е лошо ти да отидеш и кај друг лекар. Немој погрешно да ме разбереш! Јас тоа, за детето... не настојувам веднаш... да...

– Секако, – сега Марша се налути, – ти и не мораш воопшто да имаш други деца. Си имаш син! Не е важно што не е тука!

Хелвиг почувствува потреба да ја удри. И тоа ќе значеше крај. Се воздржа и излезе од дома. Одејќи без да знае каде, по улицата, размислуваше поспокојно. Логично е Марша да сака да го направи озаконето ова живеење заедно. Нормално е, да сака да има свое дете. Компликациите се од негова страна. Иако на моменти мислеше дека треба да постапи обратно – да не брза со разводот. Па и со влегувањето во брак со Марша. Да има повеќе време да ја запознае.

Сепак, Хелвиг по неколку дена отиде кај својот адвокат и му го предаде, како на свој полномошник, целиот предмет за разводот. Некои работи и усно му ги објасни. Адвокатот беше релативно млад човек, и многу комуникативен.

– А детето, нема да го барате?

Ова прашање на адвокатот го збуни Хелвиг. Го уплаши. Тој молчеше подолго време.

– Ако сакате размислете, па наминете друг ден. Тогаш ќе ми кажете што сте одлучиле. Не мораме веднаш да ја напишеме тужбата. А, исто така знаете, ова нема да оди така брзо. Се работи за луѓе од две различни земји.

На Хелвиг му беше јасно дека во овие нови околности во неговиот живот, поради оваа жена со која веќе живее заедно, не би можел сам, без нејзина согласност, да одлучи да го бара детето. Исто така поради, или најмногу поради неговите родители. Но, фактот што и законски на некој начин како да се откажува од него, му изгледаше страшен. Ужасно предавство кон синот. Кон самиот себеси, како негов татко. Татко на толку малечкиот Карл. Во тој момент му се стори дека не смее да излезе од канцеларијата на адвокатот, без да го даде одговорот во врска со синот. Само сега, во овој момент, може да каже дека нема да го бара синот. И веднаш да излезе. Му беше срам од таквата своја одлука, дури и пред адвокатот.

– Синот е многу мал, мора да остане кај мајка му, – рече. Само толку. Остава пари, аванс, колку што му побара адвокатот, и со брзи чекори, излезе.

Целиот пат кон дома ги разгледуваше работите кои го принудија на таквата одлука. Се обидуваше да си ја смири совеста... Но, тоа не одеше така лесно. Сè до тој момент, до таа одлука, сите случувања во врска со заминувањето на Марија со детето, како да беа привремени. Нешто што ќе помине. Па, и ова со

Марша. Дури и нејзиното преселување кај него. Но, неговата одлука да се откаже од веќе родениот и потпораснат син, поради раѓањето на друго дете, со оваа друга жена, како да го порази. Него самиот. Од неговите сопствени постапки. И неопходноста од нивното озаконување.

Што ако Марша не роди дете? Во тој нов нивни озаконет брак? Синот, единствениот, ќе расте и ќе живее некаде далеку. Ќе знае дека татко му се откажал од него... Тоа никогаш нема да му го прости. А можеби Марија ќе му зборува дека нема татко. Дека е умрен. Тоа ќе биде исто како тој да нема син... Тоа размислување беше пеколно. Копање во сопствената совест.

Кога вечерта Хелвиг се врати дома, Марша мислеше дека прегазил некого со кола. Толку изгледаше несреден. Несреќен. Не ѝ рече ништо. Се изми. Набрзина облече пижама и си легна.

Марша си помисли дека одлучил да го прекинат заедничкиот живот. Можеби поради тоа што му рече дека треба да се разведе од претходната жена. Зар тоа не беше нормално? Не би требало ни да го потсетува на таа негова обврска... Штом почна нов живот. Не требаше да се налути кога таа го поврза разводот со забременувањето. Таа не е виновна што така ѝ рече лекарот... А да биде искрена кон себе, и самата сакаше да верува во тоа. Положбата во која беше доведена со тоа што, од засега нејасни причини, не можеше да забремени, ѝ стануваше полесна. Камо среќа ако се реши со разводот! И за Хелвиг ќе биде значајно да има уште едно дете. Токму поради сите нешта што се случиле со неговото несреќно женење, и тоа негово дете, таму, некаде далеку... Но, тоа за неа и не беше толку важно. Желбата да има дете, во неа беше толку голема, што не сакаше да верува дека тоа нема да се случи.

По неколку дена, Хелвиг ѝ кажа на Марша дека ополномоштил адвокат да поведе бракоразводна постапка. Тоа неа многу ја израдува. Но, не покажа. Исто така, не го праша дали ќе го бара и детето... Иако, ја интересираше најмногу од сè. Хелвиг насети дека таа би го прашала за детето, но не се осмелува. Самиот ѝ кажа.

– За синот, размислувајќи дали да го барам или не. Сепак решив да го оставам кај мајка му. Мал е уште. Тоа би било ужасно и за мајка му. Да ѝ го земам.

Марша го привлече кон себе и го бакнуваше, велешки му:

– Знаев јас дека ти си хуман човек. Дека имаш добро срце. Инаку не би те засакала, – му шепотеше таа.

На Хелвиг тоа во моментот му се стори многу неискрено. Затоа се ослободи од нејзината прегратка. Отиде да си земе нешто за пиење.

– Ако решев поинаку за синот, ти, ќе се противеше ли? Ќе сакаше ли да го чуваш и да го гледаш? – Тоа прашање се осмели да ѝ го постави откако го испи третото шише со пиво.

Марша се збунува. Прашањето дојде толку ненадејно. Ја начека неподготвена. Едноставно, како со камшик да ја удри преку лицето. Знаеше дека од тој одговор многу зависеше нивниот натамошен однос. Со Хелвиг. Но, истовремено, беше свесна дека ако таа сега каже нешто лажно, тој веднаш ќе осети. Молчеше.

– Јас, Хелвиг, сега најмногу би сакала свое дете, – рече, не одговарајќи директно на неговото прашање. – За твојот син не сум размислувала... Навистина мислам дека многу правилно си постапил што не си го побарал по судски пат, при жива мајка... Јас никогаш не би можела да заставам на нејзино место...

Хелвиг почувствува дека е време да ја сменат те-

мата на разговорот. Додаде само уште тоа, дека адвокатот му рекол оти разводот нема да оди така брзо. Но, тоа за Марша не беше битно. Најважно е дека Хелвиг се реши на тој чекор. Сепак ќе биде сигурна ако ја озакони својата врска со него. Уште повеќе... ако не може да има дете. Таа помисла ѝ беше најстрашна. Од неа не ќе може да побегне...

* * *

Токму се беше разочарала од сознанието дека се прекинати сите врски со нејзиниот сопруг, со Хелвиг, по подолго време влезе поштар во дворот. Марија се зачуди што не е истиот, оној кој повеќе години им носи пошта. Беше април. Топли априлски денови. Таа срипа кога го слушна поштарот како го кажува нејзиното име и презиме. Но, не само што поштарот не беше истиот, туку и пликото што ѝ го даде, откако побара да се потпише на дел од него, не беше вообичаено. Срцето ѝ затрепери. Јасно ѝ беше дека тоа не е писмо, ниту пак се пари од Хелвиг. Со рацете што незадржливо ѝ се тресеа, се обидуваше да го отвори. „Тужба за разведување на бракот“ – најпосле успеа да ги среди разиграните букви. Пред исплашените очи. Тоа значи е крајот! Солзите сами ѝ потекоа. Но, зошто да плаче? Уште кога го напушти Хелвиг и си дојде дома со детето, можеше тоа да го очекува. Не, уште порано. Веднаш по тој разговор. Долу на катот кај неговите родители... Уште тогаш сè беше јасно. Но, изгледа човек, во вакви безизлезни ситуации каква што беше нејзината, се надева на најневозможното... Напразно... Дефинитивно го изгуби...

Марија влезе во собата каде што спиеше Карл. Ќе стана многу жал за него. Зарем таа очекуваше да расте дете без татко? Зарем сакаше нејзиното дете да не ја почувствува таа закрила, таа сигурност, што во

пресудните моменти во животот ја дава само таткото? Ете, и тоа се случи...

Дали ќе дојде сам на судењето, или ќе се разведува преку застапник, ополномоштеник, не знаеше. Уште еднаш ја разгледуваше тужбата, немајќи смелост да ја прочита. Сепак се реши да види кои причини ги навел за разводот. Грлото ѝ се исуши. Ѐ снema плунка. Воздух не можеше да вдише. Зарем Хелвиг? Ја остава засекогаш? Веројатно нашол некоја Германка, штом бара судски развод. Сигурно ќе се жени. Нозете ѝ се потсекоа. Седна на скалите. Куката ѝ се сврте наопаку. Хелвиг се откажува не само од неа. И од својот син!

Колку што читаше понатаму во образложението, за причините за развод, за раскинување на бракот, толку стануваше пореволтирана... Читаше: „самоволно го напушти бракот, брачните обврски...“ Зарем ти тоа си го кажал, Хелвиг?! – си мислеше и бес ја опфаќаше. „Ти многу добро знаеш во каква состојба бев доведена во домот на твоите родители. Во каква страшна изолација! Какво понижување! Дури ни тоа, новороденото, прво и единствено внуче не ги измени и не ги омекна закоравените маски на злоба на нивните лица. Што требаше да чекам? На што да се надевам?!“

Што направи тој, нејзиниот Хелвиг, нејзиниот сакан во таа ситуација? Ја зеде ли во заштита? Застана ли на нејзина страна?

Значи, тој решил. Па, и нека се разведат. Можеби тоа ќе биде најдобро и за двајцата... И за синот. Одеднаш, кога си помисли на детето, почна со очите брзо да прелетува по редовите од тужбата: да не има нешто и за Карл?! Да не го бара?!... Не знаеше што е пострашно. Ако го бара – значи сепак, жал му е за него. Го чувствува како свое дете. Како свој син. Своја крв.

Марија знаеше дека, ни по цена да го убие Хелвиг, нема да му го даде Карл. Истовремено ја порази што во тужбата пишуваше дека тој смета оти синот треба да остане покрај својата мајка. Не го бара! Не му треба! Се откажува од него! Ужасно контрадикторни чувства ѝ го раскинуваа целото тело. Ја жежеа во мозокот. Како целата крв да ѝ се беше истурила, да пливнала во него.

И така значи?! Тој, добродушниот Хелвиг, тој благородниот, кого го запозна како таков... во заедничкиот живот што го поминаа сами двајцата... во земјите каде што работеше тој... одеднаш ја прогласува за виновна што се растури нивниот заеднички живот! Нивниот брак! Нивната љубов!

Тој многу добро знае зошто бев „виновна“... Но... сето тоа е неповратно... Од неа веќе ништо не зависи.

* * *

Беа поминале речиси три месеци од првите разговори на Хелвиг со адвокатот. Тој ѝ кажа на Марша дека терминот за развод е закажан. Ќе биде по десетина дена. Хелвиг очекуваше дека тоа ќе ја орасположи Марша. Но по нејзиниот израз на лицето виде дека не е така... Тој не ѝ покажа дека го забележа тоа. Сепак го тиштеше причината... Не сакаше отворено да ја праша...

Хелвиг не знаеше за последните гинеколошки прегледи, кои сосем ја обесхрабрија Марша. Нема да може да забремени. Страшна борба се водеше во нејзината душа. Не се испушта ли сега шансата Хелвиг да си го побара детето?... Ыј дојде таква идеја... Така нивниот брак ќе има поголема смисла. Во спротивно, поради детето, ако тоа, како што изгледа, му остане единствено, ќе контактира со неа. Со првата

жена. Можеби еден ден ќе посака и да им се врати. Нејзе и на синот. Во моментот кога ѝ кажа за разводот, сето тоа, за миг, уште еднаш ѝ помина низ главата.

– Хелвиг, ако сакаш побарај си го и детето, – му рече. – Немој после мене да ме окривуваш дека, ете, јас сум причина што ти се откажуваш од синот...

Хелвиг ѝ погледна на Марша право во очите. Веднаш му стана јасна причината за оваа нејзина реченица. Го обзеде студенило. Одвај ја преболе својата одлука да се откаже од синот при бракоразводот. Одеднаш ново, тешко, мачно прашање: има ли право да ѝ го одземе на Марија единственото и најскапото што ѝ остана од нејзината љубов со него? Треба ли да оди дотаму?

Марша беше свесна дека Хелвиг не ќе може лесно да донесе одлука. Се обиде да му помогне:

– Детето е родено во Германија. Носи твое презиме... И... машко е... Ја продолжува твојата лоза...

Не му се веруваше дека Марша се реши на овој чекор. Му се стори дека зборува уверливо.

– А и ти, Хелвиг, еднаш спомна дека мајка му е од многу сиромашно семејство. Самата таа, невработена. Какви услови за живот ќе има твоето дете? Сигурно не можеш да се согласиш твојот син да расте и да биде воспитуван таму, во таква немаштија.

Сето што го зборуваше Марша, беше вистина. Почна да ја поткопува неговата суета. Да го повикува неговото чувство за одговорност, во однос на неговиот син. Пред очите му се враќаа сликите за сиромаштијата во куќата во која живееше Марија. Нејзината мајка. Нејзините сестри. Одеднаш, како и самиот да почна да се осудува: како се помири и неговиот син да ја дели таа беда?

– Марша, ако се согласиш ти... Но, немој да се предомислиш понатаму... Тогаш нема да знам што

да правам со детето...

Таа го прегрна, покажувајќи ја на тој начин својата подготвеност да го прифати детето. Да го негува.

Хелвиг се плашеше и од моментот кога за оваа своја одлука ќе им каже на мајка си и татко си. Очекуваше жестока реакција од нив. Но, беше цврсто решен – нема да им дозволи да го предомислат.

Истовремено, за да ја смири својата совест, се обидуваше да размислува дека тоа што тој се решава да го земе детето, да го издржува и да го одгледува, можеби ќе дојде и како олеснување за Марија, поради безизлезната материјална положба во која се наоѓа. Но, тоа не му помагаше многу. Се чувствуваеше како последен подлец, кон неа...

Другиот ден, отиде кај мајка му и татко му, да разговара за разводот и за синот. Сам. Без Марша. Како што очекуваше, првата реакција на двајцата старци беше жестока. Тоа што и законски ќе се ослободи од Марија, беше во ред. И крајно време беше. Но, ако го побара синот, и ако го добие, пак ќе си ја натовари Марија на вратот – го предупредуваше мајка му.

– Ако ѝ го земеш синот, таа нема да те остави на спокојство. А и ќе ти го растури животот со Марша. Не велите дека детето не е и твое. Но ете, ќе си имаш деца во новиот брак. Чисто наши.

При овие нејзини зборови, мајка му забележа дека остри брчки се појавија на челото на Хелвиг. Тој ја наведна главата. Ѓ дојде злобна помисла: „Не може да роди, госпоѓата. Затоа се согласила да го земат детето“. По чувството што ја исполни, самата сфати колку не ја поднесува Марша. Иако, и нејзиниот син е во прашање, и ќе остане без други деца, ја израдува ова сознание. Тогаш брзо ѝ проработи мозокот: „Ако, нека ѝ го земе детето на Марија. Таа не е достоин-

на да чува нивно дете. Нека биде казнета уште еднаш што се замеша во нивната крв“. Од друга страна, си мислеше – Марша, можеби ќе побегне, не сакајќи да чува друго дете, што не го родила. На тој начин, Хелвиг ќе се ослободи и од неа. Можеби поради тоа и го смислил ова, да го бара детето. Ако сфатил дека Марша нема да роди. Лесно е после да го врати назад, кај мајка му.

По извесно молчење, откако ѝ проврвеа сите овие мисли низ главата, мајка му рече:

– Во крајна линија, тоа е твој син. Постапи како што мислиш дека е најдобро.

При овие зборови, татко му, кој за време на целиот разговор молчеше, со вчудовиденост погледна кон жена си. Не им веруваше на зборовите што таа ги кажа. Но, ништо не рече. И Хелвиг беше изненаден. Кои беа причините на тој пресврт кај мајка му? Не можеше да сфати. Но, побрза да излезе додека во воздухот сè уште лебдеше таа реченица. Неверојатна и за самата негова мајка. Иако таа ја изговори.

Хелвиг се прашуваше дали можеби откако си замина Карл, се разбуди некое чувство во неа кон внукот? Или е во прашање нешто друго. Некоја нејзина скриена подмолност.

* * *

Откако се реши да го бара детето, тоа на Хелвиг му изгледаше сосема логично и оправдано. Се обидувааше да ги собере сите нешта на едно место: неговото мислење, мислењето на Марша, па еве и на мајка му. А и татко му не се спротивстави. Колку повеќе наближуваше до канцеларијата на адвокатот, почна да се плаши тој да не му каже дека веќе е доцна за такво барање.

– Е, дојдовте, – го пресретна уште од врата адво-

катот. Тој помисли дека Хелвиг е дојден заради известувањето во врска со денот на расправата за развод на бракот. – Нема што да се беспокоите. Работата е толку јасна. Сопругата ве напуштила. Таа е граѓанин на друга држава. Се вратила во својата земја. Кај родителите. Самоволно заминала. Дури и синот го зела со себе.

Адвокатот насети дека Хелвиг сака да каже нешто деликатно. Го охрабри.

– Зборувајте. Ако треба нешто да појасните. Затоа сум тука.

– Знаете, – почна Хелвиг бавно, тешко изговарајќи го секој збор. – Јас размислував доста во врска со синот. Дојдов до сознание дека нему сепак местото му е тука, покрај мене. Не би сакал друг да го воспитува. Неговата татковина е Германија. Неговото име и презиме е германско. Тука е роден. Тука припаѓа.

Адвокатот гледаше во Хелвиг, трпеливо оставајќи го да се искаже. Откако Хелвиг престана да зборува, адвокатот му рече:

– Сега сте на прав пат. Јас бев изненаден, кога при барањето да поднесеме тужба за развод, имавте друго мислење. Не бевте решителни. Во ред е. Претпоставувам, има кој да се грижи за детето додека вие сте на работа.

– Па, мислам да, се разбира, – рече Хелвиг, со извесна несигурност во гласот. Или на адвокатот така му се стори. – Сметате ли дека ќе има тешкотии да го добиеме назад детето?

– Ќе најдеме, ќе наведеме причини зошто детето не може да остане кај мајката. Кажете ми, каква е нејзината материјална положба?

– Лоша, сосема лоша, – рече Хелвиг и кој знае по кој пат му излегоа пред очи невеселите слики од првите посети во домот на Марија.

– Тогаш, проблемот е решен! – извика адвокатот.

Тој немаше повеќе од четириесет години. Но, веќе беше со подбелена коса и носеше очила со доста голем диоптер. Задоволно ги протри рацете и веднаш стави бел лист во машината за пишување. Сакаше, уште додека е тука Хелвиг, да го направи документот за дополнување, односно проширување на тужбеното барање за развод.

На прашањата на адвокатот околу материјалната состојба на Марија, и кога ги даваше податоците за раѓањето и возраста на синот, на Хелвиг му беше толку мачно, што му се чинеше дека не може да вдише воздух. Но, не се поколеба. Нешто однатре го тераше така да постапува, нешто за кое не беше свесен, што тлееше во самиот него. А ете, Марша го поттикна. Го разбуди.

Му доплати на адвокатот. Се поздрави со него. Си замина. Одејќи по улицата кон дома, ни во еден момент не им дозволи на мислите за тоа како Марија ќе ја прими оваа вест, да му се наметнат и да го поколебаат. Тие излегуваа една по една, де пред него, де трчаа по него, му се пикаа во главата, му копаа по мозокот. Но, нивните обиди да изменат нешто во неговата одлука да го земе назад синот, останаа без успех. Сега, сè повеќе мислеше, беше уверен во тоа, дека Карл ќе биде негов единствен наследник.

* * *

Марија уште не можеше да се соживее со мислата дека Хелвиг дефинитивно се разведува од неа. Дека Карл и таа остануваат сами. Таа, без саканиот човек. Тој, без татко. Уште не го беше преболела тој страшно болен факт, кога истиот тој необичен поштар, нејзе непознат, едно утро повторно дојде кај нив. Со ново известување. Марија се исплаши кога го виде. Претчувствуваше дека носи нови лоши вести. Брзо

се прибра: можеби е покана за суд, за разводот. За-рем толку брзо?! Што е – тоа е. Ја очекуваше таа покана. Сега веќе и не беше важно кога ќе дојде...

Разнесувачот на поштата од судот ѝ го подаде пликото. Како што беше ред, побара од неа да се потпише. И замина. Рацете ѝ трепереа. Се обидуваше да се соочи со фактот кој веќе однапред ѝ е познат. Не можеше да очекува дека судот во Германија ќе го одбие барањето на Хелвиг, за развод.

Но, штом го отвори пликото, виде дека во рацете држи уште едно тужбено барање. Уште во првиот ред го прочита името на Карл. Исписка, како касната од најотровна змија. Леташе со очите по листот. Прочита дека тие подмолни луѓе, како причина за тоа зошто го бараат детето, навеле дека е Германче, родено во Германија, од татко Германец. „Сега, по две години, им текнало дека е Германче и дека е нивно“ – викаше по дворот Марија, самата несвесна за тоа. Ја збесна и втората причина што беше наведена во тужбата: дека таа, мајка му, не може сама да се прехрани, а камоли детето. Дека ќе нема средства за негово нормално воспитување и образование. Марија беше целата во шок. Зошто го бараат детето? Што смислиле? Нели го отфрлија бидејќи во него не тече чиста германска крв, туку измешана со нејзината „нечиста“.

Значи, сепак на крајот го испратија тој страшен документ... Ужасен за Марија и за детето... Тоа беше чудовишно. Ете каков план беа скроиле тие двајца монструми. А го убедиле и него. Нејзиниот Хелвиг. Сосем се фатил во нивната замка.

Марија разодуваше наваму-натаму низ дворот. Се чувствувааше како сверка, фатена во стапица. Каде да оди? Од кого да бара помош? Кој да ѝ помогне да најде работа? Највалкана работа ќе работи, само да дојде до средства за живот. Нека биде дури и работа

опасна по здравјето. По животот.

Но, веднаш, пред очите ѝ излегуваа рамнодушните лица на службениците од претпријатијата и институциите каде што молеше за работа. Во моментот ѝ дојде спасоносна помисла: да оди кај претседателот на градот. Да му падне на колена. Да го моли. Да оди со детето в раце. И тој можеби има деца. Сигурно не е толку бесчувствителен. Кога ќе му раскаже дека ќе ѝ го одземат детето поради тоа што не е вработена, што нема средства за живот, можеби ќе ѝ се смилува. Нејзиното единствено дете. Не, тој ќе мора да ја разбере...

Го скри ковертот со втората тужба. Никој од домашните да не може да го најде. Се облече. Го разбуди и го облече Карл и се упати во Собранието на градот. Цврсто решена да бара од претседателот да ја прими и да ја сослуша. Таа знаеше: има многу невработени во градот. Но, нејзиниот случај беше посебен. Најтежок...

* * *

Во канцеларијата пред онаа на претседателот, ја пречека насмеано лице на убава млада секретарка. Облечена со вкус и нашминкана. По нејзиниот самозадоволен израз на лицето, се чинеше како сè да ѝ е средено. Како да нема никакви проблеми. Кога ѝ кажа за што е дојдена, секретарката реагираше нервозно. Очигледно, не беше вообичаено во оваа нејзина просторија да доаѓаат луѓе со мали деца.

– Ве молам да бидам примена кај претседателот. Многу ми е важно... – прошепоти Марија.

Секретарката уште еднаш ја изгледа од главата до петиците и ѝ одговори дека претходно мора да се најави. Барем по телефон.

Марија се обиде накусо да ѝ каже за својот проб-

лем. Беше среќна што Карл беше многу мирен. Како да знаеше дека се зборува за нешто многу важно. За него и за мајка му. Марија се понадева дека секретарката, бидејќи беше толку млада, ќе ја сфати и ќе ѝ помогне да влезе кај претседателот. Но, забележа дека девојката ја слушаше рамнодушно, дури со здодевност. Одвај дочека Марија да заврши со зборувањето, и отсечно ѝ рече:

– Претседателот сега има состанок, а веднаш потоа ќе замине на пат. За оваа ваша работа треба да одите во Заводот за вработување. Претседателот не се занимава со овие прашања.

– Но, сум била многупати... Не те ни сослушуваат како што треба, – Марија речиси ќе се расплачеше.

– Ќе бидете поупорни. Мораат да ве сослушаат. Тоа е нивна должност.

Марија молчеше. Молчеше сè уште и малиот Карл. Но, забележа дека девојката стана уште понервозна. Почна да преместува, исто така нервозно, некои чаши од сокови и филцани од кафиња, кои веројатно штотуку ги беше изнесла од канцеларијата на претседателот. Марија сфати дека на тој начин ѝ става до знаење дека треба да си замине.

Го крена в раце Карл и, без да се поздрави со девојката, со молчење излезе.

Секретарката гледаше по Марија и нејзиното мало дете, кои си заминуваа, со големо олеснување. Таман работа секого да пушта кај претседателот. Што ќе работат другите служби? – си мислеше.

Марија беше во очај. Се нервираше зошто сосила не влезе кај претседателот. Не требаше да ја слуша оваа наконтена девојка. Очигледно, ништо од тоа што ѝ зборуваше, не допре до неа. Одеше со детето по улицата без да знае каде оди. Во Заводот за вработување знаеше дека ќе го слушне истиот одговор од

несмасниот референт... Му беше здодеало од такви истории. Секоја му личеше на претходната. На неколкуте обиди да го заинтересира за својот проблем, својата мака, секогаш ѝ одговараше:

– Ќе чекаш на ред, бре другарке. Колку има пред тебе... И не со едно, со многу деца.

* * *

Марија не знаеше кај кого да оди и со кого да се советува. Не веруваше дека судот во Германија ќе одлучи што било без да ја сослуша. Мора да ја повикаат. Уште повеќе што има германско државјанство. Тој мора да ѝ го плати патот. Уште не се разведени... А што се однесува до тоа дека таа нема средства да го издржува Карл – ќе го издржува тој. Зошто му е татко!

* * *

Но Марија не беше повикана во Германија, туку во судот во градот каде живееше. На закажаниот ден се облече убаво. Детето го остави со мајка си и една од сестрите. Отиде сама во судот.

Судијата се обиде да ги разбере причините поради кои го напуштила мажот и неговиот дом. Марија рече дека се скарала со неговите родители. Невозможно е да се живее со нив. Тие се многу зли. Убијци...

Кога ги кажа тие зборови, судијата ја опомена – да не навредува никого.

– Ова е суд, – ѝ рече судијата, – а не улица.

Марија одвај се контролираше.

– Но вие сами, по ваша желба, сте го напуштиле сопругот, неговиот дом. Сте ја напуштиле државата во која тој живее и работи! Дури и детето сте му го зеле. Без претходен договор со него. Со сопругот.

На некој начин сè изгледаше така како што зборувааше судијата. Според наведеното во тужбата, кој и да е судија, па и друг, обичен човек, тоа ќе го заклучи. Од каде можеше судијата да знае во какви услови беше доведена во семејството на тој нејзин маж? Како би ја сфатил нејзината понижувачка состојба? Ужасна изолација! Односот на неговите родители кон неа? Од тие двајца злобници. Дека од првиот ден кога стапна во нивната куќа ја пречекаа со омраза. Дека тоа го покажуваа отворено. Не го криеја.

Судијата само тоа го знаеше од тужбата – нејзиниот сопруг Хелвиг, Хели, како што го викаше таа, ја обвинува дека е виновна за раскинувањето на нивниот брак. Без да спомене за што било, што се случуваше таму... За сите ужасни работи што тој требаше да ги спречи, а не го стори тоа. Наместо таа него да го обвини, што ја повреди толку многу.

Ќе се стори како гласот на судијата да го слуша од многу далеку... Го кажувааше нејзиното име со повисок тон... Но... пред нејзините очи се редеа неубавите настани... Сето мачно што ѝ го зацрни животот овие последни години.

– Исто така во врска со детето, – допре до неа гласот на судијата...

– Со детето, што со детето, со Карл?! Тие се луѓи. И тој, и мајка му, и татко му... Тие не ме сакаа ни мене, ни детето. Не сме германска крв, за нив, таа, прославената... од војните... И што им значи сега тоа – го бараат детето... Измислиле – било Германче... А мојата крв... славјанската во детето, каде е, кај отиде?... Или, едноставно, може да ја избришеме... Како што сакаат мене да ме избришат... Просто: не сум била жена на Хелвиг, не ме сакал, не ме повел во Германија бидејќи ме засакал... Го сакаат детето... нивното дете...

– Јас, госпоѓо Марија, не можам да навлегувам во

подробностите на вашиот интимен живот, во бракот. Јас се придржувам на наведените факти. Тука стои дека вашиот брачен другар бара да се разведе бракот. Вие повеќе од година дена живеете одделно, а колку што можев да разберам од вашето кажување, и вие не сте биле задоволни од тој брак, од тоа семејство. Значи бракот, логично, треба да се раскине.

– Сето ова го измислиле неговите родители... Само тие...

– Но, на тужбата за развод е потпишан тој... Вашиот сопруг...

– Тие! Тие го натерале! – Марија речиси плачеше.

– Да, но тој не е малолетен...

– И сега?!

– Сега, да дадете изјава дали сте согласни да се разведете по договор, спогодбено.

Колку сето тоа изгледа едноставно, просто... од устата на судијата... Марија трепереше... Очекуваше на сличен начин тој да резонира во врска со детето...

– За разводот сум согласна, – одвај изустри Марија. Зборовите, мачни, тешки, ќе ја задушеа.

Судијата како само на тоа да чекаше. Дури ѝ се стори дека воздивна со олеснување. Веднаш продолжи. Во меѓувреме извади шамиче и внимателно ја избриша потта од челото.

– Што се однесува до детето, вашиот сопруг навел дека не сте вработена. Дека сте без какви било средства за живот... Точно ли е тоа? И дека поради тоа немате услови, барем за сега, да го одгледувате?

Марија рипна од столот, и тргна застрашувачки кон судијата. Потоа почна да му вика:

– Вие сте на нивна страна. На страната на тие нелуѓе! Со што ве поткупија?... Можеби со марки... Тие имаат многу марки... Наследиле од нивните родители, кои добро заработиле во војната... правејќи оружје... убивајќи невини... Тоа нивно семејство... Точно е

– Јас немам пари, не сум вработена, но ќе се вработам... ќе заработувам... Детето нема никогаш да им го дадам... Ќе ги убијам сите до еден... цело семејство, но детето ќе биде само мое... Тука ќе расте, кај нас... кај луѓе... а не кај тие изроди... Со злато да го полеат... нема да им го дадам!

– Но, додека не најдете работа, ќе морате да го дадете детето на неа и издржување кај татко му... Детето не може да страда... Татко му, според документите што ги приложил, добро заработува, – одвај успеа да ги каже овие зборови судијата, и додаде: – Јас не сум виновен, таков е законот...

– Каков закон! Малку им е што ме уништија, сакаат и детето да ми го одземат. Тоа е сè што имам... Не смеете да донесете таква пресуда... Кој сте вие што ќе пресудите да ми се одземе детето?! Макар и на извесно време... Верувам дека не сте до таа мера нечовек... Тоа би било премногу жестоко од ваша страна... Ве молам, немојте да им помагате докрај да ја остварат нивната цел... Тие ме убија мене... Во тоа успеаја... Не помагајте им да го убијат тоа малечко, тоа невинно двегодишно дете... Да го остават без мајка...

– Но јас не ја донесувам конечната одлука... туку судот во Германија... Вие, како што е наведено тука, сте германски државјанин...

– Не можам да си простам за тој чекор, непромислен, што го направив... Но, ни во најлош сон, ова што се случи не можев да го видам... А ете..

Солзи незапирливо ѝ лиеја од очите. Лицето ѝ се искриви од болка. Судијата сфати во каква состојба се наоѓа жената и ја остави да ја искаже целата своја мака.

Тој полека се повлече од судницата, одејќи чекор по чекор наназад. Дактилографката ја замоли Марија да се потпише на записникот. Ете, само за да се знае дека била на расправата. Марија механички, не-

свесно, го направи тоа. Потоа дактилографката ја испрати до излезната врата.

Марија се најде на улица. Надвор од судот... Сама со својата трагедија... Со својата болка.

Во заматената глава чувствуваше страшен притисок. Ѐ се чинеше дека сите возила доаѓаат накај неа. Дека ќе ја прегазат. Наједноставно би било да се фрли под некое од нив... А потоа, што ќе биде со Карл?... Тогаш уште полесно би го зеле... Одеше како низ непробојни магли, низ непроодни шуми...

Дома сите ја чекаа. На купче. Собрани како пред некоја голема несреќа... Од нејзиниот подгрбавен изглед, од расплаканиот поглед во нејзините очи, сè разбраа... Никој ништо не ја праша... Марија го грабна Карл од рацете на сестра ѝ Лиле и силно го притисна на градите. Лицето му го облеа со солзи.

Боже, зарем и детето ќе ѝ го земат?!

* * *

Следеа денови на беспомошност. Стравови од секое тропнување на портата... Од доаѓањето на новиот поштар што ги носеше сите најлоши за неа вести. Можеби требаше да му се закани на судијата дека ќе го убие, ако донесе пресуда со која ќе ѝ го одземат синот...

Толку беше напрегната во исчекувањето на пресудата, што не беше во состојба што било да преземе во врска со вработувањето. Напнатоста и нервозата ја беа совладале... Постојано се караше и со домашните... Бараше од нив повеќе храна да остават за Карл. Сè да има за него, во секое време. Како да можеше некој невидлив постојано да набљудува во какви услови живее нејзиното дете.

Почна сè помалку да излегува. Речиси воопшто не даваше никоја од сестрите да го изнесува Карл на-

двор од куќата. Домашните сфатија дека таа се плаши некој да не ѝ го одземе насилно. Можеби се плаши да не го киднапира татко му. Тоа некако и го сфаќаа, иако не веруваа во таквата можност.

По извесно време, Марија почна преку цел ден да останува со Карл во собата. По многу часови. Излегуваше од таму, така да се каже, за најголеми потреби. И мајка ѝ и сестрите се обидуваа да разговараат со неа. Ја советуваа, ја караа. Не помагаше ништо. Карл, бидејќи се беше навикнал да си игра во дворот и многу често да го шетаат надвор од куќата, затворен во собата нервозно плачеше.

Загриженоста кај сите беше сè поголема. Затоа, кога на портата затропа судскиот поштар, сега веќе сите го препознаваа, страв им влезе во коските. Дури се плашеа, која било од нив да го земе известувањето.

Марија повеќе го насети, отколку што го слушна неговото присуство во дворот. Избезумена, истрча од собата. Го грабна пликото од рацете на поштарот од судот. Се потпиша на испратницата и пак се втурна во собата. Пред Карл да успее да избега однатре. Не можеше да си поверува на очите. Вистината од напишаното во пресудата, во мигот ја отфрли... Не сакаше да дозволи да допре до нејзиниот мозок, тоа, ужасното што го кажуваа буквите, зборовите... Не знаеше како не го искина... на ситни парченца... Требаше да го искине... Ќ се стори дека од сите страни настрвнати сверови ѝ се приближуваат... нејзе и на нејзиното дете. Го притисна Карл до градите, како волчица што го штити својот пород од послани од неа... Карл заспа... Почувствува дека ѝ омлитавуваат рацете... Станува немоќна... По инстинкт го стави заспаното дете во креветчето... Стравот ѝ навлезе во душата. Во срцето... Ја поклопи... Темнина... Бесконечна темнина.

Мајка ѝ и сестрите во претсобјето ништо не збору-

ваа. Наслушуваа...

Од собата каде што беше Марија со синот, првин се слушна писок... Страшен... Потоа тишина... Молчеше и детето...

Што ли имаше во тоа проклето писмо?... Дали да ѝ тропнат на вратата? Или да ја остават малку да се смири?... Да преболи...

Бидејќи и по еден час, скоро час и половина, ништо не се слушаше од собата, мајка ѝ тивко затропа... Никој не одговори... Пак затропа.

– Марије, што правиш вакви глупости! Те молам, не измачувај го и детето... Тоа е навикнато со нас. Што си го затворила таму само?! Излегувајте навака... Ајде, ручекот се излади... Од кога е готов. Гладни сме сите... Вас ве чекаме.

Додека мајка им зборуваше, девојчињата гледаа со страв кон собата, каде беше Марија со Карл. Не можеа да сфатат зошто молчи и Карл... Можеби е претерано изморен – си мислеа...

Никој не проба од ручекот. И не вечераа... И спиењето повеќе личеше на дежурство во болничка соба, отколку на спиење...

Утредента рано, мајка ѝ на Марија тивко, на прсти, се приближи до вратата. Ќерката и внукот сè уште беа внатре во собата. Карл изнемоштено потплакуваше... Од Марија ни глас.

– Маре, – полека се обиде мајка ѝ. – Ајде ќерко... Како не ти е жал за детето?... Немој да го измачуваш... Ништо не јало... И водичка може не си му дала... Кутричкото... Те моли мајка, ајде послушај ме...

Тишината ништо не ја наруши. Само Карл малку посилно заплака.

Мајка ѝ речиси шепотеше. Гледаше да не ги разбуди другите ќерки. Но, кога се сврте – тие и двете стоеја зад неа. Го крена кон нив загрижениот поглед. Полн со прашање: што да се прави?! Тогаш, во тој

момент, се реши. Почна силно да тропа на вратата од собата. Сфати дека веќе не може да се биде претпазлив. Дека не смее да се чека. Најмногу заради детето... Претчувствуваше дека тоа веќе не е безбедно. Сестрите на Марија направија чекор кон мајката. Дали постапува правилно?... Да не направи уште полошо... Но ништо не зборнаа.

Мајка им сфати и рече:

– Нема повеќе што да чекаме...

Почна уште посилено да удира по вратата. Да вика... Марија не одговараше... На сите три им беше јасно дека положбата е веќе критична...

Тогаш постарата сестра набрзина се облече и излезе. Мајка ѝ не ја праша ништо. Ниту таа рече што било.

Сите натамошни обиди на мајката и сестрата на Марија, останаа без одглас... Мајка ѝ се обиде и со силно плачење... Не помогна.

По половина час сестра ѝ се врати со болничка кола. Сега плачеше и другата сестра. Болничарите мораа насилно да ја отворат вратата. Марија седеше на крајот од креветот, сосема отсутна... Не беше ни свесна дека вратата се отвори... Дека луѓе во бели мантили ја одведоа и ја качија во болничката кола... Дека го остави детето... Дека ја поведоа в болница...

На глас плачеа сите три, мајката и сестрите... Тогаш сфатија колку силно плаче избезумениот Карл. Престанаа. Грижата за него, да го измијат, облечат, успокојат, им помогна да се соземат. Под перницата на креветот од Марија ја најдоа пресудата. Прочитаа дека бракот меѓу Хелвиг и Марија се разведува. Дека поради лоши материјални услови, детето Карл се доделува на гледање на таткото. Сè додека материјалните услови на мајката не се подобрат...

Кога го слушна тоа, мајка ѝ на Марија почна да реди клетви...

– Ми го уништија девојчето... проклети да бидат!
Сите беа свесни – тоа што се случи со Марија беше страшно. За неа. За Карл. За нив... Знаеја – ништо не можат да изменат...

* * *

За некои од овие моменти, Наде, помалата сестра на Марија, ѝ раскажа и на Елена. При нивните средби. Елена му ги прераскажуваше на лекарот на Марија, при нејзините не ретки посети во болницата. Тие за него беа скапоцени во насочувањето на терапијата и заздравувањето на Марија.

Дента, кога тргнаа во болницата, заедно со Елена, во автобусот, Наде рече:

– Што мислиш, дали да ѝ ги покажам на Марија фотографиите на Карл и писменцето, што ги испрати Хелвиг?

– Можеби е подобро да го прашаме нејзиниот лекар.

Иако немаше претходна согласност од лекарите, Елена заедно со девојката застана пред влезната порта. Кај портирот. Тој категорички одбиваше да ги пушти. Без писмена дозвола.

Сепак имаа среќа... Доаѓаше попладневната смена на лекари. Елена го догледа лекарот на Марија. Го замоли да ги пушти да се видат со неа. Таа му објаснуваше дека заедно со сестра ѝ доаѓаат од друг град. Лекарот застана малку, помисли и ѝ се обрати на Наде:

– Добро... Влезете тука, во ходникот... Ќе им кажам на болничарите да ја доведат.

Откако го рече тоа, му кажа на портирот да им отвори.

Уште по патот, во автобусот, Елена ја советуваше Наде, кога ќе се сретне со Марија, да се воздржи. Да

не заплаче. Исто така, да не зборува ништо што ќе ја вознемири. И двете се договараа да ја храбрат колку може повеќе да го слуша лекарот, за да излезе побрзо од болницата. Да оздрави... Да си дојде дома. Ако Марија не го спомне Карл, и тие да не зборуваат за него.

– Верувам дека ќе праша за Карл... Сигурно ќе сака да знае кој го зел. Како го однесле во Германија. Нема да можам да премолчам. А ти, еве, велиш дека кога си била последниот пат, ти рекла дека знае за Карл. Докторот ѝ кажал дека е кај татко му.

– Се разбира дека ќе мора да ѝ кажеш некои работи, но колку можеш пократко и... така некако, повеќе успокојувачки.

Седеа во собата за разговори. Беа нетрпеливи. Уште кога влезе Марија, Елена забележа дека е уште подобра со здравјето од последниот пат кога ја посети. Во тој момент не беше сигурна дали добро постапи што ја зеде и сестра ѝ со себе. Но по избликот на радост на лицето на Марија, сфати дека тоа многу ќе ѝ значи. Кој знае, во целото ова време, колку ѝ недостасувал контактот со домашните. Посебно последниве месеци, откако се чувствува подобро.

Се прегрнаа, само како што можат да се прегрнат сестри, по подолга разделба. Седнаа крај масата.

– Мама и Лиле многу те поздравија. Те чекаат. Сите те чекаме да си дојдеш дома. Мама ти замеси пита. Таа најмногу што ја сакаш.

Наде ја извади питата. На Марија пак ѝ се насолзија очите. Мајка ѝ навистина правеше најубави пити. Таа предложи сите заедно да каснат. Елена и Наде малку се помислија. Но, набрзо сфатија дека Марија сака да јаде со нив заедно, и се согласија. Таа сака барем малку да се почувствува во домашен амбиент.

Уште додека јадеа, Елена по изразот на лицето на

Марија почувствува дека таа сака нешто да праша. Но, како да се плаши... Не е сигурна дали да го направи тоа... Тогаш се сврте кон Наде и рече:

– Имате ли некакви вести за Карл?... Ти, беше ли дома кога дојдоа да го земат?... Кој го зеде?

И Елена и Наде, иако го очекуваа тоа – се збунува. Но, Наде прва се созеде и рече:

– Детето дојде да го земе Хелвиг, со кола. Со него имаше уште еден Германец. Кажа дека е од германската амбасада од Белград. Зборуваше српски. Рече дека бил ополномоштен од амбасадата да постапи по одлуката на судот од Германија... Колата ја возеше Хелвиг.

– Карл, го позна ли татко си?...

– Мислам, не го позна. Ние бевме толку збунети... Но не плачеше... Во колата имаше многу играчки... Се заигра со нив. И мал беше. Не ни разбираше што се случува... А може и да го препозна некако... што го гледал по сликите...

– И како така, дојдоа без да се јават?!

– Не. Неколку дена пред тоа дојде писмо од амбасадата. Во него имаше напишано дека на тој и тој датум, на барање на нивниот државјанин... беше наведено името и презимето на Хелвиг... извршувајќи ја одлуката на судот од Келн, ќе дојде службеник од амбасадата, заедно со него, да го земат Карл. Лиле, со пресудата што ја најдовме кај тебе во собата, отиде во судот да праша – дали мораме да го дадеме детето? Тие ѝ рекле дека, барем привремено, мораме. Отиде и во некоја служба за грижи и воспитување на децата, и таму кога им ја покажала пресудата, кренале раменици.

– Се јави ли Хелвиг оттогаш?

Елена забележа дека неговото име го изговори со сема обично, како на човек кого го познава. Рамнодушно.

– Уште утредента, Хелвиг се јави со телеграма. Дека пристигнале и дека Карл е добар, – рече Наде со тивок глас.

– Години поминаа оттогаш... Кој знае сега колку е изменет... Пораснат.

На Марија ѝ се наполнија очите со солзи.

Тогаш Наде извади од ташната коверт со три фотографии. Хелвиг што ги беше испратил, неодамна. На сите три – Карл. На Марија, кога ги зеде, ѝ се тресеа рацете. Со широко отворени очи, полни со солзи, со измешано чувство на радост и тага, Марија гледаше во сликите... Потоа, полевајќи ги со солзи, го бакнуваше детето, своето дете, својот малечок син на нив... Па ги галеше... Го галеше Карл на сликите и шепотеше нежни зборови...

Елена најмногу се плашеше од овој момент... Не беше сигурна дали добро постапија што претходно не го прашаа лекарот дали да ѝ ги дадат сликите... Но нешто во неа ѝ кажуваше дека е добро да го види детето. Барем на фотографија. Да види дека е живо и здраво... Веруваше дека тоа ќе ја охрабри. Ќе ѝ даде волја за живот.

Наде и Елена ништо не зборуваа. Не се ни помрднуваа.

Марија потоа се прибра. Издвои една од фотографиите и ја задржа. За другите ѝ рече на Наде да ги чува. Ѓ ги подаде. Тогаш Наде се реши.

– Имаше и едно кратко писменце во ковертот од...

Без да го изговори името на Хелвиг, го извади писменцето од чантата и ѝ го подаде. Беше напишано на германски јазик.

Марија првин не подаде рака... Како да се плашеше да го земе... Собираше сили. Колку долго време требаше да помине, додека Хелвиг се реши да ѝ напише писмо... Што го натерало на тој потег?... Да не умрела во меѓувреме мајка му... татко му, или и

двајцата?!... Не, не веруваше... Можеби грижа на совеста... Сепак подаде рака кон писмото. Со очите брзо прелетуваше по редовите. Не можеше да поверува. Хелвиг ѝ пишуваше дека ќе ѝ плати авионска карта и пари за престој во Келн. Кога ќе оздрави. Сигурно сака да го види Карл... Во моментот кога го дочита писмото, не беше сигурна дали е вистина или, поради болеста, халуцинира.

Наде и Елена го следеа изразот на нејзиното лице, целото време додека го читаше писмото... Видоа дека лицето ѝ се разведри... Радост забележаа во нејзините очи. Се ослободија. Им олесна. Ништо не прашаа. Марија како да не знаеше што да рече... Што да прави... Тоа не им беше чудно. Тогаш рече:

– Пишува дека ќе ми плати карта за авион и дека ќе испрати и други пари за по патот и за таму. Да му се јавам со писмо, кога ќе можам да одам. Да се видам со Карл... Можеби му се нажалило што детето расте само, без мајка...

– Тоа е прекрасно, – викнаа во еден глас и Наде и Елена. – Ете сега, оздравувај што побрзо...

– Да зависи тоа од мене, добро би било...

– Сигурно дека многу зависи од тебе... Сега, штом знаеш дека те чека Карл, верувам наскоро ќе нè викнеш да те земеме, – рече сестра ѝ.

Марија погледна во сестра си со очи полни со надеж... Потоа таа ѝ го подаде и писменцето.

– Кај тебе е на посигурно место, – ѝ рече. – Чувај го.

На испраќање, сите три се прегрнаа. Марија, и Елена ја чувствуваше како родена сестра.

Елена забележа дека овој пат Марија не беше придружувана од медицинска сестра. Тоа беше добар знак.

Одејќи по ходникот назад, Марија си мислеше...

Зарем требаше да ја дотера до болница и да помине три години во неа, па Хелвиг да ѝ го напише тоа писмо од пет реда? Но, во овој момент најважно е дека ѝ се дава можност да го види Карл... Да го гушне... Да го бакнува... Добро вика Елена. Треба да биде силна. Да се бори со болеста. Да ги брка лошите мисли. Да не им дава да ѝ влегуваат во мозокот. Да ја мачат... Марија знаеше веќе неколку месеци за Карл... дека го зел татко му... Лекарот разбрал, од Елена. Но, немаше што да прави. Беше затворена тука. Меѓу четири зида... Беспомошна... Не може да излезе отука, сè додека не каже лекарот.

* * *

Уште вечерта, Елена му телефонираше на лекарот. Не можеше да издржи до утредента. Беше неспокојна. Сакаше да разбере како е Марија, дали се чувствува добро... Размислуваше за тоа дали сите возбудувања од посетата, што и без да сакаат со Наде, се надоврзаа едно по друго, нема да ѝ ја влошат состојбата... Уште кога го слушна ведриот глас на лекарот, се успокои...

– Вие сте чудотворка, – ѝ рече. Сте го погрешиле факултетот... Ке ве земеме за терапевт.

– Не знаете колку ми олесниште... Бев многу загрижена. Иако, со сестра ѝ сакавме да го избегнеме разговорот за детето, Марија самата почна да распрашува.

– Напротив. Тоа е добро. Одлично. Значи самата таа се претрашила. Ја надминала пречката... Ние тоа го чекавме. Мора да се соочи со вистината... Со реалноста... За да оди понатаму. Ми ја покажа и фотографијата... Многу беше среќна што видеа дека синчето расте како убаво, здраво момче. И за писмото од поранешниот сопруг ми кажа... И за него збору-

ваше донекаде спокојно. Се радуваше дека ја поканил да го посети синот... Остана уште тој, најтешкиот за неа, дел – свекорот и свекрвата. Но, се надеваме дека, полека, и тука ќе преброди... Ве очекувам, наскоро пак да нè посетите. Дојдете право кај мене.

Елена, кога го затвори телефонот, набрзина се облече и тргна во куќата на Марија. Сите да ги израдува со најновите вести, што ѝ ги кажа лекарот.

Мајка ѝ на Марија, кога ѝ отвори, уште на врата ја изгушна.

– Никогаш не ќе можеме да ти се оддолжиме, ќерко, – ѝ рече.

– Да си дојде Марија дома – тоа сега е најважно... за сите...

– Ми кажа Наде за писмото... Ја викал... Не сакам да слушнам за него. И овде, кога дојде по детето, не излегов. Не можев да го гледам. Ми го зеде на душа девојчето. Лиле, ќерка ми, отворено му рече – сигурно нешто страшно сте ѝ приредиле таму кај вас на сестра ми, за да побегне ваму сама, со детето. Без средства за живот. Потоа, преку судот, и детето ѝ го зеде. Сè направивте за сестра ми да заврши во болница... Вие ја сместивте во болница...

– На сето тоа, Хелвиг ни збор не ми одговори, – се уфрли во разговорот Лиле. Бегаше со очите да не му го сретнам погледот. Бев свесна дека, што и да му речам, ништо нема да изменам... Но ете, барем му речов дека тој е виновен за трагедијата на сестра ми...

Елена сакаше што побрзо да им каже за убавите вести што ѝ ги кажа лекарот во телефонскиот разговор. Кога слушнаа, сите се развеселија.

– Не знам, – загрижено зборуваше мајка ѝ на Марија – дали да брза да излезе од таа пуста болница? И таму не е лесно. Знаам. Туку, пак да не ја подврати болеста. А и ќе брза да оди кај детето. Ќе мора да се сретне со тој ѓавол... Со пустиов маж... Кај го најде,

кај го витоса. Уплав имаше и од мајка му, и од татко му... Од нив најмногу побегна... Како нема да ги фати некоја небитница... та да ги снема... Зошто сè по Земјава да газат такви лошоти... Чедото... внучето да не си го сакаат... а после за да ја изгорат до срце – да ѝ го земат... Да ги земе чумата, да ги земе...

– Доста мамо, – се замеша Лиле. – Престани. Што и да зборуваме, сега ништо не можеме да ѝ помогнеме. А за тоа, кога треба да си дојде, да оставиме лекарите да кажат... Ние не можеме да знаеме повеќе од нив... Важно оди на подобро, од ден на ден...

Мајка ѝ се согласи, но без своја волја. Толку ѝ се имаше насобрано во душата, што не можеше да истрпи.

Елена вети дека пак ќе наврати. Ќе ги извести ако разбере нешто ново. Се поздрави и си замина. Сите три ја испратија до излезната врата.

* * *

Кога виде дека е во подобра здравствена состојба, лекарот ѝ даде на Марија да прочита нешто популарно за идеологијата на национализмот и германскиот нацизам. На тоа го натера траумата што ја почувствува кај Марија, кога му раскажуваше за омразата на мајка му и татко му на Хелвиг, кон неа.

Откако ги прочита тие написи, Марија не можеше да поверува дека и сега, по повеќе од четири децении од нацистичката војна што ја водела Германија, може да има луѓе што живеат во таква заслепеност. Не сфаќаше дека многу генерации, во семејства заблудени во таа идеологија, стануваат жртви... Дека нивните блиски, од најмала возраст, свесно им ги разоруваат вистинските претстави за светот. Им ги всадуваат своите злокобни идеи за нации кои се достоини да живеат на Земјата, и такви кои треба да исчезнат...

И нив треба да ги уништи „надрасата“, „наднација-та“. Сите други се создадени да ѝ бидат робови на таа нација. Да ѝ слугуваат. Да бидат малтретирани, понижувани од неа, до исчезнување и на последниот... припадник.

Марија водеше долги разговори со лекарот. Се наоѓаше пред многу, не лесни прашања. Од него бараше помош во изнаоѓање одговор на нив.

– Хелвиг е трета генерација што живее во истата куќа. Како што кажуваш ти, неговиот дедо, па дури и вујко му, и животите ги дале за таа идеја. Нацистичката. А се разбира, неговите родители, родители-те на Хелвиг, ја понеле длабоко во срцето омразата поради таа жртва. Жртва за неостварена идеја, – во еден од тие разговори ѝ рече лекарот.

– Твојот сопруг се борел да се отстргне од таквото воспитување, од најраното детство... Во еден момент, кога те сретнал тебе и се вљубил во тебе, поверувал дека успеал во тоа... Но, очигледно, се излажал... Иако, скитајќи некоја година по светот, бил оптимист, а имал и можности да стане свој човек. Но, при првиот притисок од страна на родителите – бил скршен.

Марија се обидуваше да сфати некои работи, кои не зависеле од неа. Па дури ни од Хелвиг. Почнуваше да ги гледа поинаку. Тоа ѝ помагаше да си го олеснува товарот што го носеше во душата. Од сè што се случи во нејзиниот живот овие неколку години. Знаеше дека нема да поправи ништо. Ни да измени. Но, сепак... Како да ѝ надојде некоја светлина во главата... Ќе се провидели...

Со секој нов ден, лекарот беше сè позадоволен од нивните разговори. Тоа веќе не беа негови монолози... Нејзино молчење.

Не помина ни месец од посетата на Елена и Наде, кога лекарот ѝ навести дека треба да размислува за

одење дома. Да не брза. Да размислува. Да му каже кога ќе биде подготвена за тоа. Сама да одлучи.

Марија беше ставена пред голем испит. Се радуваше од можноста да се врати во нормален живот. И се плашеше од тоа... Како ќе се снајде надвор од болницата?... Како ќе живее без Карл?... Без Хелвиг?... Сама... Со мајка си... Со сестрите... Нема да биде лесно. Дали ќе ѝ дадат некоја социјална помош?... Можеби Хелвиг има некои планови во врска со неа... Со Карл... За ова последното, мали ѝ беа надежите...

* * *

Веќе подолго време, Марија помагаше во кујната... Ја средуваше трпезаријата... Седеше и читаше во библиотеката. Се чувствувааше прекрасно во таа просторија со рафтови и големи прозорци. Тука најде книги што ги беше читала и во основното училиште и во гимназијата. Земаше по некоја книга, ја прочитуваше и ја враќаше назад.

Тој интерес на Марија за книгите, лекарот го сметаше за многу корисен за неа. Можеби тоа беше извесно бегство од животот во светот на книгите... Но, и одмор од животните тегоби. Тој не пропушташе да провери која од книгите се наоѓа на читање кај Марија. Разговараа за прочитаното. Многу често, се изненадуваше од нејзиното зрело размислување.

* * *

На Марија ѝ беше сè потешко во болницата. Здравјето видливо ѝ се подобри... Реши да му каже на лекарот дека сака да си оди дома.

Во вообичаениот термин за разговор со него, по неколку прашања и неколку одговори од нејзина страна, ѝ рече:

– Ако сакаш, можеш да одиш дома на викенд... Па, ќе ми се јавиш по телефон... Колку време ќе останеш... ти ќе решиш...

Марија, иако самата го посакуваше тоа, се вознемири. Но, брзо потоа се среди. Дури направи и шега на своја сметка.

– Тоа му доаѓа некако како пробно отсуство. Како кај затворениците.

Кога го рече тоа, Марија гласно се насмеа... Но, навистина и се почувствува така. Затвореник...

Лекарот ја прифати шегата и рече :

– Па и некако така му испаѓа.

Тој сакаше да додаде дека затворениците се таму поради некоја своја вина, за разлика од овие луѓе како неа, тука... Но, навреме се предомисли. Се сети дека тоа би ја гибнало во најосетливата точка.

– Не мораш веднаш да решиш, – набрзо продолжи.

Марија не одговори. Сепак си задржа отстапница.

* * *

Истиот ден, ѝ се јави по телефон на Елена. Гласот ѝ трепереше. Од возбуда. Елена, кога ја слушна, се исплаши. Но, веднаш потоа, се израдува кога разбра дека нејзината другарка ќе дојде дома во време на викендот. На Елена не ѝ беше сосем јасно, како тоа – за викендот. Седно. Ќе дојде – значи добро се чувствува.

– Во колку часот да дојдеме да те земеме? – веднаш праша Елена. Како да се плашеше да не се прекине врската. Кога повторно го слушна нејзиниот глас, се успокои.

– Во четири часот. Така рече лекарот. В петок.

Елена почувствува дека Марија го нагласи тоа „лекарот“, веројатно за да каже дека сето ова е со негова

согласност.

– Доаѓаме со сестра ти, сигурно. Сега веднаш ќе поминам кај твоите да им кажам, – со нескриена радост во гласот рече Елена.

Таа почувствува дека Марија сака уште нешто да каже, но се воздржа. По мала пауза рече:

– До гледање.

Телефонот замолче.

Елена постоја малку со слушалката в рака. Потоа ја спушти. Како ќе ја примат оваа вест домашните на Марија? Зошто воопшто тоа прашање? – се прекори самата себеси. Сепак...

* * *

Секогаш кога ќе наминеше кај нив, блиските на Марија очекуваа нови вести. Знаеја дека можеше преку телефон да разбере како е таа. Забележаа дека Елена е повесела од друг пат. Таа немаше трпение. Штом влезе во претсобјето, уште пред да седне, им кажа:

– Се слушнав со Марија. Имам најдобри вести. Лекарот ја пуштил на викенд.

– На викенд?! – свикаа сите три речиси во еден глас. – Како на викенд?

– Веројатно за да видат како ќе се чувствува надвор од болницата. Тоа значи дека лекарот веќе ја подготвува за дома.

Сите беа израдувани. И беа некако збунети. Дури на Елена ѝ се стори дека мајка ѝ се загрижи. Се замисли.

– Ајде мамо, чести нешто, – рече Лиле, и без да ја чека мајка им, стана и направи по еден сок за сите.

– Ќе се обидам да обезбедам кола, – рече Елена. – Еден од колегите скоро купи, па таман малку да ја развози. А и, добри пријатели сме.

– Ќе може ли и јас да дојдам? – праша Лиле.

– Се разбира, зар сама ќе одам? Таман да ја исплашиме. Да помисли дека не ја сакате дома, – сакаше да направи шега Елена. Потоа стана и се поздрави.

– Би требало да тргнеме околу еден часот. Ни треба два часа додека да стигнеме. Не е баш блиску, – додаде.

Сите три ја испратија.

* * *

Во петокот, Марија, речиси еден час стоеше до прозорецот од кој се гледаше главниот влез во дворот на болницата. Не им порача кој фустан да ѝ го донесат. Сеедно. Зарем малку фустани има... Која од сестрите ќе дојде со Елена, не знаеше.

Кога ги виде Елена и Лиле како излегуваат од колата, се возбуди. Се обидуваше да се контролира. Така ја советуваше, посебно овие последни денови, лекарот. Можеби Елена купила кола – си помисли. Но, веднаш виде. Од страната на возачот излезе млад човек... Кој би можел да биде? Да не е момче на Елена? Или на Лиле? Долго не беше дома. Ништо не знаеше за нивните животи. Марија се почувствува непријатно. Поради непознатиот. Но, веднаш си помисли колку е поедноставно да се оди со кола отколку со автобус. Воз на оваа релација немаше.

Се сретнаа во собата за разговори. Се прегрнаа. Лиле ѝ подаде мала патна торба на Марија.

– Еве некои работи. Мислам, има сè што ти треба за облекување, – рече.

– Е, добро што си се сетила, – одговори Марија, земајќи ја торбичката. Малку збунето, отиде да се подготви.

Елена и Лиле излегоа во дворот. Насакаде наоколу разодуваа болни. Доволно подоздравени за да ги

пуштаат слободно да шетаат по дворот. И покрај тоа, двете девојки не се чувствуваа пријатно. Тогаш им се приближи една од сестрите.

– Ве вика лекарот на Марија, – им рече.

Лиле и Елена сакаа веднаш да тргнат кон неговиот кабинет. Елена ѝ се обрати на сестрата:

– Но, да не излезе Марија, ќе се чуди каде сме.

– Марија знае дека ќе бидете таму, – рече сестрата.

Заедно со неа се упатија кај лекарот. Тој ги чекаше шеткајќи по кабинетот.

– О, здраво, – ѝ се обрати на Елена.

– Ова е другата сестра на Марија, – рече Елена, – Лиле. Вие и се знаете.

– Здраво, – ѝ подаде рака на Лиле, со извесно колебање во гласот. Како да се обидувахе да се присети на нејзиниот лик.

Лиле се зацрвени во лицето. Беше свесна дека лекарот ѝ замерува, што во целиот овој изминат период, откако е сестра ѝ во болницата, домашните малку ја посетуваа. Но, се разбира само таа си знае зошто.

– Вие, работите? – ја праша лекарот.

– Да, – одговори Лиле, – од неодамна.

– Ве молам, строго да се придржувате на часот во кој Марија ќе ги зема овие лекови, што ќе ви ги дадам. Пренесете ѝ и на другата ваша сестра, и на мајка ви. Кој било од вас да ѝ ги даде, мора да ги испие во ваше присуство. Да сте сигурни дека ги испила. Таа е во многу подобра состојба. Но, не можеме да кажеме дека е доизлечена сосема. Од неа и од вас ќе зависи натамошното нејзино лекување. Ја пуштам дома, како ние тука што велите – на викенд. Но, ако таа одлучи, и ако вие гледате дека се чувствува добро, не инсистирајте да се врати веднаш назад. Можеби надвор од болницата побрзо ќе се стабилизира. Ве молам да ми телефонирате како се чувствува. Ако има

какви било промени што ве загрижуваат, јавете се веднаш. Камо среќа да не треба повторно да доаѓа, лесно ќе ги средиме документите.

Свежо измиена, внимателно исчешлана и во убавиот фустан, кога влезе во собата на лекарот, Марија беше сосем друга личност. Сите ѝ направија комплименти. И таа самата се чувствуваше препородена. Со насмевка на лицето и неизмерна благодарност во очите, се поздрави со лекарот.

– Добар пат, – им посака тој.

Марија, запознавајќи го добро тој неискажливо хуман и сестрано образован човек во бел мантил, во сето ова изминато време во болницата, знаеше дека тоа „добар пат“, кажано од него, не е само вообичаената изрека.

Пред колата ја чекаше една пречка, што требаше да се совлада. Запознавањето со прв човек надвор од кругот на болницата. Момчето што ги доведе Елена и Лиле...

На задните седишта од колата седнаа Марија и сестра ѝ.

– Колегата сега ја купи колата... Па ете, ни излезе во пресрет... Дојде да нè придружи.

– Се гледа дека е нова, – рече Марија. – Ви благодарам, – продолжи, изговарајќи ги овие зборови со потивок глас.

Сите се почувствуваа поослободено. Разговараа за обични нешта. Тогаш Елена и нејзиниот колега почнаа разговор од нивната служба. Ги оставија сестрите да си позборуваат намира. Во оваа нивна прва средба по подолго време. Лиле ѝ раскажуваше на Марија за новото работно место:

– Некои мислат дека дактилографската работа е здодевна. Но, не е баш таква. Зависи во каква установа работиш. Еве јас на пример, откако сум на работа, многу научив. Всушност, од секој материјал ќе

дознаеш по нешто ново. Ако не друго, нови изрази.

Марија и самата почувствува промени во изразувањето на сестра си. Тоа ѝ беше многу драго.

– Сега добивме и нов секретар. И не само што е правник, туку изгледа дека е доста начитан. Право да ти кажам, уживам кога ми диктира, или кога чукам на машина негов материјал. Не е со секој материјал од другите вработени, така. Но, сепак. Тоа ме натера и јас по нешто да прочитувам. Не сум поглупава од другите – си реков. Ми носат и по некоја книга. Кога ќе ја прочитам, им ја враќам. Ќе ја повиткам во хартија додека ја читам, да не ја извалкам. Ми ја дале луѓето, на доверба.

Елена одвреме навреме го заслущуваше разговорот меѓу сестрите. Првин ѝ изгледаше чудно што Лиле зборува само за својата работа. После сфати дека таа го прави тоа намерно, за да избегне што било да се зборува за болницата.

И Марија беше среќна дека никој не ја праша ништо за болницата. Таа почна да ја распрашува Лиле за Наде, која учеше средно медицинско училиште.

– Има ли можности, откако ќе заврши, да се вработи? – праша таа.

Тогаш и Елена се замеша во разговорот.

– Никогаш нема да има доволно медицински сестри. Ни една не е невработена од тие што завршиле.

– Значи, Наде најдобро ќе помине од нас трите, за работа...

– Тебе литературата и јазикот, уште од гимназијата добро ти одеа. Ќе се најде некоја работа, – рече Лиле. Почувствува дека разговорот дојде на осетлив терен.

На лицето на Марија помина тажна насмевка.

На вратата од куќата ги пречекаа мајка ѝ и Наде. Со многу напор, се воздржаа да не заплачат. Ги пови-

каа да влезат внатре и Елена и момчето што ги доведе со колата. На масата имаше поставено колачи и сок. Брзо сварија и кафе. Колку и да се трудеа сè да оди вообичаено, се чувствуваше напрегнатост. Се кажуваа непотребни реченици. Презасилено се смееја. Се обидуваа да создадат весело расположение... Не им успеваше.

Елена и момчето си заминаа. Ги испратија со зборови на благодарност. Елена рече дека ќе наmine веднаш другиот ден, од работа.

Марија ја прошета целата кука. Очите повеќепати ѝ се наполнија со солзи. Но, не сакаше да ја видат мајка ѝ и сестрите. Иако и тие го чувствуваа тоа. Таа нејзина неизмерна тага... Жал по детето... По среќните денови поминати тука со Хелвиг. Веднаш потоа, пред очи ѝ се мерна лицето на лекарот. Ѓ прозвучеа неговите зборови дека треба да се бори со ваквите состојби, да ги совладува, ако не сака пак да се врати во болницата... Таму да остане уште многу долго...

Силно го стегна срцето... Буквално... И со рака го притисна одгоре, врз градите... Дојде кај мајка си. Силно ја прегрна.

– Давајте што има за јадење, – рече со прибран глас.

Сите се разгревија, поослободени. Почнаа да поставуваат за вечера. Од кујната дојде прекрасен мирис на турли-тава. Тукушто извадена од рерна. Во земјена тава. Марија слатко јадеше. Ги распрашуваше сестрите за момчиња.

– Кај Лиле, послабо, – одговараше мајка им, наместо нив, но затоа кај Наде има колку што сакаш.

Наде го спушти погледот и се зацрвени.

– Баш така и треба, – рече Лиле. Да не биде будала како нас...

Викендот помина. Помина и целата следна неде-

ла. И следниот викенд. Марија се охрабри. Не излегуваше надвор од куќата. Но, и кога ќе дојдеше некој да ги посети, не се повлекуваше во својата соба. Сфаќаше дека ќе мора, една по една, да ги совладува стегите. Да победува. И во сите моменти на кризи, на стравови, по некаков мајчински инстинкт, стануваше свесна дека секое нивно сузбивање, значи чекор поблизу до средбата со детето. Така стануваше силна.

Се договори да појде со Елена кај неа. На работа. Да му телефонира на лекарот.

Само што засвони и го кажа своето име, го слушна неговиот весел глас.

– Јас бев сигурен дека нема скоро да се видиме. Ме изневери, – се пошегува.

– Можам ли уште да останам? – го праша Марија, со страв од негативен одговор во гласот.

– Секако дека можеш, иако ми е тешко без тебе, – пак се шегуваше лекарот, па додаде: – Ако не дојдеш ти, а како што гледам нема наскоро да дојдеш, ќе дојдам јас да те посетам. Ако ме поканиш, се разбира.

– Навистина би дошле? – праша Марија збунето, со неверување. – Еве, ве поканувам, – прозвуче среќно гласот на Марија.

– Тогаш, договорени сме. Ќе ти се јавам преку Елена. По телефон. До видување кај тебе дома...

– До видување... Ќе ве чекам!

На лицето од Марија, Елена забележа радост и добро расположение.

– Не ме вика да одам назад во болницата. Вели, тој ќе дојде да ме посети. Просто не ми се верува дека постојат и такви луѓе... Во сите мои несреќи, тој ми е светлата точка...

– Сите лекари треба да се такви, – рече Елена, прегрнувајќи ја.

– Треба, ама не се, – одговори Марија, но не про-

должи.

Елена ја испрати Марија сè до дома... намерно. И да не оди сама, а и да поразговара со неа насамо.

– Во врска со писмото од Хелвиг, ти советувам да не брзаш. Сфаќам дека би прелетала како пиле. Веднаш. Но, мораш добро да се подготвиш. Да бидеш сигурна дека таму сè ќе помине добро. Нема да ти биде лесна таа средба. Со детето... Со сите нив. Таму.

– Во право си. Страшно ми е да го одлагам одењето... Но и, страшно ми е да одам. Но, еднаш и тоа ќе биде. Ќе мора да се стегнат заби, – рече Марија, со болен грч на лицето.

Елена го виде тој израз на нејзиното лице. Се покаја што го почна овој разговор.

– Но, ти најдобро ќе си се договориш со твојот лекар, – ѝ рече. – И така ќе ти дојде на гости.

– Не верувам дека ќе ми одобри... А можеби и би имал право... Не сум сигурна како би го поднесла сето тоа и јас самата... Но, уште повеќе се плашам дека Хелвиг нема да ми даде друга шанса... Ќе рече – јас те поканив... ти не дојде...

– Не, не верувам дека така би постапил... ако има макар малку човечко во него... Биди оптимист... Полека, работите една по друга ќе си доаѓаат на место.

Елена ја прегрна. Се поздравила и се поделила. Марија со бавни чекори тргна кон дома. Им раскажа на мајка си и сестрите за разговорот по телефон со лекарот. Сите се развеселија. Мајка ѝ веднаш се разоде по куќи.

– Леле, како ќе го пречекаме тој човек. Како ќе се отчестиме...

– Не бери гајле мамо... Тој е многу скромен... Ќе видиш. Ќе си мислиш дека кој знае колку време се познаваш со него.

– А мори мамо, – се замеша Лиле, – зарем сме толку неспособни еден гостин да исчестиме. Па и по-

веќе да се.

– Не кажа точно кога ќе дојде? – праша, сè уште загрижено, мајка ѝ.

– Ќе се јави преку Елена... Јас мислам дека тука, во градов, живеат неговата жена и децата.

Вечерните часови ѝ беа најтешки на Марија. И во болницата, и дома... За среќа, беше останала по некоја книга уште од гимназиските денови, па имаше што да се прочита. На телевизиската најчесто прикажуваа тешки филмови, со војни, или криминални. Без таа да каже што било, сестрите веднаш го исклучуваа телевизорот. И беа во право. Не само заради неа. За сите. Само насилство, агресивност. Сè што беше лошо кај луѓето, можеше да се види на тие филмови.

* * *

Посетата на лекарот во домот на Марија, за неа беше вистински празник. Па и за сите во семејството. Мајка ѝ не знаеше како да ја изрази благодарноста кон него, што ѝ ја врати ќерката, здрава, дома. Двете сестри беа толку збунети, што не можеа природно да се однесуваат. Но, на лекарот сето тоа му беше многу нормално. Тој на сите им помогна да се средат, раскажувајќи еден шеговит настан што неодамна го прочитал во весник.

Времето на посетата не траеше многу. Лекарот објасни дека сопругата и детето ќе го чекаат на улица, во закажано време. Кога заминуваше, Марија го испрати до колата, која беше паркирана недалеку од куќата. Набрзина, намерно, таа го препраша дали да ја прифати поканата од Хелвиг да оди во Германија. Да се сретне со детето.

Лекарот остана поназад од неа. Очигледно се колебаше што да ѝ каже... Сепак реши да ја посоветува:

– Оној момент кога самата ќе почувствуваш дека си доволно силна да го издржиш патувањето, да се сретнеш со Хелвиг, со синот, можеби и со свекорот и свекрвата, тогаш – тргни. Но, не порано. Немој да бидеш попустлива кон себеси кога ќе се преиспитуваш – можеш или не можеш! Кога ќе решиш, ако сакаш јави ми се. Ќе се најдеме некаде в град... Ќе позборуваме... Тоа, верувај, нема да ти биде лесно... Ни решавањето, ни патувањето.

– Знаам, – рече Марија. – Сепак ќе морам да појдам... По која било цена... Карл морам да го видам... и можеби...

Лекарот сфати дека сакаше да каже – и да го земам со себе – но, не се осмели... Самиот тој си помисли дека, барем за еден подолг период, тоа би било сосем погрешно. Но, тоа не ѝ го кажа... Дали е подобро Марија да живее со таква илузија? Со надеж, или не... не беше сигурен... Сепак, надежта е подобра од безнадежноста... За секој, и најздрав човек, а камоли...

– Сега оди дома, одмори се. Излегувај почесто со Елена и со сестрите... Па, понатаму ќе размислиме и за некоја полесна работа... Дојдов до сознание дека ти би била прекрасен и многу педантен коректор... во некоја печатница.

Марија го фати за раката. Не можеше да поверува во тоа што ѝ го кажа лекарот. Не знаеше што да прави од радост. Само поради тоа што го спомна вработувањето. Идејата му беше прекрасна. Навистина би можела тоа да го работи.

– Ќе ме задолжите за цел живот, ако ми помогнете за работа. И навистина, тоа би го работела со задоволство. Како да сте ми ги прочитале мислите. Многу би ми значело да имам своја заработувачка... Да не зависам од никого... Да не бидам на товар на кого било... Па и на најблиските.

– Извини, јас веќе многу задоцнив. Ќе ти испра-

там порака преку Елена... Па и ти јави ми се, – рече лекарот и влезе во колата. Замина.

Кога се врати дома Марија, сите забележаа дека лицето ѝ свети од радост. Си претпоставија – поради нешто што разговараше со лекарот. Но, не ја прашаа. И таа не кажа... Беше свесна дека сето тоа за кое зборуваа може да се оствари, но не веднаш... А можеби и, не наскоро.

* * *

На Марија не ѝ се веруваше дека се наоѓа во авион и дека лета кон Германија.

...Пред дваесетина дена, без никој да знае, му испрати писмо на Хелвиг. На адресата што ја беше ставил на ковертот од писмото, што ѝ го донесе Наде во болницата. Ја забележа уште кога ѝ го донесе сестра ѝ в болница. Тоа беше адресата на фабриката во која тој работеше.

Одговорот стигна во поголем коверт. Во него имаше авионска повратна карта и резервација за хотелска соба. Упатница за пари. Кога ги држеше сите тие работи в рака, на Марија ѝ се збрложи главата. За малку што не се онесвести.

Во писмото, таа му напиша дека пред неколку месеци е излезена од болница. Напиша дека се чувствува сосем здрава и се надева дека скоро ќе се види со Карл. Пред сè сакаше да провери дали навистина Хелвиг е подготвен да ѝ овозможи да се види со детето. Можеби тоа го напишал верувајќи дека нема да излезе од болница. Дека нема да оздрави. Или само сакал да провери во каква состојба е таа.

Марија не очекуваше таков и толку брз одговор. Одеднаш се најде пред многу прашања. Требаше веднаш да ги реши. Се колебаше дали да го исполни ветувањето што му го даде на лекарот дека, кога ќе се

реши да замине на тоа патување, ќе му се јави. Односно, дека ќе разговараат. Сепак, му се јави по телефон. Пак од канцеларијата на Елена... И Елена првпат слушна дека Марија не само што се решила да замине кај Карл, туку дека и картата веќе е пристигната. Таа многу се загрижи.

Елена, и без да сака, го слушаше тоа што го говореше Марија на телефон. Според нејзините одговори, се обидуваше да сфати што ѝ вели лекарот.

– Да, размислив. Многу добро. Повеќепати се преиспитував. Не можам да одлагам. Сè е договорено... Патувам в недела... Што и да биде, ќе издржам... Само два дена... Знам дека верувате во мене... И јас вам ви пожелувам сè најубаво... Веднаш ќе ви се јавам... Истиот ден кога ќе се вратам!

Марија ја спушти слушалката. Не ѝ беше лесно да ѝ погледне на Елена в очи.

– Значи, реши... Е па, добро... Можеби тоа и за тебе и за детето е подобро. Па и за Хелвиг. Ако можеш, избегни да одиш кај него дома...

– Тоа веќе е договорено. Хелвиг ми обезбедил соба в хотел. Сигурно таму ќе дојде со детето... Не, не, заборавив... Ќе дојдат со Карл на аеродром... Колку се радувам... Не заради Хелвиг...

Штом го изговори тоа, Марија се возбуди. Елена забележа, но не покажа. Не ни помислуваше да ја разубедува. Би било уште полошо. Можеби средбата со детето ќе ѝ даде нови сили да се бори со болеста.

Елена се обидуваше да ги разбере причините поради кои Хелвиг ја повикува Марија. Нешто мора да се изменило од тоа време, кога преку суд ѝ го одзеде детето. Но, сè додека не се врати Марија, ништо не може да се дознае. Уште еднаш ја препраша кога заминува.

– Јас и мојот колега ќе те испратиме на аеродром,
– ѝ рече.

– Не ми е пријатно пак да го ангажираш.
– Не е тоа ништо за него. Тој одвај чека да оди некаде подалеку со новата кола.

– Тогаш добро.

– Твоите, знаат ли?

– Денеска ќе им кажам...

– Ако сакаш, не кажувај им пред јас да дојдам. Ќе наминам попладне, околу пет часот.

Марија ја погледна со благодарност во очите.

Кога дојде Елена, попладнето, сите се развеселија. Многу ги сакаа нејзините посети. Секогаш носеше некои нови вести. Раскажуваше интересни работи.

Но овој пат, откако таа приседна, чувствуваа дека не е расположена како друг пат. Можеби си има некои свои проблеми... Набргу се разбра причината.

– Ти одговори ли Хелвиг на писмото? – ја праша таа Марија.

Таа се збуну. Потоа сфати дека Елена нешто смислила.

– Да, – рече. – Ме изненади колку брзо. И авионска карта и пари испрати.

Двете сестри и мајка ѝ, останала со отворена уста. Не знаеја ни што да прашаат, ни што да прават.

– Што е оваа работа? – вчудовидено праша мајка ѝ, гледајќи де во Марија, де во Елена.

– Марија му прати писмо на Хелвиг. Нели тој во неговото писмо, што стигна одамна, ја повика. Ако сака да се види со детето. Па еве, деновиве испратил и авионска карта и пари за пат.

– Зар со сиот памет ќе одиш пак кај тој... – мајка ѝ не можеше да најде толку лош збор, колку што сакаше.

– Не кај Хелвиг, кај него ни на крај памет не би ѝ паднало да оди. Туку кај Карл... Мајчичка е. Нека си го види.

Сите замолчеа... Не рекоа ништо повеќе. Тогаш

Марија се охрабри.

– За два дена, ќе издржам! Сакам со свои очи да видам што се случува со Карл. На сликите добро изгледа. Па и да разберам какви му се плановите на Хелвиг, во врска со Карл. Можеби не сака повеќе да го чува. Можеби има нова жена.

Сите, па и Елена, се изненадија со каква смиреност ги изговори овие неколку реченици Марија. Тоа донекаде ги успокои.

– И кога треба да патуваш, на кој датум? – праша Лиле.

Марија малку го одолговлечи одговорот. Знаеше дека пак ќе се вознемират, кога ќе слушнат дека летот на авионот е само по два дена.

Така и беше. Само што го кажа денот на патувањето, сите три беа на нозе.

– Толку брзо?! – извикаа. – А, ако те побара лекарот? Ако праша?

– Јас веќе му кажав, се договорив со него...

Кога го слушнаа ова, на сите како да им стана полесно. Штом лекарот дал согласност, тоа е веќе нешто друго. Тој најдобро знае како треба. Што може, а што не може да прави Марија.

Тогаш Елена намерно почна други разговори. На крајот, им кажа дека таа со својот колега, со кола ќе ја испратат Марија на аеродром.

– И јас ќе дојдам, – рече Наде.

– Немам ништо против тоа.

На сите овие подробности, Марија се сеќаваше во авионот. И на тоа што ѝ велеше мајка ѝ: да не дозволи Хелвиг пак да ја излаже, да остане кај него. Одвај подоздраве...

Колку малку ги знаеше мајка ѝ сите работи што се случија таму... И сестрите... А од каде би можеле да знаат?! Но, Марија свесно го прекина размислувањето за настаните што се случуваа тогаш, порано. Таа

знаеше дека не смее да си дозволи да се враќа на тие случувања што ја одведоа в болница. Подобро да си мисли колку е пораснат Карл... Како ќе биде понатаму... Како еден ден ќе го доведе дома... Дали ќе ја познае?... Многу беше мал... Срцето го чувствуваше во градите како растреперено пиле... Секој момент ќе излета...

– Слетуваме...

Тоа беше звучниот глас на стјуардесата... Допираше до неа како од најголема далечина...

Слегуваше механички по скаличките од авионот... Целиот багаж – мала рачна торба. Играчки за Карл. Едно комплетче – блуска и панталони, што му го купија тетките. Две големи чоколади од Елена. Не беше свесна ни кога ги помина сите контроли, ни како се најде кај излезот. Кај што блиските си ги пречекуваат патниците.

Речиси зад сите што чекаа некого од патниците, стоеја Хелвиг и Карл.

Се поздрави со Хелвиг. Воздржано. Како навиеен автомат... Очите ѝ беа во Карл. Тој, малечкиот, петгодишниот нејзин син... Тој се пикаше во панталоните од татко му. Не сакаше да ја испушти неговата рака, ни за момент. Со другата му ја беше обвиткал ногата... Не погледнуваше кон неа. Како да му се заканува некоја голема опасност.

Марија се доближи до Карл и ги подаде рацете кон него. Избезумен поглед во неговите детски очи.

– Карл, сине!

Штом го допре, тој силно исписка. Повеќе луѓе погледнаа кон нив.

Марија си ги повлече рацете.

– Не вознемирувај се... Нормално... Детето не те видело неколку години... Ќе се подослободи, – зборуваше брзо Хелвиг, сакајќи да ја олесни мачната ситуација...

Тргнаа кон колата на Хелвиг.

– Ќе седнеме некаде... Во некој ресторан, да се освежиш, – објасни Хелвиг. – Јас не успеав да ти кажам дека веќе сум оженет. Имам уште еден син... Поради тоа не те повикав дома.

Марија се изненади колку ладнокрвно го доживеа тоа што ѝ го кажа Хелвиг. Нејзините мисли, нејзините чувства сега постоеја само за Карл. Сè друго беше надвор од тоа...

Карл седна напред, на седиштето до татко му, а Марија на задното седиште, зад Хелвиг. Тогаш тој продолжи:

– Откако стигна твоето писмо, почесто зборувавме со Карл за тебе. За тоа дека ќе дојдеш. Па и мојата сопруга Марша, му кажуваше дека, ете, ќе му дојде на гости и мајката што го родила... Дека таа му е мајка што го чува... но има и мајка што го родила... Ете, како јас што го родив Филип – му објаснуваше. Но, мал е за да може така лесно да ги сфати сите тие работи... Навикнат е на Марша како мајка. Овие неколку години...

Хелвиг зборуваше и возеше. Марија извади една од играчките. Му ја подаде на Карл. Детето не се ни сврте. Не сакаше да ја земе. Марија ја спушти во неговиот скут. Карл не се ни помрдна. Слончето стоеше во неговиот скут. Тој седеше неподвижен, како да има бомба пред него.

– Не биди нестрплива, – благо ја укори Хелвиг.

Сигурно Карл си мисли – која ли е оваа непозната жена? Како може сега одеднаш да има две мајки – размислуваше Марија.

Таа го обвинуваше Хелвиг. Зошто да дозволи, детето сосем да ја заборава. Но, сега е доцна за тоа да се разговара... Неа ја опфаќаше очај... Почна да се плаши дека засекогаш го губи Карл.

Внимателно го погали по меката косичка... Тогаш

Карл почна да плаче. Марија сфати дека многу е вознемирен од нејзиното присуство.

Седнаа во еден ресторан. На маса со столови. Надвор. Карл седна на столот до татко му. Сакаше да биде посигурен... Дека нема да го фаќа и гушка насила, оваа непозната жена. Марија се направи дека не го забележала тоа. Но, срцето ѝ се згрчи.

Хелвиг погледна во очите на Марија. Сфати колку таа страда. Не беше рамнодушен.

– Карл, јас ти раскажував за мамичка... Ти кажував дека ќе дојде со авионот... Само да се видите. Нема да одиш сега со неа... Ќе останеш со тато и со... Марша, и со малото братче... Сега само ќе се запознаете... И оваа мама те сака... Види каква убава играчка ти донесла.

Марија ги извади и другите играчки. И костимчето... Карл гледаше само во својот татко. Како да беше преокупиран само со мислата – како да се спаси, колку побрзо да си одат дома. Не сакаше ни сок да испие. Почна едно по друго да повторува:

– Ајде дома, ајде, сакам дома... – и по малку да потплакува.

– Да одиме во хотелот, Марија, – рече Хелвиг.

– Да, ќе мораме, – се согласи таа.

Не се ни обиде да го допре повеќе Карл. Не сакаше да го потресува. Не беше виновно тоа, малечкото... Зошто да добива трауми...

... Плачеше на глас... Сама... Во хотелската соба...

Како низ сон слушна дека некој тропа на вратата... Не отвори... Хелвиг не можеше да биде... А и да беше...

Со сета своја измачена душа, стануваше свесна: уште еднаш го загуби Карл... Нема веќе син... Засекогаш... Макар еднаш да го гушнеш... Да ѝ дозволиш... Да го почувствуваш во својата преградка... Ќе

живееше со тоа... И го зеда засекогаш...

Дали Хелвиг ќе успее да го доведе утре Карл?... Ако биде со него, насила ќе го грабне в раце, ќе го гушне... Можеби Карл, кога ќе ја почувствува нејзината мајчинска топлина, нема да ја гледа како туѓинка. Ќе сфати дека е некој најблизок, свој... И одеднаш ја опфати паничен страв: а ако не дојде со него? Можеби нема повеќе да го види... Ја испушти можноста да му се приближи. Не направи доволно обиди... Почна да се обвинува себеси.

Утредента се разбуди како во бунило. Не знаеше каде е... Колку е часот. Само знаеше дека легна и за спа многу несреќна... Дека безнадежно плачеше... Свонеше телефонот. Марија се плашеше да ја подигне слушалката.

– Ало, Марија... овде Хелвиг. Ќе дојдам во хотелот во четири часот попладне. Не грижи се. Летот на авионот е дури по два часа потоа.

– А Карл... ќе дојде ли Карл со тебе? – праша, брзо изговарајќи ги зборовите, од страв да не се прекине телефонската врска.

– Се разбира, ќе дојде. Ќе биде сè во ред...

...Што е тоа што ќе биде во ред? Се вознемири. Набргу потоа се почувствува малку посмирено. Се обиде, на сличен начин како лекарот, да си ги објаснува работите... Да ги сфати. Тој така ја учеше. Но, штом ќе помислеше на детето, свеста повеќе не делуваше. Очите веднаш ѝ се полнеа со солзи... Нешто силно ја притискаше во мозокот... Да му рече на Хелвиг, да го земе Карл?! Зошто при жива мајка да живее со маќеа! Можеби самиот Хелвиг одвај ќе го дочека тоа... Можеби и неговата жена го посакува тоа... Сега, кога си родила дете. Свое... Да проба... Да види како ќе реагира Хелвиг...

Слезе во ресторанот на хотелот. Се обиде да јаде нешто. Секој залак што го каснуваше, го држеше дол-

го во устата и одвај го проголтуваше. Со сила го испи само млекото. Поради лековите. Му вете на лекарот дека нема ни еден ден да заборава на нив. Точно во определениот термин.

Чекореше механички по улиците. Покрај дуќани-те. Како за првпат да престојува во овој град. Сосем непознат. За таа година што помина во него, не запамети ни една улица, ни една зграда... Град, туѓ... Омразен за неа... Пак ѝ течеа солзи. Можеше слободно да се изнаплаче. Никој не ја познаваше... Таа никого не познаваше. Па и да познаваше. Зарем на кого било од минувачите му е гајле за нејзините солзи?... За нејзината неизмерна болка?...

Имаше доста време до часот кога Хелвиг треба да дојде во хотелот.

– Зарем не можел да земе слободен ден од работа?! – си мислеше.

Дојде до реката... Седеше на брегот. На ладниот камен.

Ако сега Карл не ја познава, што ќе биде понатаму? Кој знае кога ќе може да дојде повторно... Сè ќе биде загубено... Ќе му рече на Хелвиг дека, штом ќе се вработи, ќе дојде по детето. Да го земе... Сега навистина би било неможно... А и беше свесна дека само до пред неколку недели беше в болница. Пак плачеше... Ако не дојдеше, немаше да знае дека детето сосем ја заборавило. Можеби ќе беше полесно да се залажува дека Карл одвај чека да ја види. Мала ѝ беше надежта дека нешто ќе се измени до средбата попладнево... За Карл, другата жена три години била мамичка. Кој може сега да му ја одземе? И на нејзино место да му даде друга...

Чувствуваше како некоја невидлива сила да ѝ буричка по мозокот... Ѐ го разматува. Марија се обидува-ше да ѝ се спротивстави. Да се бори со неа... На сите дома им вете... На Елена... На лекарот... Не смее

да ги изневери.

Одеднаш сфати дека е во собата во хотелот. Не знаеше кога дошла тука. Со такси или одејќи пеш. Се чувствуваше многу преморена... Тонеше... како во некоја густа непроѕирна вода...

...Некој ја фаќаше по раката... Хелвиг. Откога не сум те сонувала. Како дојде ти тука? Кај нас? Не верував дека кога било ќе дојдеш... А Карл?! Каде е Карл?! – кога го свика името на детето, срипа целата мокра од креветот. Вода течеше од неа. Како да одела по силен дожд.

Хелвиг и Карл навистина стоеја до неа. Ѐ требаше доста време да стане свесна за тоа. Сега Хелвиг го држеше цврсто за рака на детето. Како да го застрашува некаква опасност од Марија. Таа стана и влезе во бањата. По подолго време, излезе оттаму. Измиена. Исчешлана. Прибрана. Изгледаше како да е преокупирана со самата себеси.

– Како помина на работа? – го праша Хелвиг. Како пред повеќе години. Како да го испратила утрото од дома на работа.

– Добро, онака, како и секогаш, – одговори Хелвиг збунето. Го зафати некое неспокојство. Чувствуваеше дека нешто се случува со Марија. Со нејзините нерви. Беше некако поинаква... Тогаш почна самиот да се обвинува. Не требаше да избрза со писмото што ѝ го напиша... И со картата за пат... Се плашеше да не ѝ се влоши здравствената состојба уште додека е тука. Пред да се врати дома. Нема да може да отпува со авионот...

Детето, како да се подослободи... Таа, новата мајка, како да го остави на спокојство... Не му се доближува... Не се обидува да го гали... Да го земе в раце... Тоа сето, Хелвиг уште повеќе го загрижи. Забележа дека Марија сè почесто погледнува на часовникот... Како да се плаши да не задоцни за на аеродром. А и

времето приближуваше... Таа, без да биде свесна, долго спиеше.

Забележувајќи ја нејзината сè поголема нервоза, Хелвиг предложи:

– Можеме да тргнеме...

Марија веднаш ја зеде, сега речиси празната торбичка и прва излезе од собата. Навистина не знаеја за што да зборуваат.

На аеродромот, Хелвиг во еден минимаркет сакаше да купи некои работи. Да испрати за мајка ѝ на Марија, и за сестрите. Кога тој го предложи тоа, Марија остро одмавна со раката.

– Никако, – рече отсечно, со тон што не трпеше приговор.

– Барем за тебе нешто, – рече претпазливо.

– Не.

Тонот беше уште покатегоричен. Хелвиг во него почувствува гнев. Го полазија студени трпки.

На двапати Карл му се отпушти од рака. Во истиот момент, Марија потрчуваше по него. Откако ќе го фатеше, Карл ќе спискаше. Дотрчуваше Хелвиг. Карл се чувствуваше ослободен. Дури се гордеше што татко му толку брзо го ослободуваше од рацете на таа непозната жена.

Спикерот ги повика патниците да пристапат кон пасошка и царинска контрола.

Хелвиг и Марија се ракуваа. Карл гледаше во нив со љубопитство. Веќе се поднавикна на непознатата жена.

Во еден момент, Марија го оттргна Карл од раката на Хелвиг, и пред никој да сфати, се втурна кон излезот. Таму веќе немаше патници. Сите ја беа поминале контролата. Толку брзо се случи тоа, што никој од вработените службеници на контролата не сфати за што станува збор. Само го слушнаа избезумениот глас на мажот, кој очигледно немаше со себе пасош

и не можеше да дојде до нив.

– Детето, ми го грабна детето!... Таа жена е болна!... Одземете ѝ го детето!...

Дури и Карл не списка веднаш... И тој не сфати што се случува.

Контролорите, гледајќи ја забрзаната жена со мало дете во прегратката, помислија дека таа доцни на авионот. Го отворија нејзиниот пасош, и во него ја видоа и сликата на детето. Бидејќи таа немаше никаков багаж, веднаш продолжи кон излезот.

Хелвиг потрча во канцеларијата на шефот на безбедноста на аеродромот. Беше бесен што не му дозволија да дојде до пасошката контрола... Објасни во што е работата. До сите контроли веднаш беше јавено, Марија да биде запрена.

Кога Марија веќе поверува дека ќе ја помине и последната пречка, вратата низ која се поминуваше на терминалот, службеникот ѝ ги побара картите. Таа слободно ја покажа својата карта. Службеникот строго ѝ се обрати:

– Ве молам, и картата за детето!

Марија, сфаќајќи дека токму тука ќе биде оневозможена докрај да ја доведе својата замисла, го оттурна изненадениот службеник и истрча на терминалот, не испуштајќи го детето од раце. Бидејќи информацијата веќе беше стигната и до останатите службеници, неколку од нив потрчаа кон неа и ѝ го одзедоа детето. Потоа ја фатија и неа, и ја одведоа кај шефот на безбедноста. Таму беше вознемираниот Хелвиг. Тој веќе го галеше и го гушкаше Карл.

Шефот на безбедноста, кому Хелвиг веќе му беше кажал за нејзината болест, ѝ објасни на Марија дека не може да го земе детето со себе без согласност на нејзиниот сопруг, кому судски му е доделено.

Марија, со повисок тон, но и со некој израз на вина, се обидуваеше да му докаже на Хелвиг дека треба

да ѝ го врати детето, штом таа веќе не е во болница.

Шефот беше во недоумица дали жената е во толкава криза за да не ја пушти во авионот и индиректно се обиде тоа да го разбере од Хелвиг.

– Бидејќи авионот чека за полетување, не ќе можам да го задржувам повеќе.

Хелвиг го разбра ова обраќање и рече дека, ако Марија сака, може да остане уште неколку дена... Таа нека реши.

Марија беспомошно погледна кон Хелвиг и кон Карл, и во истиот момент го замоли шефот некој да ја придружи до авионот.

* * *

Штом Хелвиг стигна дома, го остави Карл кај Марша, и без ништо да ѝ објаснува, истрча надвор од дома и замина со колата. Марша се обидуваше да разбере нешто од Карл, но тој само брчеше со устата имитирајќи го авионот... и ништо повеќе. Таа се загрижи. Да не се случило нешто лошо со мајка му на Карл?!

Марша... најмногу е виновна за сè ова што се случи – се нервираше Хелвиг. Таа сè измисли... На детето му треба вистинската мајка. По кој знае колку пати повторуваше, додека не го натера да ги преземе овие работи... Еве што испадна од тоа.

Во поштата стигна со најголема брзина. Се поврза со аеродромот во Скопје. Им објасни дека во авионот што ќе допатува по помалку од еден час патува жена што не е во добра психичка состојба. Била на лекување во болницата за душевни болести. Состојбата ѝ е влошена. Домашните сигурно ќе ја пречекаат. Но, ќе треба и амбулантна кола. Го кажа името и презимето на Марија. За среќа, службеникот на аеродромот во Скопје добро го знаеше германскиот јазик, па се

разбраа.

Стјуардесата, за целото време на летот се обидува-ше да разговара со Марија. Во еден момент, Марија побара да го види Карл.

– Да ми го дадете детето, вие ми го зедевате. Каде е? Кажете ми каде е. Пред малку беше тука! – зборуваше Марија, со повисок тон на гласот.

Стјуардесата сфати дека Марија е во уште поголема криза. Од тоа најмногу се плашеше. Погледна на часовникот. Имаше уште десетина минути лет. Тогаш, за среќа, дојде стјуардот. Крупно, високо момче. Марија како да се збуни. Таа одмавна со главата... Како да сакаше да каже дека не сака тој да биде крај неа. Стјуардесата го искористи неговото присуство и, сосем малку, се оддалечи.

– Можеби имате сестра... брат... Ќе ве пречека, – ѝ се обрати стјуардот.

– Сестри имам...

Додека Марија го кажа тоа, помина доста време... Како да ѝ требаше поголем напор да се присети...

Се обиде да стане... Стјуардесата веднаш се најде крај неа. Ја задржуваше со двете раце...

– Сега не смее да се станува... Авионот ќе слетува. Опасно е.

Марија гледаше отсутно во стјуардесата...

Во меѓувреме, другата стјуардеса ги извести патниците за слетувањето и ги предупреди да ги врзат коланите. Кога Марија виде дека човекот до неа сам се врзува, со колан, претрашено ги отвори очите. Ќе го носат во болница – си помисли. А кога стјуардесата се обиде да ја врзе и неа, Марија почна да се брани, да писка. Стјуардесата се обидуваше да ѝ објасни дека сите патници така треба да постапат. Тоа беше уште пострашно. Значи, таа е повторно кај болните!

Патниците неспокојно гледаа кон непознатата же-

на. Со сожалување. Не знаеја што да прават... Како да се однесуваат...

Кога авионот слета, во него брзо влегоа двајца болничари. Тие внимателно ја изнесоа Марија од авионот.

Елена и нејзиниот колега ја чекаа Марија на излезот од аеродромот. Кога ја видоа амбулантната кола и болничарите, се посомневаа. Но, Елена не сакаше да верува во таквата претпоставка. Кога излезе и последниот патник, а неа ја немаше, им стана јасно... Кого да прашаат што се случило? Отидоа да ги побараат стјуардесите. Тие сè им раскажаа.

Како ли ќе ѝ кажат на мајка ѝ и на сестрите? Тие одвај чекаат Марија да дојде и да разберат од неа повеќе вести. Најмногу за Карл. Но, немаше каде да се бега...

* * *

– Уште кога ве видов да влегувате сами, без неа, јанса ме изеде. Змија ме клукна. Ама си реков – да не ја задржа тој, на повеќе денови... Но ете, не било тоа... Пак дошло лошото... Ама знаев јас, велев... Таму ни на сон веќе не треба да оди. Не на јаве... Ете сега пак отпочеток. И докторот згреши што ѝ одобри... Тој сигурно од жал... И тој е родител... И тој има женска челада. Ништо, сега што и да зборуваме – нема фајде. Да се надеваме и да се молиме...

– Ни мене, ни лекарот, не нè праша. Само ни кажа дека решила. Никој не можеше да ја запре, – како да се правдаше Елена.

– Не ве кривам, никого... Судбина нејзина било, ќе се трга. Јас знаев дека дете на пет години, штом не те видело од толку малечко – две години дали имаше кога ѝ го зеда – не може да те памети... Но, како мо-

жев такво нешто да ѝ кажам? Уште пред да тргне, ова ќе ја најдеше.

Елена поседе малку и замина заедно со нејзиниот колега.

– Ако разбереш нешто од лекарот, ако се слушнеш со него по телефон, те молиме кажи ни. Да не му досаѓаме сите.

– Не треба ни да ме потсетуваш, – рече Елена и ја прегрна Лиле преку рамото. – Пак ќе се избори. Ќе видиш... Само, ќе помине време.

Лиле ги избриша солзите... Елена не погледна ни во Наде, ни во мајка им.

* * *

Натамошните разговори за здравствената состојба на Марија, Елена ги одржуваше со лекарот редовно. Му се јавуваше по телефон речиси секоја недела. Тој ѝ кажуваше дека кризата сега е уште потешка. Подлабока.

– Не знам како да разбереме точно што се има случено, иако можам да претпоставам, – велеше тој.

Поминуваше речиси третиот месец... Елена му кажа на лекарот дека во време на викендот ќе дојде да ја посети Марија. Тој ја разубедуваше... Ѓ рече дека нема да може да стапи во никаков контакт со неа. Сепак реши да ја види.

Овој пат отиде со автобус. Не му веруваше на лекарот дека нема воопшто да ја препознае. Сакаше самата да се убеди во тоа... Немаше трпение да одлага...

По неколкуте неуспешни обиди да поведе разговор со Марија, на Елена ѝ беше толку тешко, што немаше желба да разговара со лекарот.

– Сите приоди кон Марија се затворени. Барем засега. Колку ќе трае тоа, ќе видиме. Само лековите ако помогнат, – зборуваше загрижено лекарот.

– Ако не отидеше кај детето и кај Хелвиг, можеби немаше да ѝ се случи, толку брзо да ѝ се врати кризата.

– Можеби немаше. Но тоа беше во неа. Тој грч... Не можеше да живее со него... Свесна беше што ризикува... Колку ризикува... Понекогаш и ние, лекарите, се надеваме дека можеби, ете, еден таков момент, средбата со детето, ќе помогне да се растовари... Ќе го види живо и здраво, и дека му е добро... Но, не испадна така... Кого виде таму, со кого се сретна, што се случи – не знаеме... Знаеме само за настаните на аеродромот, при враќањето.

* * *

Оваа состојба на Марија траеше три и половина години. Сите речиси загубија надеж. И мајка ѝ. И сестрите. И Елена. Само не лекарот... Тој испробуваше најразлични лекарства. Други методи на лекување... Не се откажуваше. Се караше со сестрите, со болничарите, ако ја оставеа неизмиена. Неисчешлана. Водеше строга контрола дали е нахранета.

Подобрувањето дојде дури кон крајот на четвртата година. Неочекувано за сите други, освен за лекарот. Иако и самиот тој на моменти не беше сигурен дали да се надева во излез од темнината во која потона Марија.

Лекарот се беше решил дури ни на Елена да не ѝ кажува за првите знаци... Само макар и да се насети подоброто. За кажување има време... Првин да се увери и самиот дека се тргнало од мртва точка. Последните лекови што ѝ ги даваше на Марија досега добро влијаеја само на двајца пациенти... Камо среќа да не се лаже.

Од прозорецот внимателно го следеше изразот на нејзиното лице. Имаше во него нешто што беше по-

инакво од сите овие тешки месеци и години. Шеташе во дворот. Блиску до прозорецот од неговиот кабинет... Можеби ќе има среќа – си мислеше.

По неколку дена и сестрите му пренесоа дека забележале малку поприсебен израз на лицето од Марија... Па и во очите. Сите се радуваа. Никогаш не ја „отпишаа“ – како што велеа тие.

Лекарот премина на зголемена доза од лекарството. Се разбира, според дозволеното. Подобрувањето, од ден на ден, беше сè позабележливо. Тој чекаше. И натаму не ја повикуваше да разговараат во кабинетот. Подобро ќе биде ако сама побара. Ех, колку сум смешен – си мислеше. Сакам да верувам во чуда!

Но, чудото, на очиглед на целиот персонал, се случуваше. Марија почна сама да се мие, да се чешла, да се преоблекува. Сама да јаде.

Лекарот се плашеше од моментот кога таа ќе сфати дека повторно е во болница. Колку долго време е во болница! Но, некои факти се немилосрдни. Колку и да сакаш, не можеш да ги измениш. Најважно е да се излекува. Барем донекаде...

Пред да почне да разговара со кого било, влезе во една фаза што беше тешка за сите наоколу. Плачеше... Многу често... Тивко. Безутешно. Најпрвин плачеше речиси безгласно. Потоа почна да плаче погласно. Со еден до неподносливост жален глас. Повеќето од болните тоа или не можеа да го забележат, или не ѝ обрнуваа внимание... Но, сестрите и болничарите се обидуваа, отпрвин внимателно, да ја убедуваат да престане. Марија не престануваше. Плачеше толку често, што изгледаше дека плаче постојано... И дење и ноќе. Тогаш многу од нив губеа трпение и се расправаа со неа.

По извесно време, тоа плачење на Марија се претвори во нешто што личеше на песна... Но, од оние тажаленки... Чиниш, сета тага што ја собирала во ду-

шата, се излеваше од неа... Од време на време спомнуваше и некои имиња низ песната... Потоа, сами од себе, неконтролирано, ѝ потекуваа солзи... Кога и тоа помина, на сите им олесни... Единствено, се плашеа од нејзиното повторно повлекување во себе... Но, за среќа тоа не се случи.

Лекарот се колебаше... Да ја повика на разговор или уште да чека?... Да не го пропушти моментот кога ѝ е потребен?

Минуваа денови...недели...

Тоа утро ја пушти сестрата да ја доведе. Се чувствуваше возбуден... Дали нема да згреши?

Марија влезе во неговиот кабинет. Тој стана од столот и ѝ тргна во пресрет.

– Здраво, – ѝ рече. – Многу време помина откако не сме разговарале.

– Колку? – го збуди со конкретното прашање.

– Цела вечност! – се обиде да го избегне конкретниот одговор.

– Година, две? – беше упорна Марија.

– Да речеме, толку...

Марија заврте со главата. Не му веруваше... Но, и не знаеше...

– Сега си добро? – прашањето на лекарот повеќе личеше на негова констатација.

Таа само одмавна со главата неодредено.

– И натаму ли сме другари? – праша тој.

Марија се насмевна одвај забележливо... Тоа беше нејзина прва насмевка откако се врати во болницата. Повеќе личеше на некаков обид да се насмее.

– Другар лесно не се добива, и не треба лесно да се откажува од него, – ѝ рече тој. Ја фати за рамениците со двете раце, и ја протресе.

– Ајде, оздравувај побрзо. Имаме работа.

Марија го погледна и со чудење и со прашање.

– Треба да ја средуваме библиотеката. Таму е вистинска збрка... А има прекрасни книги...

Изразот на лицето на Марија како да се смени. Стана поблаг...

– Додека сè не средиме таму, како што доликува, не те пуштам никаде да одиш! Виде колку многу книги има... Но, никој ништо не може да најде.

Ова што го говореше лекарот, доаѓаше до свеста на Марија како ехо од некој многу далечен сон... Како да не знаеше зошто е тука... Што сака тој од неа... Треба ли да зборува со него?

Тогаш, одненадеж, излезе од неговиот кабинет. Не се ни поздрави.

Лекарот повика преку алармните сигнали да излезе некоја од сестрите или болничарите. Да ја пречека и да ја придружи. Тој сфати дека е прерано за разговор... Мораше уште да се чека... Дури ни на Елена не треба да ѝ каже. Нека се подобри положбата, за разговори и за посети има време... Сега мораме да бидеме многу попрепазливи.

* * *

Откако се врати Марија во болница, поради нејзината неизменета состојба, посетите на нејзините сестри беа ретки. Па дури и Елена, главно, се јавуваше по телефон, за да разбере макар нешто од лекарот. Неговите одговори беа толку слични, што веќе и самиот лекар, чувствуваше Елена, се нервираше при секое нејзино јавување. Токму затоа, при последното телефонирање, кога ѝ рече дека има некои видливи знаци на подобрување, таа ќе го испуштеше телефонот од раце. Бараше од него макар нешто поподробно да ѝ каже.

– Елена, да не брзаме со какви било прогнози. Мислам дека работите ќе тргнат на подобро. Верувај,

ова се само првите чекори. И на нејзините, ако поминеш да им кажеш, баш така да им објасниш. Во оваа болест, од денеска до утре работите можат да тргнат на добро, и обратно. Те молам, никакви посети...

– Но, јас немам трпение, баш поради тоа што многу време помина...

– Кога ќе може да дојдеш, јас сам ќе те повикам... И тебе, и сестрите. Знам дека ми веруваш... Се извинувам, јас веќе морам да одам.

Елена ја спушти слушалката... Ќе има ли макар малку среќа кутрата Марија? Без да дочека да заврши работното време, добро обмислувајќи како ќе им пренесе, се упати кон семејството на Марија.

Кога им кажа, се израдуваа, но и се вознемирија...

– Барем малку да се подобри... Колку да не мора да биде таму... Дома, подруго е... – зборуваа сите три одеднаш. Потоа почнаа да сметаат колку време е таму.

Елена ги храбреше. Им влеваше надеж.

Некој свонеше на вратата. Лиле излезе да отвори. Со неа влезе, за Елена непознат, млад човек.

– Ова е мојот пријател, – рече.

Тој подаде рака.

– Јас сум Чедомир, – се претстави на српски јазик.

Елена исто така ја подаде раката. Гледајќи со љубопитство во гостинот, сфати – не е Македонец... И тој ли?

Извесно време сите молчеа.

– Заедно работиме. Тој е возач на директорот. Само со директори има работа... – Лиле се обидуваеше нешто повеќе да каже за пријателот.

– Не само со директори, туку и со секретарки, – се пошегува тој.

Наскоро, Елена се поздрави и излезе. Лиле излезе веднаш по неа.

– Забележав дека се изненади... Претпоставувам, се чудиш што и мојот избраник не е Македонец. По сè што се случува со Марија, и за чудење е. Мајка ми не може да се помири. Се плаши да не се повтори истата историја. Да не поминам и јас како Марија. А и поради овие работи што се случуваат во Босна... И не само во Босна... Но, како да има некаква судбина. Од првите денови кога дојде на работа кај нас, се поврзавме. Барем досега, не само со него, туку и со целото негово семејство, многу сум блиска. Тие навистина ме засакаа. Верувам дека работите ќе одат добро... Сигурна сум дека на Марија нема да ѝ се допадне целата оваа работа. Стравот ѝ е влезен во коските...

– Не треба да мислиш на тоа... Немој да се оптоваруваш... Не е важно откаде е. Важни се луѓето. Со луѓето Марија немаше среќа. И таму не се сите такви како нив. Погрешно е така да се мисли. Ти гледај, твојот Чедомир да е добар човек. И љубов да има меѓу вас. Тоа е најважно.

* * *

До првата посета на Марија, која им ја одобри лекарот, поминаа речиси уште три месеци. Со Елена дојдоа и Наде и Лиле. Беа се договориле ништо да не зборуваат за Хелвиг и за Карл. Ако праша таа, можат само да кажат дека, одвреме навреме, Хелвиг се интересира за неа дали е подобро со здравјето. Преку писма... Со по неколку збора. На некој извртен македонски јазик. Но, дека тие не му одговараат.

Во тие неколку реченици што ги разменија, Марија ништо не праша. И самата како да се плашеше да ги спомене Хелвиг и Карл. Така, целата посета заврши многу брзо. А толку пат поминаа. Но, најважно им беше што се видоа. Што веќе можеше да се разговара, барем за некои работи, со неа. Изгледаше дека

наскоро сосем ќе оздрави. Набрзо почувствуваа дека ја измори посетата. На крајот праша за мајка ѝ и испрати поздрав... Тоа што ѝ го донесоа за јадење – како да не сакаше да го прими. Но, се предомисли. На одење, го зеде.

Во автобусот, кога патуваа кон дома, секоја од нив како да немаше желба за разговор. Сепак, Елена се обидуваше да ги охрабри.

– До следната посета кај сестра ви, ќе видите колку Марија ќе нè изненади. Силна е таа...

* * *

Разговорите меѓу лекарот и Марија беа речиси секојдневни. Но, и тој избегнуваше да зборуваат за нејзиното патување во Германија. Многу време ќе треба да помине додека таа да биде во состојба да зборува за тоа... Ако воопшто дојде до таква состојба.

Марија самата, сакајќи да си разјасни некои работи, почна да се навраќа на настаните... На последните, пред враќањето во болницата. Тоа не му го кажувааше на лекарот.

...Карл беше многу мал, си мислеше... Јас не требаше ни да очекувам да ме препознае... Цели три години бил со другата жена на Хелвиг. Таа, а и Хелвиг, кој знае дали му кажувале дека мајка му е жива. Пред да им се роди детето. И кај може мало дете сето тоа да го разбере?... Сега е друго. Уште малку ќе наполни девет години. Сигурно веќе знае да чита и да пишува...

Тука постојано ѝ се запираше мислата.

Кога еден ден побара од сестрите коверт за писмо, со хартија, се зачудија. Му кажаа на лекарот. Тој им одобри да ѝ купат. Ы дадоа и пенкало. Писмото долго го обмислуваше. Со денови. Кога беше готова, го пра-

ша лекарот како да го испрати. Му кажа дека е до синот во Германија.

– Ќе разбере ли тој на македонски? – ја проверуваше лекарот.

– На германски му го напишав.

– Може да се знае што напиша? Не дека сакам секаде да го пикам носот, туку онака. Од љубопитство.

– Така, обично... да му објаснам, да знае дека има мајка... Дека бев тешко болна, од жал за него... Сега сум подобро... Ако може, со помош на татко му, да ми напише неколку реда... Дали знае дека има мајка... Дали му кажале... Ете тоа... Има нешто лошо?... Нели нема?

– Нема, ама баш ништо лошо, – ѝ рече лекарот. – Ти ветувам дека ќе биде испратено. И тоа, лично јас ќе го испратам.

Марија го погледна со благодарност во очите.

– Дури и да не ти одговори сега, – ја предупредуваше лекарот, – ќе видиш дека кога ќе порасне уште малку, сам ќе те побара.

На лицето на Марија прелета надеж...

По ова ветување на лекарот, дека лично ќе го испрати писмото, при секоја средба, Марија како да сакаше да го праша – дали го испрати. Но, не се осмелуваше. Лекарот чувствуваше дека тоа сомневање ќе продолжи сè додека Марија не добие одговор на писмото. Ако добие... И самиот тој беше нестрплив. Беше сигурен дека е подобро за здравјето на Марија, што било да разбере за синот. Макар со неколку збора... Уште повеќе, ќе биде поголема радост за неа, детето да ѝ одговори. Не мажот ѝ.

– Поминаа дваесет дена откако го испративме писмото, – рече, при една средба со лекарот.

Тоа тој го сфати и како констатација, но и како прашање. Немајќи друг одговор, ги поткрена раме-

ната.

Дали татко му и макеата на Карл ќе му го дадат писмото? Дали не ја заборавил? Дали во овие години ја спомнувале пред него, па сега да му дозволат тој да ѝ се јави со писмо? Што би можел тој сега, по толку години, да чувствува за неа? И дали баба му и дедо му нема да му го скријат писмото? Сите овие прашања Марија постојано си ги поставуваше, чекајќи го писмото од Карл.

* * *

Всушност, Марија не знаеше во каква незавидна положба се најдоа мајка му и татко му на Хелвиг, откако тој се ожени за Марша. Наместо тие да ја изолираат, како што направија со Марија, Марша до таа мера ги игнорираше, што за да ги избегнат непријатните средби со неа, беа принудени да си отворат посебен влез на куќата... Хелвиг беше под такво нејзино влијание, посебно откако таа го роди синот, што комуницирањето со мајка му и татко му беше вистинска реткост. Дури не можеше да ја согледа вистинската причина поради која неговите родители направија посебен влез, бидејќи Марша изглуми навреденост... Почна да му сугерира дека, ете, тие старци толку се лоши, што и сопственото дете, него, Хелвиг, а и неговите синови, не можат да ги поднесуваат.

Токму поради оваа новонастаната ситуација, писмото до Карл од Марија не можеше веќе ни во кој случај да дојде во рацете на родителите на Хелвиг. И, како што не ретко, случајностите во животот носат непредвидливи настани, поштарот му го даде писмото в раце токму на Карл. Тој се враќаше од училиште. Се сретнаа на влезната порта. Кога Карл виде дека на ковертот е напишано неговото име и презиме, го отвори писмото со љубопитство. Го прочита двапати...

Не влезе дома. Во близина имаше мало паркче. Седна на една од клупите... Тивко плачеше. Марша и татко му понекогаш ќе му спомнеа за тоа дека неговата мајка е во друга држава.

– Бидејќи е болна мајка ти, те чувам јас, – му објаснуваше Марша.

Сè до ова писмо, тоа што му го кажуваше Марша, за таа друга мајка, на Карл му изгледаше сосем невинитото. Како дел од некоја приказна... Марша, исто така, му зборуваше дека, ако некогаш, таа, неговата мајка што го родила, посака да се сретне со него, да го види, тоа ќе биде сосем разбирливо...

Карл не можеше да поверува дека мајка му, што е во друга држава толку долго, толку години е болна... Како низ сон се сеќаваше за единствената средба со неа, кога беше многу мал. Како да го измислил сето тоа. А не таа навистина да дошла и тој да не ја познал. Да бегал од неа. Во моментите кога мислеше на тој настан, сакаше да го заборави. Но, понекогаш како да чувствуваше и жал за неа.

Сега, ова писмо, сосем го уплаши... Неколкупати го разгледа ковертот и се увери дека писмото е од друга држава. Токму таа, што му ја спомнуваа татко му и мајка му, кога му зборуваа за неговата друга мајка.

Еднаш си помисли дека е најдобро да не им каже на мајка му и татко му за писмото. Ако разбере за ова, мајка му Марша можеби помалку ќе го сака... А и татко му. Да не речат – оди си кај таа другата мајка... Толку се уплаши од таа помисла, што целиот трепереше... Тогаш некој одзади го прегрна... Тоа беше Марша.

– Еј, што правиш ти тука?! Што седиш како избркан од дома?

Карл се обиде набрзина да го скрие писмото. Но, од очите и ушите на Марша ништо не можеше да по-

бегне.

Во моментот кога Карл беше сигурен дека успеал да го стави писмото во џебот на панталоните, тоа веќе се наоѓаше во раката на Марша.

– Така значи, веќе криеме писма од девојчиња! – свика Марша шеговито.

Камо да беше од девојче, си мислеше Карл, целиот во паника...

Марша брзо прелета со погледот по ковертот од писмото, и пак свика:

– И тоа, си фатил женска од странство!

Карл поцрвене, па пожелте и не можеше ни збор да проговори.

Тогаш Марша стана многу сериозна. Дури лута.

– Не е можно! Се допишуваш со мајка ти, криејќи од мене и од родениот татко. Ти, дериште едно... Тоа ти е благодарност што те чувам како да сум те родила, како вистинска мајка. Со ништо не те девам од моето дете! Многу ќе биде среќен татко ти кога ќе разбере за ова! Каде ти доаѓаат писмата?! Е, сè можев да верувам, но вакво нешто дека ќе доживееме од тебе, ни на сон!

Карл гледаше избезумено во Марша. Таа беше толку бесна, што тој не се осмелуваше да ѝ каже како дојде до тоа, поштарот писмото да му го даде в раце токму нему. Дека ова писмо е прво од таа жена. Откај може тој да се сеќава на неа, како на мајка, кога имал само две години, како што тие му кажувале, кога бил вратен во Германија? Сето ова што го зборуваше мајка му Марша му изгледаше толку сурово. Таа тргна пред него, со писмото в рака. Тој трчаше по неа со плачење.

Речиси цел час Карл седеше сам во својата соба, кога слушна дека се отвори влезната врата од куќата... Знаеше дека татко му си дојде од работа. Сакаше да му истрча во пресрет, но толку беше исплашен од

мајка му Марша, што остана и натаму во собата.

– Каде е Карл? Зар не е дојден уште од училиште?

– праша загрижено татко му.

– Тука е. Кај него в соба!

Карл осети, по гласот на мајка му, дека уште не ѝ е помината лутината. Од подотворената врата виде како мајка му, без што било да каже, му го подаде писмото на татко му, што беше дошло од жената. Татко му, кога заврши со читањето на писмото, извесно време молчеше. Тогаш Марша, не со истата голема лутина со која зборуваше со Карл, рече:

– Карл крие од нас дека се допишува со мајка му!

– Но, зарем не забележувааш, по содржината, дека ова е прво нејзино писмо? – доста грубо ѝ свика татко му... – Ти, од лутина, не си го сфатила тоа.

Кога тргна татко му кон неговата соба, Карл целиот се тресеше.

– Здраво Карл – му се обрати како на голем.

В раце го држеше писмото.

– Како дојде ова писмо кај тебе? – го праша.

– Се враќав од училиште, ме сретна поштарот, и ми го даде. Баш пред куќата. Видов дека на ковертот е напишано моето име, и го отворив.

Гласот на Карл толку трепереше, што одвај ги составуваше зборовите.

– Нема ништо лошо во тоа, – му рече татко му и го прегрна за да го успокои. – Поиграј си малку, па доаѓај да јадеме.

– Не сум гладен, – брзо одговори Карл. Се плашеше сега веднаш да се сретне со Марша. Се напрегаше да слушне што ќе разговараат мајка му и татко му.

– Без потреба си го обвинила детето. Јас веднаш претпоставив дека случајно поштарот му го дал в раце. Карл е многу мал за да може таква работа да крие од нас. Тој никогаш не поверува, кога му зборувавме за Марија... дека му е мајка што го родила. Ќе поми-

нат уште години додека да сфати... Најважно е дека е таа подобра со здравјето!

– Ти, како да имаш грижа на совеста, – му рече Марша на Хелвиг. – Еве, и таа те обвинува. Пишува – се разболела од жал по Карл...

Карл, кој го слушаше разговорот, не ја разбра првата реченица што ја кажа Марша... Но, последната ја имаше запаметено од писмото.

– Вината е и твоја, ако веќе сакаме да се обвинуваме. И ти, не само што се согласи да го земеме Карл, туку прва предложи... Твоја беше иницијативата...

– Сакаш да кажеш дека ти... поради мене...

– Таман работа! И јас сакав Карл да расте покрај мене. Јас да го воспитувам, а не Марија... За нас е добро... Со два сина... За Марија излезе трагично... Или... можеби, кога се роди Филип, ти се покаја што настојуваше да го земеме Карл...

Марша не одговараше... Дури не се ни обиде да излаже... Да го излаже Хелвиг, во тој момент.

На Карл толку му беше збркано сè во главата, што не можеше да мисли. Сакаше да истрча кај татко си... Тој да му помогне... Спрема ова што пишуваше во писмото и од она што го разбра од разговорот меѓу татко му и Марша, тој навистина има уште една мајка, во друга држава... И, како што му пишуваше во писмото – го сака, жали за него. Би сакала да го види. Го моли да ѝ напише писмо... Сега не е толку болна... како порано. Карл се зачуди колку го беше запомнил тоа што пишуваше во писмото.

– Карл, ајде да јадеме, – го слушна гласот на мајка му.

– Карл, веднаш доаѓај, гладен сум, – се придружи гласот на татко му.

Сега Карл сакаше да покаже дека е навреден од мајка му. Молчеше и не излегуваше од собата. Тогаш татко му дојде по него. Го зеде за рака и отидоа кај

поставената маса. Карл осети како му тече солза по образот. Марша забележа, но не сакаше да покаже. Навистина ѝ беше криво што го нападна детето, но сосем беше извадена од такт.

Кога завршија со ручекот, татко му и мајка му седнаа до Карл. Се обидоа да му објаснат.

– Сега си веќе поголем и можеме со тебе да зборуваме, – татко му почна прв.

– Мајка ти, бидејќи не сакаше повеќе да живее овде, во Германија, ме напушти. Те поведе и тебе. Ти тогаш беше многу мал. Немаше ни една година. Си отиде во државата од каде што ја зедев. Во Македонија. Таа таму немаше услови да те чува. И затоа јас те зедев од неа. Овде да живееш. Со мене и со Марша. Мислев, додека таа да се снајде. Истовремено, ти малку да потпораснеш... Но, во меѓувреме, мајка ти се разболе... Еднаш, кога мислеше дека е оздравена, дојде. Но, истиот ден, мораше да си замине назад. Не беше здрава.

– Ти немој да се плашиш. Треба да се радуваш. Сите деца имаат по една мајка, па еве и брат ти Филип, а ти две... Ако сакаш, ќе ѝ напишеш писмо... Ако не сакаш, не мораш... Толку години помина со мене... Таа ти е мајка што те родила... Јас, што сум те гледала... Повеќе си мој, отколку нејзин, – Марша зборуваше тивко, одбирајќи го секој збор. Таа не гледаше во него, ниту во Хелвиг.

Тогаш Карл истрча пред куќата и седна на скалите пред влезот. Се обидуваеше некако да го разбере тоа што му го кажуваа мајка му и татко му. Неутешно плачеше. Ни Хелвиг ни Марша не излегоа по него. Сакаа да го остават малку да биде сам. Подобро нека го преболи тоа.

По неколку дена, Хелвиг забележа дека Карл пишува нешто и дека сака да го скрие. Веднаш се сети... Сепак почувствувал потреба... Истовремено, на Хел-

виг му беше жал што Карл мора да решава такво тешко прашање, а сè уште е толку мал. Многу сакаше да разбере што пишува детето... но, се воздржа. Се направи дека ништо не видел. Дури вечерта, кога Карл заспа, се реши да го извади писмото од неговиот ранец, и да го прочита. Карл ѝ пишуваше на Марија дека сега за првпат разбрал дека има две мајки. Порано, Марша и татко му Хелвиг му кажувале, но бил многу мал и не можел тоа да го разбере. Многу му е жал што била толку болна, и се радува дека ќе оздрави. На крајот ѝ испраќа искрени поздрави и ја моли да му испрати своја фотографија.

Хелвиг се колебаше дали да ѝ каже на Марша за писмото на Карл до Марија... Сепак ѝ кажа.

– Немој да покажеш дека знаеш, – ѝ рече категорично. – Остави го детето само нека го најде патот. Полошо е да го водиме.

– Не треба да се учи да крие ништо од нас, – Марша не му одобруваше на Хелвиг.

– Нека си има свој интимен свет. Не му е лесно, – ја пресече Хелвиг.

* * *

Дента кога во болницата дојде писмо за Марија од Германија, веднаш му го дадоа на лекарот. Сепак беше подобро тој да ја подготви за тоа изненадување. Уште повеќе поради тоа што не знаеја што пишува во него.

Утредента, тој ја повика во својот кабинет.

– Колку години има Карл? – ја праша, како сосем попатно.

Марија почна пред лекарот да ги смета и годините и месеците, па и неделите.

– Колку пресмета? – праша лекарот.

– Девет и половина.

– О, па тој е веќе момче!

Лекарот внимаваше на секој збор. Чувствуваше дека сè што ќе каже, ќе биде многу важно за неа.

Марија го следеше секој збор на лекарот. Како да насетуваше дека сака нешто да ѝ каже. Широко ги отвори очите и гледаше право во него... По тоа што тој се насмејуваше, сфати дека не е нешто лошо.

– Марија, Карл е сега трето или четврто одделение, нели? Тој сигурно веќе знае добро да чита и да пишува.

Марија го фати лекарот за рацете.

– Да не дојде писмо од Карл?! – свиќа.

– Ќе ти кажам, ако ветува дека, што и да пишува во него, ќе останеш цврста...

– Ветувам! – рече Марија и лицето ѝ светна.

Лекарот знаеше дека писмото е од Карл, по детскиот ракопис на ковертот. Ако и она внатре е напишано од детето, тој веруваше дека не може да е нешто лошо.

Марија го истргна ковертот од раката на лекарот. За малку ќе го скинеше. Отиде до прозорецот. Го отвори со растреперени раце и почна да чита... Солзите ѝ капеа една по друга... Но, писмото го пазеше... Не го наводени. Само го притисна до градите и шепотеше:

– Јас пак имам дете... јас пак имам син... Ми напишал самиот писмо, милиот... И фотографија бара да му пратам... Да си ја види мајка му... Има право детето... Од каде ќе ме знае?... Од каде ќе знае каква сум?... Како изгледам?...

Марија извесно време молчеше... Потоа се приближи кон лекарот и нежно го прегрна... Како да сакаше да му покаже колку му е благодарна... Тоа, само нејзиното срце го знаеше.

* * *

Здравјето на Марија од тој ден видливо се подобруваше... Сите се радуваа. Речиси целиот персонал ја знаеше нејзината историја и многу ја жалеа. Затоа, кога здравјето ќе ѝ тргнеше на подобро, гледаа што повеќе да помагаат.

Зачестија и посетите на нејзините сестри. Елена не пропушташе ни една недела, да не дојде. Наскоро, од дома ѝ донесоа една од најубавите фотографии. Да му ја испрати на Карл. Му прати и писмо.

До одговорот помина доста време... Но, лекарот ја убедуваше дека треба да биде многу трпелива. Карл е малечко момче. Му треба време да се навикне, дека таму, некаде далеку, во некоја далечна земја, има уште една мајка, за која првпат станува свесен...

И навистина така испадна... Писмото од детето сепак дојде... Во него и неколку фотографии... Од училиштето... речиси сите...

Марија се чудеше, како се согласиле Марша и Хелвиг, Карл да ѝ одговори на писмото. А уште повеќе, не сфаќаше што ги преобразило до таа мера баба му и дедо му, па не го спречуваат да ѝ пишува писмо. Пред сè, како ги натерале да му ги даваат писмата што ги испраќа таа. А можеби не се ни живи...

* * *

Во следните недели, лекарот постапно, речиси неосетно, ја воведуваше Марија во средувањето на библиотеката... Таму помагаше и една друга од болниците... Била наставничка во основно училиште. Навистина имаше многу книги. Беа расфрлани на сите страни. Покриени со прашина. Марија беше пресреќна што му ја исполнуваше желбата на лекарот. Со секој нов ден, просторијата заличуваше на вистинска библиотека. Рафтовите беа исчистени. Книгите избришани од прашина. Ги наредија по азбучен

ред.

Дел од просторијата оспособија за мала читална. Со неколку маси и столови. Марија сè повеќе ја засакуваше оваа работа. Поголемиот дел од времето во денот, почна да го поминува тука. Лекарот беше многу задоволен. Гледаше дека Марија оваа работа ја работи од срце. Дека со посебна грижливост, дури со љубов, се однесува кон книгите.

Марија почна да привлекува болни, чија здравствена состојба тоа го дозволуваше. Да стануваат редовни читатели. Нивниот број стануваше сè поголем. Бидејќи некои од книгите Марија ги имаше прочитано уште во гимназиските години, а некои ги читаше тука, таа им препорачуваше што да читаат, раскажувајќи им дел од содржините. Кога лекарот тоа го забележа, стана уште повеќе сигурен дека Марија треба да ја задржи во постојан работен однос во болничката библиотека.

– Марија, сакам нешто да ти предложам, но немој да брзаш со одговорот, – ѝ рече едно утро.

– Пак нешто си смислил, – му дофрли шеговито.

– Се договорив со директорот, ако сакаш, да се вработиш како библиотекар во нашата библиотека. За платата ќе се договориме.

Додека ова го зборуваше, лекарот забележа збунетост на лицето од Марија. Некој измешан израз на изненадување и радост. Истовремено, како да не беше сигурна дали го разбра.

– Дали добро сфатив? Сакаш да ме вработиш, овде, како библиотекар, во редовен работен однос?!

– Точно така. Сега е дваесет и деветти, а по два дена, повели на работа! Платата ќе ти тече од следниот месец!

Марија го прегрна лекарот и се расплака од радост...

Лекарот се ослободи од нејзината преградка...

– Јас пак мислев, нема да сакаш да останеш... Во викендите, се разбира, ќе можеш да си одиш дома, да ги посетуваш домашните. Понатаму, и во другите денови.

Утредента, една од болничарките ѝ донесе на Марија работна облека. Не ѝ се веруваше. Прв редовен работен однос. На крајот од месецот, како и сите вработени во болницата – своја плата. Тоа што остануваше и натаму во кругот на болницата, воопшто не ѝ пречеше. Напротив, се радуваше дека ќе може да им помага на другите болни. Преку книгите, преку разговорите... А свесна беше дека на тој начин и самата ќе закрепне... Најважно од сè е што по толку време, ќе има и своја материјална сигурност. Свои пари... Не знаеше колку... но свои... Ќе може по нешто и да заштеди... Еден ден ќе може да се сретне со Карл... Не. Нема повеќе да оди таму... Во Германија... Ќе го повика Карл на гости... Да ги запознае своите најблиски роднини... Неа... својата мајка, што го родила...

Кога разбраа за најновата вест, мајка ѝ и сестрите не знаеја дали да се радуваат или да се грижат... Марија се врзува подолго за болницата... Можеби и постојано ќе остане таму... Дали е тоа добро за неа?

Елена веднаш ги охрабри. Да биде покрај тој лекар уште извесно време, за Марија е многу добро. А со таа работа што ѝ ја предложил, нема да се чувствува болна... Тоа што ќе биде вработена и што ќе прима плата, ќе ѝ ја врати смислата на животот... Ќе биде свој човек.

Во писмото што му го напиша Марија на Карл, само го извести дека се вработила како библиотекар. Му кажа дека тоа е една од работите што најмногу ги сакала, отсекогаш. И ете, ѝ се исполнила желбата.

Сега веќе може да го покани во време на распустот да ја посети неа, и баба му и тетките. Верува дека татко му нема да го одбие, односно дека ќе го пушти. За маќеата ништо не пишуваше.

Утредента влезе во библиотеката, облечена во работната облека. Никогаш не би можела да опише што чувствуваше. Набргу дојде и лекарот, и неколку од болничарите. Сите кои овие години ѝ помагаа во најтешките моменти, сега ја искажуваа радоста и ѝ честитаа.

Марија навистина беше како во сон. По честитките и добрите желби за успешна работа, гостите си отидоа. Остана сама. Се чувствуваше необично. Не ѝ се веруваше дека тоа нејзе ѝ се случува... Дали ќе успее? Дали здравјето ќе ѝ помогне во тоа? По малку време, дојде и другата колешка, со која заедно ќе работат. Нејзиното присуство ѝ влеа поголема сигурност. Две од книгите си беше одбрала за читање. За себе. Набргу дојдоа првите читатели. Од првите искуства, сфати дека најважно од сè е да ја стекнува нивната доверба. Да комуницира со нив како една од нив... Во тоа брзо успеа. Со секој нов што ќе навратеше во библиотеката, се здобиваше со ново искуство. Стануваше посигурна.

Во библиотеката почнаа да навраќаат и луѓе вработени во болницата. Тие си поседуваа. Разгледуваа какви книги има. Тоа сега не беше тешко, кога книгите беа средени. Од друга страна, сите ги освојуваше насмевката на лицето на Марија и нејзиното внимателно однесување кон нив.

* * *

Во последното писмо, Карл ѝ пишуваше на Марија дека татко му и Марша се согласиле тој да дојде во Македонија за време на зимскиот распуст. Само тре-

ба таа да му каже кога, точно на кој датум... Марија плачеше од радост... Писмото веднаш му го покажа на лекарот.

– Ете, и тоа ќе се случи, само требаше да се има повеќе трпение.

– Се издржа некако, – прошепоти Марија возбуждено.

– Можам да си замислам колку ќе се радуваат и баба му и тетките, кога ќе разберат!

– Но, јас сега нели сум секој ден на работа... Како ќе биде кога ќе дојде Карл?

Марија се обидуваше да разбере дали во тоа време, кога ќе дојде Карл, таа ќе може да не доаѓа на работа... Не би сакала да ја види... Во оваа средина.

– Се разбира, Марија. Штом детето ќе се јави дека доаѓа, ќе добиеш слободни денови. Има доста месеци дотогаш. Биди спокојна.

Но, времето до доаѓањето на Карл брзо помина... За Марија, како во магла. Сè почесто се допишуваа. Беа објаснети сите подробности. Во куќата на Марија беше пречистено секое катче. Баба му најмногу се беспокоеше дали ќе ги бендиса јадењата што ги готви, и питите што ги меси.

За Марија единствено прашање беше – како ќе се однесува Карл кон неа? Можеби како кон тугинец?! Таа беше свесна дека, ако од негова двегодишна возраст не ја видел, не може да очекува тој да ја чувствува како мајка... Но, зошто да оди со претпоставки? Средбата со Карл, и неговиот престој тука, ќе покаже каков ќе биде нивниот однос.

* * *

На договорениот ден, сите беа будни од раните утрински часови. Марија одвај да беше спиела два-три

часа. Спиеше во некој кошмар... Ќ се чинеше, се успала... Задоцнила на аеродромот... или дошла таму, но откако сите патници слегле од авионот, Карл го немало... Дека не го познала...

Облечена во новиот фустан, што си го купи од платата, застана пред огледалото да види дали фризура не ѝ се расипала. И сестрите и мајка ѝ беа свечено облечени. Месото се печеше во рерната. Дури и компирите беа излупени. Готови за печење. Мирисот на тукушто испечената пита се ширеше низ целата куќа.

Кога свирна колата, Марија истрча. Набрзо потоа, влезе во колата и тргнаа на аеродромот. Многу возбудливи моменти, и добри и лоши, ѝ поминаа во изминатиот дел од животот... Оваа средба со синот, по толку години, предизвикуваше во нејзината душа најразлични чувства. Срцето ѝ беше стегнато. Дали детето ќе ѝ дозволи да го гушне?... Како мајка...

Кога стигнаа на аеродромот, Елена ѝ даде и некој лесен седатив, иако знаеше дека пие лекови што ѝ ги препорачува лекарот. При слетувањето на авионот, на Марија ѝ се стори дека престана да дише.

Карл излезе четврти по ред. Влезе во просторијата каде што блиските ги пречекуваа патниците. Марија и Елена забележаа на јакната од момчето сошени крупни букви – КАРЛ... Марија потрча, но колку приближуваше до него, толку ги забавуваше чекорите... Не смее да избрза... не смее да направи што било со кое ќе го иритира. Во рацете немаше ништо. Тие му беа слободни. Работите му беа во ранец на грбот.

– Здраво Карл, – му се обрати, подавајќи ги кон него истовремено двете раце. Потоа се сети и додаде на германски:

– Добре ни дојде.

Ја сретнаа две насмеани очи на момчето, кое подаде рака и поздрави на германски. Се ракуваа, но

Марија не се реши да го прегрне. Тогаш, Елена и нејзиниот колега се приближија до нив. Марија му објасни на Карл дека тие се нејзини пријатели и дека се дојдени со кола.

Во колата, Марија му кажа дека дома ги чекаат бабата и тетките.

На влезната врата од куќата, Карл се поздрави со тетките со ракување. Но, бабата не издржа и го бакна, гледајќи со виновен поглед кон сите. Карл не се побуни.

Само првиот час изгледаше дека нема да може лесно да се комуницира. Но, тоа брзо се надмина. Сите јадења му се допаѓаа. Се обидуваше да разбере по некој збор, со повторување и прашување. Му наместија да спие во посебна соба.

Кога Карл легна и заспа, на сите како да им олесна. Не беше лесно да се зборува на друг јазик. Марија имаше тешка задача да им преведува на сите. Што прашуваа и што одговараа.

Кога останаа сами во претсобјето, Марија речиси низ солзи им велеше дека не ѝ се верува дека Карл дошол. Дека е тука! Дека спие во нејзиниот дом...

Следните денови, Карл и самиот се чудеше колку убаво се чувствува во домот на овие четири жени... Како отсекогаш да бил тука. Блискост и топлина го заобиколуваше од сите страни. И со децата со кои се запозна, а кои живееја во околните куќи, брзо се спријатели. Постојано го викаа... Дури почна да оди во нивните куќи. Не само децата, туку и нивните браќа и сестри, па и нивните родители, се однесуваа кон него како кон некој што одамна го познавале. Го почесуваа, зборуваа со него. Иако на македонски, тој како по некое чудо, брзо почна да ги разбира. Наскоро научи да ги изговара оние зборови кои секојдневно му беа потребни.

Истото се случи и со децата од роднините, со него-

вите братучеди. Не ретки беа и поканите да се посетат некои роднини, каде Карл одеше со задоволство. Сè беше некако поинаку, отколку таму кај нив, во Келн. Колку беа овде чудни луѓето... Одделуваа време за него. Разговараа со него. Не им пречеше што сè уште беше мал. Се шегуваа... На моменти му изгледаше дека овие луѓе овде немаат некои големи грижи.

Неколкупати, откако ќе си легнеше Карл, уште не длабоко заспан, осекаше дека мајка му Марија се доближува до неговиот кревет и нежно, со очи полни со љубов, гледа во неговото лице... Му стануваше жал за неа... Не знаеше и самиот, како се воздржуваше да не стане и да не ја испогушка. Но, не сакаше да покаже дека ја видел. Тоа нека си остане нејзина и негова тајна.

На Карл сè му беше интересно. Како беше наместено во куќата на мајка му. Како готвеа. Како разговараа меѓу себе тетките. Од сите, најинтересна беше бабата... Си ги замислуваше оваа баба тука и онаа во Германија, кога би биле заедно, една покрај друга, и му стануваше смешно... Колку се различни! Карл од бабата во Келн се плашеше, иако растеше во истата куќа каде живееше таа. Чувствуваше дека не го сака. Дури понекогаш му се чинеше дека го мрази... Дека би му направила нешто лошо. Тоа никогаш не му го кажуваше на татко си. Да не го налути. Сепак му е мајка.

За Марша никогаш не беше сигурен дали го сака, но се грижеше за него. Понекогаш изгледаше како да ѝ е на товар, а друг пат, како да е многу приврзана за него. Татко му, чувствуваше дека ги сакаше еднакво – него, и помалиот брат. Карл беше убеден во тоа.

Петнаесетте дена од престојот на Карл брзо поминаа. Колку малку ѝ изгледаа на Марија... Но, и на Карл не му се одеше... Ја замоли Марија да одат во

пошта, за да зборува со татко му и со Марша. Марија не претпостави дека тој ќе бара од нив да остане уште извесно време. Кога го слушна разговорот, Марија се уплаши, Хелвиг да не помисли дека таа го убедила Карл да остане. Но, одговорот на татко му беше категоричен. Ќе го чека утредента на аеродромот. Карл се разочара. Тогаш Марија го прегрна и му рече:

– Не грижи се, сега ќе биде полесно. Подобрo татко ти и Марша да видат дека сите се придржуваме на договореното. Да имаат доверба и друг пат да те пуштат. За летниот распуст, ќе го убедиме татко ти да останеш еден месец.

Карл ја прегрна Марија со двете раце. За првпат откако дојде. Таа го изгушка и го бакна.

– Немој да плачеш, – ѝ рече... – Те молам.

Марија набрзина ги избриша солзите.

– Од радост, – му шепна и пак го прегрна.

– Јас многу сакам, пак да дојдам тука. Поинаку е отколку кај нас... таму... За малку време, многу деца запознав. Па и големи. Таму не се дружиме со нико-го. Не одиме на гости. Никој не нè посетува... Ти си толку добра! И баба... И тетките... И Елена ме сака...

– И татко ти е добар...

Марија се уплаши Карл да не ја праша зошто го напушти, ако е добар. Тешко би можела тоа да му го објасни. Премногу е мал. Само не можеше да издржи, па го праша:

– Баба ти и дедо ти, добри ли се со здравјето?

Карл направи гримаса, како да сакаше да избегне да зборува за нив...

– Да, добри се...

Потоа застана, како да се колебаше дали да каже дека не се многу блиски. Со него и со Марша.

– Тие влегуваат од друг влез. Го направија за да не се сретнуваме.

Од тоа што го слушна, Марија многу сфати. Значи, не се во добри односи ни со новата снаа? За да ја преградат куќата и да влегуваат од различни влезови... И Германката не им чини. Убаво ги построила... Некаква зла радост ѝ го исполни срцето.

– Го сакаш братчето? Мора да ти е многу мило!

– Филип? Да. Многу е сладок...

– Татко ти, кого повеќе го сака?

– И двајцата...

– А Марша?

Карл како да размислуваше.

– И двајцата, – рече решително, како да сакаше да нема друго вакво прашање. – Сакам на Филип да му купам подарок... Ќе ми помогнеш ли ?

– Секако... Јас ќе му купам, од мене.

– Не, сакам од мене, – беше категоричен Карл.

Тогаш заедно тргнаа да купуваат подароци.

На самата Марија не ѝ се веруваше, дека оваа разделба со синот, на аеродромот, ја прими како сосем нормална. Тој беше тука. Сега ќе оди да ја заврши школската година. Потоа пак ќе дојде... По неколку месеци. Ќе се допишуваат. Секоја следна година ќе биде сè поголем, повеќе ќе разбира.

Така и се случи. Натамошниот живот на Марија беше исполнет со нови содржини. Беше среќна со работата во библиотеката. Таа наскоро се претвори во вистинско катче за рехабилитација на болни кои заздравуваа. Марија не им беше само библиотекар. Стана десна рака на лекарот во враќањето на заздравените пациенти во нормалниот живот.

Покрај издавањето на книги, во читалната се организираа и разговори за книгите, и за разни други теми. Библиотеката наскоро доби подарок – телевизор и видео, од некоја хуманитарна организација.

Сите беа радосни. Лекарот и Марија беа задолжени за програмите што ќе се пуштаат пред пациентите. Мораше да се води строга контрола.

Во библиотеката, Марија откри една книга за рачна изработка на најразлични предмети од домаќинството. Му предложи на лекарот да се организира таква работилница. Таа се вклучи и во подготвувањето на културно–уметничките програми во кругот на болницата.

* * *

Следното доаѓање на Карл траеше подолго. Речиси целиот летен распуст. Не можеше да се каже кој е посреќен – Марија или Карл. Дури отидоа и на краток престој во еден прекрасен град со чудесно езеро. Хелвиг му беше дал доста пари. Можеа послободно да прошетаат. Таму им се придружи и Елена. Сакаше колку што е можно повеќе да почувствува, да ужива во овие среќни денови од животот на Марија.

Тогаш ѝ се довери дека ќе се мажи за пријателот што и овој пат ги возеше со колата. Марија го очекуваше тоа. Тој многу ѝ се допаѓаше. Беше скромен и карактерен. Ѓ посака на својата најдобра другарка успешен брак, среќа...

Карл сè почесто и подолго остануваше кај мајка му Марија. На Марша често ѝ се чинеше дека еден ден Марија сосем ќе го задржи. Односно дека самиот Карл нема да сака да се врати кај неа... Детето не ѝ пречеше. Дури, многу често ѝ помагаше. Го чуваше Филип. Многу го сакаше. И самата таа стануваше свесна дека толку многу е приврзана со Карл, што нема да ѝ биде лесно ако тој еден ден не се врати од тие патувања кај мајка му.

– Тебе, изгледа, многу ти е убаво во Скопје. Многу

долго таму остануваш. Еден ден, да не останеш засекогаш?

Карл ја погледна изнервирано. Имаше речиси дванаесет години. Да не сака да му каже дека така треба да постапи?

– Таму, Марша, – ѝ рече – навистина е многу добро. Луѓето се срдечни, многу сакаат да се дружат едни со други. А најмногу децата.

Потоа молчеше.

– И баба ми и тетките се многу добри. Сите роднини многу ме сакаат.

Пак подолго молчеше.

– Мајка ти, не ти вели да останеш засекогаш?

– Не, таа сака да се придржува на дадениот збор, дека ќе се вратам кога е договорено. Не сака да го луте татко ми.

– А ти, имаш ли желба да останеш?

– Јас многу сакам да бидам и со таа мајка, но... никогаш нема да го оставам татко ми... ни брат ми.

Карл овој пат најдолго молчеше.

– Ни тебе... ти ме гледаш... толку години.

Марша во тој момент се покаја... Како можеше така да зборува со детето?... Колку беше малечок кога го донесе Хелвиг... Таа го прегрна. И Карл ја прегрна неа.

Карл стана свесен дека никогаш нема да го напушти татковиот дом... Но, и дека нема да се откаже од мајка му... Марија...

Благодарност на Перо Спасоски за поддршката

Драгица Најческа
ОМРАЗА – ДЛАБОКО

*

Издавач
ДИЈАЛОГ

Ул. „Борка Талески“ бр. 26-7/43, Скопје
тел./факс 02/3227 493
zdruzeniedijalog@yahoo.com

*

Печат
Графостил, Скопје

*

Тираж
500 примероци

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

821.163.3-31

НАЈЧЕСКА, Драгица

Омраза - длабоко / Драгица Најческа. - Скопје : Дијалог, 2011. -
196 стр. ; 20 см. - (Едиција Избрани дела)

Роман што се чита „на еден здив“ / Георги Сталев: стр. 5-7. - Афирма-
ција на волјата на човекот / Димитар Бошков: стр. 9-10

ISBN 978-9989-155-77-2

COBISS.MK-ID 87407370